CURTEA DE ARGEȘ

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul V ■ Nr. 12 (49) ■ Decembrie 2014

Biserica din Cotenești, Argeș

Din sumar:

Revista apare cu sprijinul
Primăriei Municipiului Curtea de Argeș
și al Asociației Culturale „Curtea de Argeș"

Curtea de Argeș, Oraș Regal

Gheorghe PĂUN

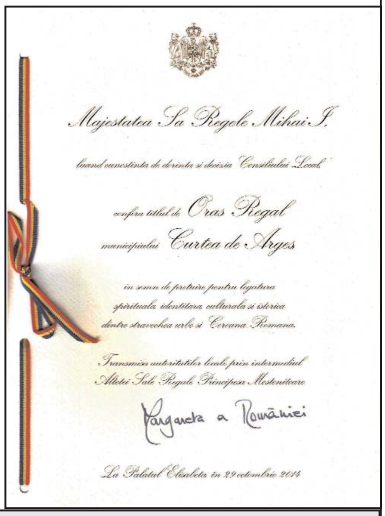

Am mai anunțat acest lucru și în editorialul din luna iunie 2014. Atunci, demersurile pentru obținerea titlului fuseseră aprobate de Casa Regală a României, acum, municipiul nostru a primit și diploma care-i conferă statutul de Oraș Regal. S-a întâmplat la Palatul Elisabeta din București, în seara zilei de 29 octombrie, în cadrul unei ceremonii oficiale, solemne, în cursul căreia Principesa Moștenitoare Margareta a înmânat primarului orașului Curtea de Argeș această diplomă, în fața unei delegații venite de pe Argeș în Sus. A urmat un dineu oferit de Altețele Lor Regale Principesa Moștenitoare Margareta și Principele Radu.

S-au conturat proiecte, s-au gândit acțiuni care să dea greutate și vizibilitate vechiului-noului statut al urbei noastre voievodale, a fost amintită istoria mai veche, dar și acțiunile recente, de pildă, cele legate de comemorarea unui secol de la moartea Regelui Carol I sau de înființarea în Curtea de Argeș a unei filiale a Asociației Naționale pentru Restaurarea Monarhiei (ANRM), a fost prezentată revista noastră, a fost prezentată revista *Glasul iubirii,* editată de Asociația Umanitară Dumnezeu este Iubire (AUDI), s-au oferit cadouri de ambele părți (de un succes vizibil s-au bucurat „păsările măiestre" ale meșterului Ion Rodoș din Nucșoara, venit la Palatul Elisabeta în costumul popular al oierilor de pe Râul Doamnei, „rude" apropiate ale celor din Mărginimea Sibiului).

Un titlu care atestă și confirmă o realitate de fapt, onorează și obligă în același timp. Căci multe mai sunt de făcut pentru a întări – reiau un rând semnificativ din motivația înscrisă pe diplomă – legătura *spirituală, identitară și culturală* (nu mai adaug și *istorică*, pentru că înaintașii și-au făcut datoria, lăsându-ne nu numai realizări pe care să le consemnăm și pe care să ne sprijinim, ci și modele, *înfăptuind,* cu dăruire și jertfă atunci când a fost nevoie) dintre Argeș și Coroana Română, dintre noi și tradiție, dintre noi și noi la urma-urmei. Îmi vine să resemnalez în acest context rubrica „Nevoia de românism" (chiar dacă întreaga revistă se așază sub semnul românismului), îmi vine să reamintesc observația Majestății Sale Regele Mihai, pe care am mai reluat-o în revistă, cum că *România nu este moștenită de la strămoși, ci împrumutată de la urmași.*

Spiritual, identitar și cultural – o triadă la care avem a gândi și sub semnul căreia avem a lucra... Fie-ne titlul de Oraș Regal îndemn și provocare, sprijin și inspirație!

Majestatea Sa Regele Mihai I,
luând cunoștință de dorința și decizia Consiliului Local,
conferă titlul de Oraș Regal
municipiului Curtea de Argeș,
în semn de prețuire pentru legătura
spirituală, identitară, culturală și istorică
dintre străvechea urbe și Coroana Română.
Transmisă autorităților locale prin intermediul
Alteței Sale Regale Principesa Moștenitoare
Margareta a României
La Palatul Elisabeta, în 29 octombrie 2014

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi și nouă toate...

Școala Normală Superioară, Secția București

Ptolemeu, fiul lui Lagus, istorisește scriitorul Lucian, aduse în Egipt două curiozități: un sclav cu două fețe, negru corb pe o parte, alb ca laptele pe cealaltă, și o cămilă cu totul neagră.

Regele spera că vederea acestor rarități va ațâța surprinderea supușilor și va mări gloria sa; adună dar pe egipteni la teatru, unde li se expuse pe rând omul și cămila. Fiasco complet pentru mărinimosul principe: unii spectatori nu-și putură stăpâni râsul, alții, cuprinși de spaimă sau ca să nu-și profaneze mai mult simțimântul frumosului privind la acești monștri, fugiră din teatru. Cămila fu lăsată să moară de foame, sclavul fu dăruit.

Tot cu doi monștri ne gratifică zilele acestea și maiestrul de conferințe, d. I. Crăciunescu: întâiul, discursul plagiat, *omul cu două fețe*, cum am zice; secundul și cel din urmă, întâmpinarea sa, *cămila moartă de foame* a regelui Ptolemeu.

Analizarăm în coloanele aceste, acum opt zile, capul d-operă (*ridiculus mus*) al maiestrului. (...) Astăzi semnalăm și recomandăm atențiunei lectorilor secunda elucubrațiune a *eruditului în plagiaturi.*

Răspunde d. Crăciunescu în numărul nostru de alaltăieri:

1. Da, este adevărat, în loc de a-mi da osteneala să produc ceva original, în loc de-a imprima cugetării tiparul individualității mele, am *plagiat* după Guardia chiar primul paragraf cu care debutai în discursul rostit înaintea profesorilor de la universitate;

2. Da, nu tăgăduiesc, am plagiat și alte paragrafe, *platitudini* chiar accesibile inteligențelor celor mai comune;

3. Îmi pare rău în fine că n-am avut timp să fiu și mai complect în acest soi de compunere.

Însă, continuă d-sa, sunt scuzabil pentru toate acestea fiindcă în întâiul ordin:

a) Vin atât de târziu în rândurile învățaților;

b) Am atât de puțină ambițiune să produc ceva original încât:

c) Mărturisesc că nu mi-a trecut prin cap să caut cu orce preț a nu plagia.

Și apoi în alte ordine de scuze adaogă:

A) Plagiatul se întâmplă zilnic: Beaudrillart n-a plagiat pe Bastiai?

B) Moralistul La Bruyère legitimează plagiatul: *le choix des pensées est invention;* de când nu mai e adevărat?

C-un cuvânt, o *mărturisire* categorică a săvârșirii plagiatului și o încercare de scuză, de *legitimare*, alcătuiesc al doilea *monstru* al d-lui Crăciunescu.

Ar urma să deschidem aci o paranteză și să întrebăm pe conferențiar: De când cuvântul „plagiat" se traduce prin eufemismele *rezumat* și *reprodus*? De ce se ferește a întrebuința vorba proprie acolo unde se cuvine? Dar nu mai relevăm aceasta: culpabilului e dat a recurge la orice mijloace de apărare; o singură rugăminte avem să-i adresăm: să caute expresiunile cele mai politicoase, cele mai conforme bunului ton prin care i-ar desemna cuvântului *mărturisire* calificativul *rușinoasă* și *legitimării* atributul *neadevăr* și să binevoiască a le considera ca zise de noi. (...)

(*Timpul,* 14 ianuarie 1881)

A doua preocupare a spiritului public e din cele mai serioase și privește ploaia de taxe noi pe care primăria e în ajun de a le impune contribuabililor din capitală.

Organele de publicitate care reprezintă civilizația ne-au repetat-o adeseori că starea orientală în care se află Bucureștii cere neapărat o sporire de taxe pentru a se putea introduce îmbunătățirile necesare. Noi din parte-ne avem cam alte vederi. Bucureștii sunt un oraș fără industrie dezvoltată, temeiul și însemnătatea de oraș comercial sunt concentrate pe câteva strade de căpetenie; restul e ceea ce și trebuie să fie, mai mult sat decât oraș. A impune taxe peste taxe imensei majorități a populației din periferii pentru a lustrui cât se poate de mult centrul, populat în mare parte de firme străine, este poate foarte frumos din punctul de vedere al aparențelor civilizației, pe care am știut atât de bine a ni le însuși, e însă păgubitor pentru mulțimea mare, care ar avea mult mai multă nevoie de-o piață sigură, în care să-și ofere munca brațelor pe un preț convenabil, decât de lustruirea cu peria a stradelor.

E un principiu conservator de-a nu avea ambiții în disproporție cu mijloacele de care dispui, de-a nu încorda puterea impozabilă până la istovire. Ar rămâne ca minți practice, luminate, pe deplin sigure de natura impozitelor proiectate, să vază câte din condeiele listei primăriei jignesc în mod simțitor interesele populației neavute, câte nu.

Se-nțelege că orice venit însemnat se percepe pretutindenea, direct ori indirect, asupra populației neavute. Există însă un mijloc demagogic, foarte vechi și foarte cunoscut, pentru ca, printr-un sentiment de invidie oarecum, să se închiză gura nenumăraților nemulțumiți. Aceasta se face impunându-se luxul celor relativ mai avuți. În realitate, dări impuse asupra cailor, servitorilor, livrelelor a o mână de oameni avuți (sunt foarte puțini oameni în adevăr avuți în România) reprezintă în genere o sumă neînsemnată pe lângă dările asupra obiectelor de consumație, care scumpesc dram cu dram hrana populației mari. Acest clenci al impunerii cățeilor și livrelelor l-a aflat și primăria noastră pentru a arunca praf în ochii mulțimii, care ea și numai ea va purta marele împrumut al primăriei.

La 6 curent s-a ținut o întrunire zgomotoasă la Ateneu, în care patrioții de meserie și cei neofiți au încercat a proba necesitatea, în multe puncte discutabilă, a noilor taxe. Un domn (fără copii bineînțeles) a propus o taxă asupra copiilor. Replica unui om din mulțime la această monstruozitate nu se poate reproduce decât în ziare de-o nuanță umoristică, nepermisă organelor serioase, cu toate acestea e o replică care cutreieră Bucureștii, și nu fără cuvânt, dacă potrivirea unei glume e un cuvânt.

Adunarea de la Ateneu a ales însă 12 persoane însărcinate a discuta a doua zi cu 7-8 persoane numite de primărie taxele proiectate. Conventiculul, ținut sâmbătă la 7 ianuarie, nu s-a putut îngrădi în acest cerc restrâns; contribuabili neinvitați de diferite profesiuni au pătruns asemenea acolo. Se zice că cu ocazia aceasta un mare patriot de meserie, d. dr. Râmniceanu, a scăpat de gratitudinea exagerată a poporului suveran numai pentru că un amic înzestrat cu mare putere musculară i-a făcut vânt din mulțime. (...)

(*Timpul,* 11 februarie 1881)

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Redacție: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacțional: Svetlana Cojocaru – director al Institutului de Matematică și Informatică al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR și USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, București, **Spiridon Cristocea** – director al Muzeului Județean Argeș, Pitești, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeș, **Sorin Mazilescu** – director al Centrului Județean Argeș pentru Promovarea Culturii, Pitești, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Filofteia Pally** – director al Muzeului Viticulturii și Pomiculturii din România, Golești, Argeș, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu", Pitești, **Adrian Sămărescu** – director editorial al Editurii Tiparg, Pitești, **Ion C. Ștefan** – profesor, membru al USR, București.

CURTEA DE LA ARGEȘ
Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeș Expres" (B-dul Basarabilor 35A, tel./fax: 0248-722368) și a Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu" (B-dul Basarabilor 59, tel./fax: 0248-728342) din Curtea de Argeș

Corectură: Radu Gîrjoabă
Macheta: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacției – Trustul de Presă „Argeș Expres" (25 lei/6 luni și 50 lei/12 luni); banii trebuie trimiși în contul SC Argeș Expres Press S.R.L., deschis la Raiffeisen Bank Curtea de Argeș, IBAN: RO83 RZBR 0000 0600 0373 5533, sau în contul deschis la Trezoreria Curtea de Argeș, IBAN: RO46 TREZ 0485 169X XX00 0379.

Tiparul: SC TIPARG SA, Pitești.

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociației Culturale Curtea de Argeș, CIF 29520540, cont Volksbank, IBAN RO82 VBBU 2587 AG15 1679 2701.

Homo sapiens

Somnul raţiunii naşte proşti

Horia BĂDESCU

Un bun prieten, mare chirurg, socoteşte că prostia e starea naturală a omului. O afirmă cu nesmintită convingere de câte ori are prilejul, ba a şi scris despre aceasta. Ipoteza mi se pare seducătoare nu doar prin evidenţă, ci şi prin profuziunea formelor sub care se manifestă. Aş zice că, din acest punct de vedere, nu doar la nivel paradigmatic, ci şi expresiv.

Aserţiunea prietenului meu poate avea chiar şi acoperire ştiinţifică: din perspectiva legilor lui Murphy, se poate stipula că „La nivelul speciei, inteligenţa este o constantă, în timp ce omenirea se înmulţeşte în progresie geometrică". Concluzia este evidentă şi acoperă cu lumina ei tandră devenirea speciei.

Numai că nu sunt convins că între inteligenţă şi prostie există o relaţie de condiţionalitate antinomică. Şi nu doar fiindcă milenara experienţă a umanităţii probează că „unde e multă inteligenţă e şi multă prostie", aruncându-ne în plin paradox. Ba, mai mult, constatarea aceasta ne trimite spre zona relativităţii, căci aşa cum nu există inteligenţă pură, nu există nici prostie pură. Ar fi deci cazul să ne întrebăm: ce este, de fapt, prostia?

Dicţionarele româneşti o leagă şi ele de „lipsa de inteligenţă, de instrucţie, ignoranţă", situaţie care conduce şi către „inepţie, absurditate". Definiţia, afirm încă o dată, mi se pare nesatisfăcătoare. Mai experţi în domeniu, francezii o definesc ca „eroare de judecată", iar pe prost ca pe „cineva fără judecată". Căci, zice La Rochefoucauld, „poţi fi prost şi dacă ai mult spirit şi poţi să nu fii prost chiar şi cu mai puţin spirit". Şi iată-ne dintr-odată mai aproape de esenţa prostiei. Esenţă care nu înseamnă incapacitate de a judeca, ci inadecvare, diferenţă de coduri comportamentale, suficienţă narcisiacă şi, mai ales, comoditatea reflexivă, pe scurt, lenea de a gândi. Ea ţine de o anume specificitate a viului care impune naturii umane legea minimului efort chiar şi într-ale spiritului. Pe această realitate se clădeşte reacţia gregară şi orice exces de putere. Căci delegarea puterii de judecată, a actului de reflecţie, este căderea din raiul raţiunii pe pământul prostiei. Este refuzul de a te apropia de noima lucrurilor, de înţelesul acestora.

Vorbitul fără noimă ţine de lenea de a gândi; ca şi sărăcia de duh. A trece prin lume ca gâsca prin apă e reflexul aceluiaşi mod de a-ţi situa existenţa. Căci prostia adevărată e refuzul cugetării, nu incapacitatea de a gândi. Poate tocmai de aceea spiritul românesc, a cărui inventivitate paremiologică este exemplară, avertizează asupra virtualei capacităţi de judecată a prostului: „Nu te pune cu prostul, că are mintea odihnită!" Scos din funciara lene a cugetării, el dovedeşte o surprinzătoare forţă şi abilitate intelectuală şi e în stare să ţină piept cu succes şi să fie victorios acolo unde te-ai aştepta mai puţin.

Prostul e stihial în consecvenţă şi primar în refuzul de a trece dincolo de evidenţa imediatului. El are lentoarea leneviei de gând şi greutatea constanţei bolovanului. Tocmai de aceea prostia e inertă, e grea, e necioplită, e materie informă. Prostul e „prost ca gardul, ca leţul, ca napul"! Niciodată ca nuiaua, ca frunza, ca mărul!?

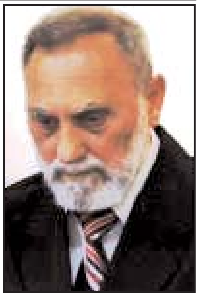
Prostul e un Oblomov al inacţiunii reflexive. Tocmai de aceea reacţiile lui întârziate sunt mereu în contradicţie cu şartul lucrurilor şi al răspunsurilor aşteptate, fireşti, devenind inadecvate. „A sări ca prostul din baie" ori „a râde ca prostul la pomană" sunt ziceri care nu fac decât să exprime inadecvarea comportamentală a prostului. Numai că, uneori, această lentoare împinsă până la inacţiune produce efecte paradoxale, care au introdus în acest orizont sintagma „norocul prostului".

Un lung repertoriu existenţial însoţeşte prostia în lumea românească. De la „jelirea" drobului de sare, datorată bădiei Creangă, tartorele proverbelor, la „câinele moare de drum lung şi prostul de grija altuia" (care, la urma urmei, ar putea fi nu atât o chestiune de prostie, cât, mai degrabă, de generozitate şi spirit creştinesc) până la mult mai contemporana şi filosofica „dacă prostia ar durea, întreaga lume n-ar fi decât un vaiet". Numai că prostia nu doare. Ba, mai mult, „prostia şi vanitatea sunt tovarăşi inseparabili" (Beaumarchais) sau, cum ar veni în expresiva limbă română, „Prostul dacă nu-i fudul, parcă nu e prost destul"!

Şi nici n-ar putea să fie altfel, fiindcă, după cum aprecia Einstein, „două lucruri sunt infinite, universul şi prostia umană, însă nu sunt sigur despre primul".

Stare naturală a omului fiind, cum spune prietenul meu, şi infinită, precum confirmă părintele relativităţii, prostia este în ultimă instanţă produsul lenei de a gândi. Căci proştii sunt puturoşii minţii. Pe drept zicea Marin Sorescu: „Nu e nicio ruşine să te naşti prost. Ruşine e să mori prost." Fiindcă „Oamenii se nasc neînvăţaţi, nu proşti; proşti devin prin învăţătură" (Bertrand Russel). Adică atunci când ajung nu doar la limbajul balizat şi banalizat despre care vorbea Borges, ci şi la gândirea balizată şi banalizată, la gândirea leneşă. Românul e mult mai dur în această privinţă: „a intrat bou şi-a ieşit vacă"! Fiindcă românul are o lungă convieţuire suferitoare cu proştii care i s-au cocoţat în cârcă. Tocmai de aceea ar trebui să mediteze mai mult asupra tragicei concluzii a lui Goya. Pentru că somnul raţiunii naşte nu doar monştri, ci şi proşti.

Scurtă cronografie la naşterea şi evoluţia spiritualităţii geto-dacice

Florin HORVATH

Acolo unde doar principiile operează, transmise cu puterea cuvântului prin căile tradiţiei, fără o bună cunoştere şi interpretare a legendelor, riscăm să cădem în desuetudine sau în patima protocronismului. De aceea, prezenta încercare nu pretinde alt statut decât acela de modestă apropiere de vatra milenară a unor obârşii faţă de care cultiv, cel puţin, cuvenitul respect.

Pentru ca istoria unei seminţii să nu rămână o suită de consemnări, mai mult sau mai puţin coerente, este necesară o abordare profundă, din perspectiva abolirii timpului prin imitarea arhetipurilor fundamentale, prin repetarea unor gesturi paradigmatice. Majoritatea miturilor, legendelor, vizând IDEEA ÎNTEMEIERII se raportează la prezenţa unui *sacru-oficiu*. „Un sacrificiu, de exemplu, nu numai că reproduce exact sacrificiul iniţial revelat de un zeu [*ab origine*], la începutul timpurilor, ci chiar are loc în acel moment mitic primordial", susţine Mircea Eliade (*Mitul eternei reîntoarceri,* Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2008, pag. 39).

Cu alte cuvinte, atunci când încercăm a decripta în cheia potrivită tiparul unui sacrificiu, constatăm că el repetă modelul sacrificiului iniţial şi chiar coincide cu acela. Tot ce rămâne în mentalul omenirii sub semnul ideii de repetare, adică de imitare arhetipală, are darul de a proiecta omul în perioada începutului, în substanţa arhetipului revelat ca facere/naştere.

Abolirea timpului profan şi proiectarea omului în timpul mitic nu se face natural decât la intervale esenţiale, adică în cele în care omul este cu adevărat el însuşi, în momentul ritualurilor sau ale actelor importante: generare, vânătoare, război, ceremonii etc. (*Idem*).

Dualitatea celor două tipuri, sacru şi profan, proiectează abordarea pe coordonate complementare: cea a zeilor legaţi de nemurire şi cea a oamenilor legaţi de moarte. Către această matrice a dualităţilor încriptate în textul legendelor ne vom îndrepta atenţia, aşezând demersul nostru pe două paliere clare: (I) acceptarea faptului că geto-dacii au fost popor hiperboreean, şi (II) ideea de a da substanţă „întregului", prin susţinerea oferită de legendele începutului, precum şi ale devenirii spiritualităţii geto-dacilor.

I. A te apropia de ideea hiperboreii dacice presupune deopotrivă fascinaţie şi adjudecarea unui gradient de risc. O cercetare, cât de cât atentă, a scriitorilor antici ne confirmă existenţa, pe ţărmurile Dunării şi Mării Negre, a unei rase care se poate interpreta ca unitară în ce priveşte limba, moravurile, elementele de tradiţie, deşi din punct de vedere politic era divizată în sumedenie de autonomii locale.

Încercăm să vorbim în continuare de rasa geto-dacică. Herodot (V – III) afirmă că tracii erau cel mai numeros popor după indieni; lucru de neînţeles dacă am admite drept traci doar pe vechii locuitori ai Bulgariei de azi. Este limpede faptul că Herodot îngloba sub acest nume toate celelalte popoare aparţinând aceleiaşi rase: dalmaţii, panonienii, ilirii, geţii, agatârşii, sarmaţii etc., sugerând existenţa rasei tracilor propriu-zişi. Toate aceste popoare (aproape 50 de nume) „aparţineau marii rase geto-trace". (Vasile Lovinescu, *Dacia Hiperboreeană*, Editura Rosmarin, Bucureşti, 1996, p. 15)

Strabon scrie că geţii (locuind la Nord de Dunărea Inferioară) aveau aceeaşi limbă ca tracii. Pliniu confirmă că dacii şi tracii sunt acelaşi popor. Reunind enunţurile de mai sus, putem crede că toate aceste popoare locuiau teritoriul ocupat astăzi de Bulgaria, fosta Iugoslavie, Albania, Ungaria, România, Ucraina etc. şi, notând că afirmaţia lui Herodot devine în felul acesta de înţeles, mai putem spune că singură „România, în fapt, cea mai târzie cucerire a Romei (106 e.n.), a păstrat o limbă 70% latină, cu predominanţă rasială dacică, deşi puternic impregnată în câmpie şi de elemente slave" (V. Lovinescu, *op cit.*, p. 16).

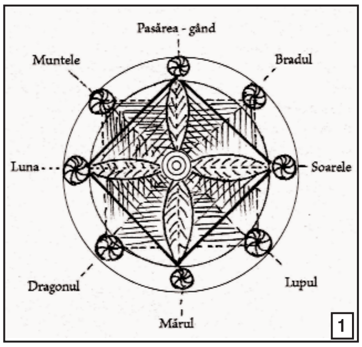
Întorcându-ne la vocile anticilor, Pindar, poate cel mai erudit poet al grecilor, arătând că Apollo, după ce ridicase cu Neptun şi Eac zidurile Troiei, „întorcând-se în patria sa de pe Istru (Dunărea Inferioară, n.n.) la hiperboreeni…", ne confirmă de fapt ideea în discuţie. Strabon este şi mai categoric în afirmaţie: „Primii care au descris diferitele părţi ale lumii spun că hiperboreenii locuiau deasupra Pontului Euxin (Marea Neagră, n.n.) şi a Istrului (Dunărea Inferioară, n.n.)". Lângă ei, vocea lui Clement Alexandrinul e la fel de precisă, numind pe Profetul dacilor, Zalmoxis, Hiperboreeanul. La rândul său, Macrobiu se alătură şi el cu enunţul său: „regiunile udate de Don şi Dunăre… pe care antichitatea le numea hiperboreene". Asemenea celor dinainte, Apollonius din Rodos spune: „Hiperboreenii sunt pelasgi locuind în Nordul Traciei".

Homo sapiens

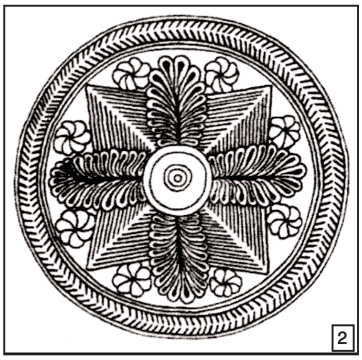
Este aproape unanim acceptat astăzi că anticii înțelegeau prin „axis borreus candines mundi, Kion ouranou" polul spiritual al lumii. În sensul acesta, Ovidiu, exilat la Tomis (Constanța), din ordinul lui Augustus, se plânge că a fost constrâns să-și petreacă viața sub axul boreal, la stânga Pontului Euxin. La rândul său, Marțial, amintind de triumful lui Domițian asupra dacilor, spune: „De trei ori a trecut prin coarnele perfide ale Istrului sarmatic; de trei ori și-a scăldat calul în zăpada Geților; mereu modest, el a refuzat triumful pe care-l merita și nu a adus cu sine decât renumele de a fi învins lumea hiperboreenilor." Socotim că nu întâmplător marele Virgiliu, cu adevărat inițiat, ca și Ovidiu, amintește de acel *vertex*, simbol al acceptatului *polus geticum*, recunoscând prin aceasta că acel pol există în munții Riphei, adică în Carpații României de astăzi, unde Muntele Omul este încă numit în mentalul popular Osia Lumii sau *Buricul Pământului.*

Precizez că nu este vorba de Hiperboreea primitivă, care a fost de bună seamă strict polară, ci de una dintre etapele prezenței hiperboreice. Prin urmare, socotim că Dacia a fost timp de câteva milenii centru suprem al Hiperboreii și, în consecință, al Lumii, înainte de mutarea sa căte Orient. Pentru aceasta, vă propun în continuare analogia simbolică între *Legenda Marelui Zalmoxis* și simbolul actualului pol spiritual al Lumii (*Axis Mundi*) din Tibet.

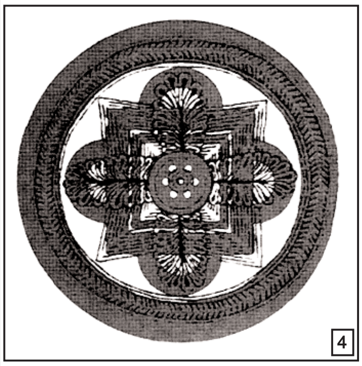
Pentru a simplifica expunerea și a o feri de textul laborios al interpretării (decriptării) legendei amintite,

1

2

3

4

procedură pe care am publicat-o în *Legenda Marelui Zalmoxis,* Zalău, 2010, în prezenta expunere mă voi limita la a prezenta desenul rezultat din reîncriptarea personajelor legendei, în semne-simbol, după tehnica grafiei ezoterice, personaje care susțin epicul legendei amintite – Fig. 1.

Cum ușor se poate vedea, desenul este dominat de simbolul întreit al centrului; cele trei cercuri concentrice din mijloc sugerează că întreaga doctrină își are sursa în cele trei potire, simbolizând treptele inițiatice. De la ele radiază complexitatea desenului amintind de „fântâna cu apă vie", fântână de învățătură așezată în mijlocul crucii orizontale înscrise în cercul mare, către care se derobează, treaptă cu treaptă, drumul către centru (vârful mandalei). Centrul crucii coincide cu centrul cercurilor ca și cu vârful piramidei cu baza pătrată, văzută de sus. Crucea cu cele patru brațe (simbol al arborelui vieții stilizat prin cele patru ramuri – frunze) are centrul confundat cu însăși axa piramidei (mandalei) care nu este altceva decât simbolul muntelui, al arborelui vieții sau al bradului care, crescut piramidal, își întinde ramurile sub legea dreptății (accesul egal spre lumină). Liniile care acoperă piramida figurează proiecția sau radiația centrului pe cele patru direcții cardinale pe niveluri ale verticalei. Cu alte cuvinte, se face trecere de la Cer la Pământ în lungul lui *Axis Mundi,* adică de la cercurile esențiale spre pătratul bazei piramidei, care simbolic este semnul Pământului. În sens invers, se percepe și întoarcerea (dreptul la ascensiune) de la Pământ la Cer, respectiv de la pătrat la cerc, prin intermediul octogonului sau al pătratului dublu.

Până la urmă, către ce ne îndreaptă simbolistica acestui desen realizat din reîncriptarea simbolurilor legendei? Către ceea ce era cunoscut cel puțin de pe vremea reputatului Vasile Pârvan, reluat și comentat în varii feluri de nenumărate voci: către CUIUL DACIC, sau, mai exact, către varianta simbolic-ritualică a cuiului folosit de preoți și descoperit (cules) din lemnul porții sacrale de acces pe terasa a XI-a, binețtiuta terasă a sanctuarelor, perimetrul de certă încărcătură inițiatic–sacerdotală de la Sarmizegetusa – Fig. 2 (*Ținte ornamentale în zona Sarmizegetusei Regia*, desenul propus de I. Glodariu din lucrarea Danielei Suciu, Universitatea Babeș–Bolyai, sau în *Taina Kogaionului,* C. Pănculescu, Editura Stefan, 2008).

Din varietatea elementelor descoperite la Sarmizegetusa, varianta țintei ritualice, mai exact, desenul propus (copiat) de I. Glodariu, este imaginea absolut identică cu imaginea stilizată propusă mai devreme, din decriptarea simbolurilor din vechea legendă, dovedind că *nimic nu e întâmplător!*

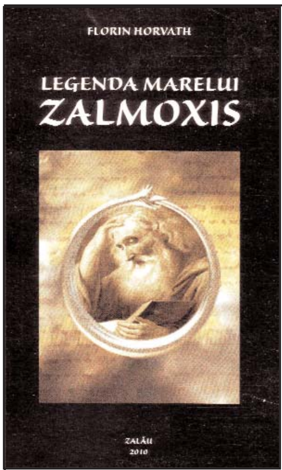
Nu m-am așteptat ca textul acestei străvechi legende, reconfirmată mie într-un moment absolut special, în taina munților sacri, să fie mărturisită deplin de această țintă ritualică, efectiv reală și străveche.

Extrem de greu de ocolit este și tentația de a ne raporta la experiența personală comunicată de Jean Marques Riviere în *La umbra mănăstirilor tibetane,* 1929, p. 137, în care confesiunea marelui înțelept Lama îi confirmă autorului că „înaintea glorioasei dinastii din Lassa, înaintea înțeleptului Passepa, înainte de Tsangkhapa, Domnul Atotputernic locuia în Occident, pe un munte înconjurat de mari păduri. (...) Dar ciclurile negre L-au determinat să părăsească Occidentul și să vină în Orient, la poporul nostru..."

Dacă, în lumina argumentelor expuse de C. Pănculescu în *Taina Kogaionului,* dăm curs ideii care se desprinde, anume că centrul spiritual actual din Tibet este, de fapt, o relocare a centrului vechi din Carpați, locul lui Axis Mundi sau Centrul Suprem Primordial, putem să ne propunem analiza ansamblului de figuri geometrice (desenul) proiecției Shambalei – yantra tibetană – ce pune în valoare ideea de Centru Suprem al Tibetului – Fig. 3.

Această figură, suprapusă pe desenul cuiului dacic (decriptare simbolică a legendei lui Zalmoxis), ne conduce de bună seamă la concluzia pe care fie și expresia populară „cu ochiul liber" ne-o impune fără echivoc: cele două desene (încriptări) sunt identice, prin urmare, cele două învățături au realmente elemente comune, așezându-se în protoistoria lumii ca simbol de pol, centru terestru al proiecției divine într-o succesiune dictată de Tatăl – Fig. 4.

→

Legenda Marelui Zalmoxis

Lungit pe mușchiul crescut din asprimea stâncii, flăcăul visa, cutremurat din când în când de intensitatea vedeniilor. Visa cum Marele Zeu îl visa la rândul lui povățuindu-l despre toate cele către care urmau să-l poarte pașii... În somnul Zeului se arăta un ou uriaș, în care lumina și întunericul și-au întins mâna ca într-un jurământ mut, deasupra altarului pe care odihneau cele trei potire.

Cel cu miere către partea luminii, cel cu apă neîncepută exact sub împreunarea mâinilor lor și cel cu vin de partea întunericului. Flăcăul simțea cum în visul Zeului bucuria era mai puternică decât îngrijorarea ce-l stăpânea în vis pe el...

„...Dacă va ști să spargă oul, va dobândi învățătura prin care va înțelege și legea luminii și legea întunericului...", gândea Zeul în somnul său, „...atâta doar că lumina și întunericul nu vor mai fi una, ci vor apărea și vor dispărea pe rând, neîncetând niciodată să se nască. Abia atunci va înțelege că moartea e doar o minciună..."

În visul său, lumina a luat în pumn din potirul cu miere și, aruncând spre cer, a născut soarele, sub care flăcăul s-a încălzit o vreme fără a înceta să se minuneze. Apoi, soarele a întins mâna și l-a transformat în copacul dreptății, bradul cu cetina mereu verde. Și Zeul a surâs în somn, gândind că bradul e bun și flăcăul va ști să îl prețuiască.

Apoi, întunericul a luat în pumn din potirul cu vin și, aruncând spre cer, a născut luna către care flăcăul a privit cu încântare, visând, înăuntrul visului Zeului, cum luna a întins mâna și l-a prefăcut în muntele tăcut, înăuntrul căruia grota încăpătoare i-a oferit adăpost. Și iarăși Zeul a surâs în somn, gândind că muntele e bun și flăcăul va ști să-l prețuiască.

Abia peste o vreme, în visul Zeului, lumina și întunericul au luat deodată în pumni apă din potirul de la mijloc și, aruncând, au apărut două râuri pe malul cărora mișunau sumedenie de pescari.

Când Zeul s-a întors în somn pe partea stângă, o parte dintre pescari s-au prefăcut într-o livadă cu meri, iar cei ce duceau peștele în coșuri s-au transformat în păsări care s-au deșteptat în faptul dimineții și în cântecul lor Zeul s-a trezit vorbindu-i:

„De aici încolo să iei singur aminte... când te vei trezi o să întâlnești semnul șarpelui. Din înțelepciunea lui vei învăța să iubești încă înainte de a ști să umbli."

În locul Zeului, în mijlocul cerului a apărut un rug aprins din care curgea foc și care s-a desfăcut în trei mănunchiuri. Unul s-a întors către soare, în timp ce al doilea s-a prelins o vreme printre păduri și coline până s-a întrupat în făptura unui lup falnic și alb ca laptele. La rândul lui, al treilea mănunchi s-a zbătut o vreme pe creasta muntelui, până s-a întrupat într-un dragon fioros și negru ca întunericul, luând calea către prima peșteră.

Apoi, flăcăul a căzut în somn adânc, netulburat o vreme, până când i s-a arătat acea vedenie care l-a întristat foarte: se făcea că din cele patru zări oșteni călări înveșmântați în fier și purpură au împresurat, în mijlocul Poienii Sacre, căpeteniile înfricoșate ale seminției sale. Pe când stăteau gata să îngenuncheze resemnați, magii au înălțat fumul sacru de pe altarul jertfelor. Ofranda s-a împreunat cu razele fierbinți, transformându-se într-o roată de foc. Uriașa învâlvorare sacră a prins a se rostogoli, din ce în ce mai repede, de-a lungul șirurilor de oșteni ferecați în fier, care, înspăimântați de moarte, au întors caii fugind fără a mai privi înapoi...

Teama din sufletele căpeteniilor a pierit cu încetul și, pe când toți au îngenuncheat din nou, cuprinși de uimire, din miezul roții de foc s-a ivit o făptură cu trup de dragon și cap de lup ținută în ascultare cu un lanț de aur de el, flăcăul, ivit lângă altarul de jertfă.

Atunci au prins magii a-și înălța străvechile incantații și toți cei prezenți l-au venerat, așezându-i câte trei cupe dinainte. Înțelegând semnul Marelui Zeu, flăcăul a băut pe rând din fiecare cupă și magii i-au dăruit simbolul sacru al puterii sacerdodale, alături de sabia dreptății și mantia de in topit, recunoscându-l drept cel ce era: mesagerul cerului așteptat de veacuri.

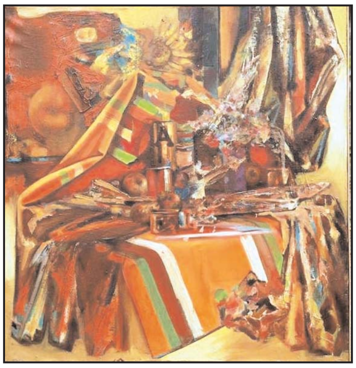
Homo sapiens

Această enigmatică, dar posibilă *anterioritate* a Centrului Suprem Dacic față de cel Tibetan, o las în seama altor voci, mai avizate, care vor ști să aducă argumentele necesare unei analize pertinente, așa cum eu, poate, nu voi fi reușit în cazul de față.

Oricum vor evolua lucrurile, sunt convins că atâta vreme cât timpul nu poate fi îngenuncheat, măcar memoria lui va da bună recompensă acelor minți neastâmpărate și încrezătoare în puterile miracolului OM.

II. Ideea de a realiza ÎNTREGUL despre tradiția spirituală a geto-dacilor poate pleca fără teamă de la legenda nașterii prototiputurilor axate de-a lungul Dunării. La o simplă privire pe hartă, constatăm că Dunărea reprezenta „coloana vertebrală" a vechii Europe.

Dacă legenda Marelui Zalmoxis poate fi un text mai puțin știut, am convingerea că legenda întemeietorului Cadmoș este mult mai cunoscută. Legenda spune că Zeus, în chip de taur, a răpit-o pe IO, fiica bătrânului Agenor. Agenor (cel fără geneză) trebuie înțeles ca un fel de Adam, prin simbolul celui ce nu a fost născut. (Ovidiu, *Metamofozele*, Editura SPLA, 1954, pp. 76-84) Prin urmare, Agenor, cel făcut din apă și pământ, fiu al Libiei și al lui Poseidon, îi trimite în căutarea fetei IO pe frații acesteia, Fenix, Kylix și Cadmos. În periplul căutărilor lor, aceștia întemeiază Fenicia (Fenix), Cilicia (Kylix) și ținutul Europei, de-a lungul bazinului dunărean central-european (Cadmos). Extrem de interesantă pentru argumentarea ulterioară este fantastica descriere făcută lui Cadmoș de către Ovidiu. Pentru Ovidiu, acesta este când Esculap, când Șarpele Zeu: „Zeul prielnic ți se va arăta în vis... Drept, în picioare, toiag țărănesc ține în stânga; barba sa lungă îi mângâie dreapta... (apoi Zeul zice, n.n.) Lăsați-vă teama! Veni-voi! Alta îmi va fi însă fața. Privește acest șarpe care a învârtit în jurul toiagului meu a lui noduri. Chipul acesta iau... cu înălțime de trup cum se cade la Zei, când se schimbă!" (*Idem*, pp. 240-241).

În munții traco-ilirilor Cadmoș ajunge la o peșteră unde trăia un balaur închinat lui Ares, zeul războaielor. Cadmoș ucide balaurul, pe care-l ridică în propria lance, țintuindu-l de un stejar urias. Recunoașteți, desigur, procedura identică (simbolică) prin care strămoșii noștri daci ridicau trumfători steagul lor de luptă (balaurul înfipt în suliță). Vedem, dar, că-l putem considera pe Cadmoș drept „întemeietorul Iliricului dunărean, leagănul Europei" (N.A. Kun, *Legendele și miturile Greciei Antice*, Ed. Lider, p. 147). Evident, prin extensie, îl putem considera pe Cadmoș întemeietorul Moesiei, Macedoniei, Daciei, Dardaniei etc. Europa întemeiată de Cadmoș era străbătută de Istru, unde Iliricul se afla la jumătatea distanței dintre Roma și Tomis (Constanța de azi), în linie dreaptă. Și legenda mai spune: deoarece balaurul fusese închinat zeului trac Ares, pentru a evita să-l supere, Cadmoș s-a rugat să fie transformat el însuși într-un balaur, balaur-totem (șarpe urias cu cap de lup), simbol întemeietor prin jertfirea de sine a „unui neam ce fără veste/ s-a trezit din somn de moarte/ ca viteazul din poveste" (A. Mateevici, poezia „Limba noastră").

„Identificarea lui Cadmos cu balaurul ucis de el însuși, pe care-l ridică în propria suliță, țintuindu-l de un stejar, este elementul decisiv în formarea totemului-steag al dacilor arieni" (N. Feier, *Zestrea strămoșească*, Ed. Karuna, p. 68).

Alăturat legendei, povestea dinților de balaur, semănați de Cadmoș pe un ogor din care ies soldați traci, fii ai lui Ares, care se bat între ei, omorându-se, ne este transmisă de Ovidiu în *Metamorfozele*. Interesant este că zeii i-au interzis lui Cadmoș să se amestece în acele lupte fratricide. Credem că problema trebuie înțeleasă nu ca o interdicție întâmplătoare, ci fratricidul trebuie decriptat ca act inițiatic întemeietor, nefiind vorba de crimă, ci de jertfe! Acest lucru trimite la credința în învierea morților și la nemurirea pe care o promovează Cadmoș, credință care avea să devină element axial în ulterioara învățătură zalmoxiană. Ideea unui Cadmoș prototrac, apatinând prof. Feier, este tulburătoare prin simplitatea sa: Cadmoș, găsind-o pe soția sa Armonia, o zămislește pe Similea sau Semela, cea pe care Zeus, la daci, *Diaus Pitar*, o seduce, născându-se astfel zeul tracilor, Dionysos. Ca atâtea asemenea demersuri, grecii și-l adjudecă, susținând că este al lor, propunând că Dionysos s-a născut din coapsa lui Zeus. Însă, sursele antice susțin clar că Armonia este fiica lui Ares, oferită de acesta ca soție lui Cadmoș. În studiile sale, Dumitru Stăniloae socotește că „trăsătura cea mai cuprinzătoare și mai definitorie a neamului nostru (românesc) este ARMONIA".

Cuvântul latin *formos* înseamnă frumos, iar *fetus* înseamnă făt. Dar personajul providențial din basmele populare, Făt-Frumos, se poate decripta și din termenii Foron (însemnând *a purta*) și cuvântul Moș, ajungându-se la „purtătorul totemului Moș" sau purtătorul de stindard/steag.

„Cum Cadmoș s-a transformat în balaur, totemul purtat de stegari este balaurul care [înghite pe jumătate] alt totem, de data asta în exclusivitate al arienilor – Lupul. Așa a apărut steagul dacic! Iar semidivinitatea ariană Licaon era reprezentată ca om cu cap de lup" (N. Feier, *op cit.*, p. 72). În basmele românești, Făt-Frumos biruie balaurul care încearcă să fure merele de aur din grădina fermecată. Similitudinea cu tema biblică a pomului cunoașterii este evidentă. De multe ori, în basme, Făt-Frumos amorțește, stând de veghe. Însuși sensul inițiatic al cuvântului românesc „a amorți" sugerează că în tradiția noastră străveche moartea era doar o fază nimfatică a vieții, nefiind nici definitivă și nici inexpugnabilă, ci o stare de somnolență trecătoare.

Balaurul românesc nu este decât împământenirea imaginii Dragonului din Legenda Marelui Zalmoxis. De la el derivă și cuvântul românesc *drac*. Amintim că cel puțin doi domnitori români și l-au asumat pe Cadmoș – așezând balaurul pe blazonul lor ca semn de noblețe. Este vorba de Vlad Dracul și de urmașul său Vlad Țepeș. Desigur, nu putem ocoli în încercarea noastră figura emblematică a vestitului Zalmoxis. Și aici lucrurile trebuie înțelese în substratul lor simbolic. Zalmoxis stă în „auto-exilul" său de trei ani, în taina unei peșteri, de unde iese ca într-o înviere, o inițiere, și scrie Legile Belagine, așa cum precizează Iamblichos, subliniind faptul că „a scris legile", nu le-a predicat verbal în fața învățăceilor.

Întorcându-ne la Herodot, aflăm: „Dar iată cum devin nemuritori geții: ei cred că nu mor și cine își dă sfârșitul se duce la Daimon-ul lor Zalmoxis. Unii dintre ei îl numesc Gebeleisis pe același Zeu. Din cinci în cinci ani, transmit la Zalmoxis un sol, tras la sorți dintre ei, cu misiunea să-i comunice de ce au nevoie de fiecare dată..." (*Istorii*, IV) Anticul mărturisitor povestește cum decurge procedura de aruncare a solului ales în cele trei sulițe așezate cu vârful în sus. Aici vă rog să faceți efortul de a ne întoarce la textul Legendei Marelui Zalmoxis. Folosindu-ne de formula în care am decriptat simbolurile regăsite în epicul legendei, vă amintesc că Herodot pomenește de o călătorie către Zalmoxis care trebuie înțeleasă ca drum inițiatic. Procedura ritualică la geto-daci, mai exact, la școala zalmoxiană, nu permitea niciun fel de sacrificiu sângeros. Prin urmare, este vorba de un *sacru–oficiu*, de o procedură adjudecată de candidatul/ solul, care era ales o dată la cinci ani, număr simbolic al schimbării/răsturnării echilibrului individual de până la acea dată. Este, mai exact, vorba de ultima treaptă inițiatică în străvechiul ritual zalmoxian, aceea de trecere la statutul de „fiu al tăcerii", adică de retragere din viața socială, dintre oameni, și intrarea în pântecul muntelui, în lucrarea din tenebrele grotei ritualice. De aici și cuvântul străvechi *decedat*, adică de ales dintre cei zece (*dece*) înțelepți ai treptei anterioare care dau (*datus*) Muntelui pe cel mai bun.

Cât despre supliciul aruncării în cele trei sulițe, este vorba de o moarte simbolică, adjudecată de-a lungul celor trei trepte de inițiere reprezentate în Legendă de cele trei potire. În chip simbolic/inițiatic, potirele conțineau pe rând mierea, vinul și apa, elemente ce țin de procedura purificării proprie sacerdoților, alesul urmând a „deceda" pentru viața laică, spre a reînvia în ipostaza de preot la Altarul lui Zalmoxis.

Pentru a clarifica și povestea co-existenței Pitagora–Zalmoxis, vom invoca mărturia aceluiași Iamblichos care susține că „după ce i-a învățat și chiar i-a convins că sufletul este nemuritor, le-a scris legile numite Belagine. Multe din ideile teologice păgâne ale lui Pitagora sunt preluate din Belagine". (După *Dacia Nemuritoare – Belagines, Legile frumoase ale geto-dacilor.*) Dacă este să-l invocăm pe Fontes, aflăm că Zalmoxis a construit primul loc de școală cunoscut în istoria omenirii: „a clădit o casă pentru adunările bărbaților, unde îi învăța că nici ei și niciunul dintre urmașii acestora nu vor muri, ci vor merge într-un loc unde vor trăi pururi și vor avea parte de toate bunătățile" (după Dumitru Bălașa, *De la Zalmoxis la Isus Cristos*, 1993).

Se cuvine a face în această expunere și câteva precizări legate de teoria migrațiilor, teorie vădind întemeierea unor noi seminții. Legată de frumoasa regină IO, coborârea în Balcani a poporului lui IO, tocmai din Munții Carpați, cei ce aveau a întemeia seminția ionicilor, ne trimite cu gândul la înțelesul cuvântului IO-Nic, însemnând victorioșii lui IO, pentru că *nika* înseamnă în limba greacă victorie. IO, cea călătoare, rămâne totuși statornică în fruntea titlurilor de noblețe ale regilor și demnitarilor noștri, încă de la traco-geți, în perioada protoromână, până în limba uzitată la vremea feudalismului românesc. „La plecarea lor din Munții Carpați" (Leveque Pierre, *Aventura greacă*, Bucuresti, 1987, p. 27), ionienii au dus cu ei în Elada un zeu al apelor impetuoase numit Ion. Erau preponderent păstori, dar cunoșteau de acasă și cultivarea cerealelor. Iată, se desprinde ideea de a înțelege cum vestiții ionieni au „roit" și nu s-au desprins sub forma unei populații întregi. Ideea este întărită și de Clement Alexandrinul: „a venit Ion în Atena..." (*Stromatele* I), adică strămoșul legendar al ionienilor, care ajunge chiar rege al Atenei. Mai târziu, au migrat și neamurile lor târzii, dorienii. Conchidem că Ion a plecat să întemeieze Grecia, așa cum Eneas, după căderea Troiei, conduce dardanii spre Italia Meridională, întemeind Alballonga. După Iosephus Flavius, originea lui Ion este și mai veche; el crede că „părintele tracilor este Tiras", fiul lui Iafet care, la rândul său, este fiul lui Noe. (*Ieșire*, 10.2). Grecii le-au zis traci de la acel străbun Tiras și afirmația poate fi credibilă, întrucât biblicul Tiras are un frate numit Ioaran (Ioanan, Iuăn, Ioan), conducând spre semidivinitatea tracă Ion.

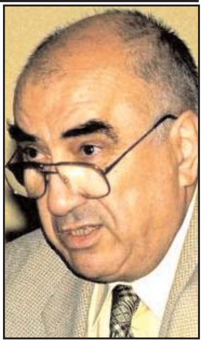
În ceea ce privește distribuția triburilor importante de pe teritoriul României, se cuvine a preciza locul și legătura lor tradițională cu acele locuri. Mai întâi, dacii localizați în Ardeal, apoi geții în Valahia și carpii în Moldova, de la care avem până astăzi numele Munților Carpați. Mult mai puțin s-a spus despre besii localizați de-a lungul Dunării (pe ambele maluri) și despre agatârșii de pe râul Mureș. Aceste „Dacii" numeroase aveau în cinstire o sumedenie de zei, precum Cadmoș, Iason, Armonia, Eros, Orfeu, Hestia, Diaus-Pitar, IO, Zalmoxis, Ion, Gebeleisis, Arthemis, Apollo, Ares, Dionysos, Esculap etc., după cum consemnează N. Feier (*op cit.*). Din păcate, astăzi acești zei sunt socotiți, în mod eronat, a fi exclusiv ai grecilor.

Mergând pe firul legendei, IO, prefăcută de soața zeului în faimoasa junincă albă, este alergată de tăunele pus să o păzească până ce trece Istrul, oprindu-se în vecinătatea peșterii în care trăia Ciclopul Argeris (Arge = Voinic, Ris = Curat), pus la rândul său să o păzească pe timpul nopții. Zeul de sorginte tracă Hermes, auzind de necazul frumoasei IO, îl ucide pe Ciclopul Argeris și din sângele său va lua naștere apa curată a Argeșului.

(Continuare la pag. 12)

Turner, da! Da'... Picasso?!...

Ion COJA

M-am întors de la Londra și Paris cu un câștig neașteptat (firește, pe lângă altele, scontate), căci în niciunul din planurile mele de călătorie nu figurase numele dumnealor Turner și Picasso…

Pe Turner l-am găsit însă la Londra, la Galeria Națională mai întâi, câteva tablouri, dintre care vreo două-trei mă puseseră pe gânduri: nu cumva, de la ele, mi-am zis, de la Turner, deci, începe pictura modernă? Apoi, la Galeria Tate, câteva zeci de tablouri, care m-au convins că mă aflam dinaintea unui moment extrem de interesant și de important pentru arta modernă. Parcă mi-aduceam aminte că și citisem, cu ani în urmă, ceva pe tema aceasta, cuvinte pe care, în lipsa tablourilor, nu le reținusem. Răsfoiesc cu reținere albumele de artă, îndeosebi de pictură, având sentimentul că ele mă frustrează de originale. Nici cărți de istorie și teorie a picturii nu citesc, fapt căruia, la nevoie, i-aș găsi și altă explicație decât comoditatea. Probabil dintr-un motiv înrudit celui care mă face să citesc rar și critică literară… Pe scurt, descoperind poate ceea ce toată lumea știe, voi spune cât de mult m-a impresionat pictura lui Turner, despre care, pentru cei, câțiva, ce se vor mai fi aflând în ignoranța mea de până ast'vară, voi povesti că are, Turner acesta, o sumedenie de superbe tablouri de factură realistă, figurativă, academică, de pictură pictură, îmi vine să spun, la care se adaugă un număr de tablouri, mai puține, pictate, bănuiesc, în ultima parte a vieții, al căror titlu, de felul *Incendiu pe mare*, nu te ajută prea mult când le privești, căci nici nu mai are importantă ce anume pictează, sunt pânze în care dispar conturul și linia desenului, tabloul devine o revărsare liberă de culori, simți că e literalmente o descătușare. O tensiune, acumulată în celelalte tablouri de chin concentrat, răbufnește ca o explozie, amintindu-ți imediat de pictura abstracționistă, nonfigurativă de peste câteva decenii. Pentru prima oară am simțit cu acuitate justificarea interioară a acestei picturi nonfigurative.

Turner (1775-1851): Autoportret

Privind tablourile lui Turner, am simțit, odată cu acesta, nevoia de a lăsa culorile să mă îmbrățișeze, să se însoțească libere de constrângerile impuse de principiul asemănării cu obiectele din realitate. Am simțit – sau, firește, mi s-a părut că simt, nevoia lui Turner însuși de a da glas, glas numai de el auzit, unor armonii cromatice imposibil de întâlnit în realitate și care, desigur, se decantaseră în el prin exercițiul picturii celeilalte, figurative, clasice, academice, în care excelase ca un mare maestru.

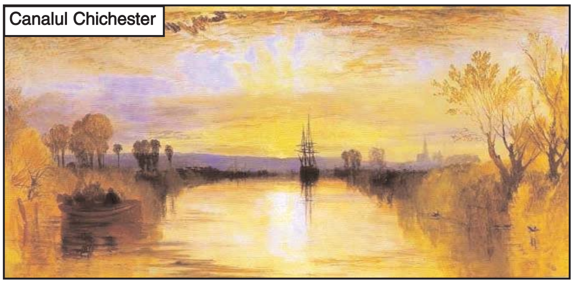
Asta, la Londra.

La Paris, un fost coleg, Alexandru S., mă somase să merg și la Muzeul Picasso, din vestitul cartier Marais. „Nu se poate să pleci din Paris fără să vezi colecția Picasso. Ai să vezi toată arta secolului nostru! De la Picasso începe totul!" Cum era să nu mă duc? Dacă o fi chiar așa?!… M-am dus deci să văd zeci, sute de lucrări semnate de Picasso, pictură, desen, sculptură, ceramică, expuse ireproșabil. Am dat roată prin toate sălile de vreo trei ori, apoi încă o dată, spre a fi sigur că nu mă înșel, pentru ca să-mi vină să-mi cred, totuși, ochilor.

Cândva, cu ani în urmă, nu mai știu sigur dacă citisem ori am auzit numai, cum că Picasso acesta, deci cel care a revoluționat pictura lumii, „de la care începe toată arta secolului nostru", în tinerețea sa, „când a vrut să picteze ca Rafael, apoi ca Rafael a pictat!", și tocmai așa se face că a inventat o altă pictură, depășind-o, trecând dincolo de cea academică, clasică, realistă, cea „de până la el". Și descopeream acum, cu mirare, cu întristare, cu jenă, că nu era deloc așa. Când a vrut să picteze ca Rafael, Picasso a pictat ca mine!…, mi-a venit să zic. Nici vorbă să fi pictat vreodată Picasso – și am în vedere tablourile văzute în Marais, la Orangerie și la cele două mari galerii londoneze, nici vorbă să fi pictat Picasso corect, realist, academic, la nivelul care se poartă în marile muzee! Ba, mergând până la capăt cu mărturisirile, cercetând colecția pariziană, m-am mirat foarte tare la gândul că cele mai multe dintre lucrările expuse, luate în sine, adică nu după semnătură, ci pentru meșteșugul cu care fuseseră pictate, mai că nu și-ar fi meritat un loc în muzeul, în excelentul muzeu de pictură modernă, de la Constanța, atât de drag subsemnatului! Mă refer în principal la picturile lui Picasso în care acesta încearcă să fie „realist" și despre care nimeni nu mă poate convinge că sunt voit stângace! Nici una dintre lucrările văzute nu era academic, dacă nu ireproșabilă, măcar corectă. Și când spun „academic corectă" le judec în comparație cu lucrările aproape contemporane, ale lui Monet, Cézanne, Renoir și alții, care au fost, se știe, cât de academici… Nu mă întorc chiar la Rafael!… În niciun tablou de-al său „realist" Picasso nu se apropie câtuși de puțin de pictura marilor impresioniști, contemporani ai săi!

Și-atunci, resurecția lui Picasso, pe care eu o justificam, luându-mă după alții, pe nevăzutelea, deci, ca pe o soluție la care acesta ajunge după ce epuizează posibilitățile de expresie ale picturii de până la el, devine dintr-odată pentru mine un act de veleitarism deșert, poate chiar de impostură, căci nu am găsit nicio dovadă că lui Picasso îi fuseseră accesibile posibilitățile curente de expresie ale picturii de până la el!

Canalul Chichester

Așa cum, pentru oricine, este evident că i-au fost accesibile aceste posibilități lui Dali! Drept care Dali nici n-a ezitat să le dovedească, folosindu-se de ele și deosebindu-se astfel de predecesori nu prin meșteșug, la fel de bine stăpânit, nu prin posibilitățile de expresie, aceleași, ci prin viziune, aceasta fiind modernă, nouă, a vremurilor noastre, onorându-le!

Cum să spunem despre Picasso că a depășit pictura de până la el, că a trecut deci dincolo?! Dincolo de un tărâm pe unde nu i-a călcat piciorul?! Căci numai în aceste condiții accept contestația, din partea cuiva de prin părțile locului, ale picturii vreau să zic. Pictura lui Picasso este, în chip evident, o contestație a artei de până la el și a gustului care a dat prestigiu acestei arte. Pe amândouă, Picasso încearcă să le zdruncine din credințele lor, dintre care meșteșugul – și repet: meșteșugul – talentul, măiestria, îndemânarea extraordinară, harul de a crea prin linie și culoare, desfășurate pe o suprafață, iluzia mișcării, a corporalității, a spațialității, a vieții, a realității, este credința de căpătâi.

A proclama alt crez, a considera că e mai bine să pictezi altfel, în afara meșteșugului, în afara tradiției meșteșugului pictoricesc, este un gest serios, de luat în seamă ca evoluție firească, fatală a lucrurilor, numai dacă înnoirea propusă pleacă din interiorul tradiției, numai după ce te-ai dovedit capabil de performanțele curente ale acestei tradiții.

Sau, mă rog, așa mi se pare mie cinstit! Ca și-n literatură! Dacă ajung să proclam, bunăoară, dicteul automat, ca poet, voi fi de luat cât de cât în serios numai dacă, mai înainte (sau mai apoi) voi fi scris deja câteva excelente volume de poezie, de poezie dintr-aceea în care, la un moment dat, ajung să nu mai cred sau să mă satur de ea! Să mă satur și să mă arăt sătul de poezie ori de pictură, de artă, numai după ce m-am dovedit în stare a o face! Căci îți vine să te întrebi și așa: nu cumva s-au grăbit să „revoluționeze" arta exact cei ce nu puteau s-o facă la nivelul impus de tradiție, contestând tocmai de aceea tradiția? Tradiția care-i obligă la un efort meșteșugăresc de care nu se simțeau capabili și care le pretindea o înzestrare nativă pe care n-o aveau! În aceste condiții, fără talent și fără drag de muncă, chiar că nu te poți ocupa de artă decât… revoluționând-o!

Turner, comparat cu Picasso, ne oferă această lecție, valabilă în toate artele! Avangardismul nu poate fi o treabă serioasă, nu este autentic avangardism decât în anumite condiții, crescând din interiorul artei, împlinind-o astfel organic, iar nu lipindu-i-se silnic, ca un corp străin grefat artificial, mai exact spus, cocoțat cât mai la vedere, din ambiția și visul de glorie al unor veleitari pripiți să facă valuri în jurul lor, făcând caz de persoana lor, ca-n fabula cu toba care răsună cu atât mai tare cu cât este mai goală!… În loc să-și facă ucenicia cinstit, până la capăt, până la deprinderea meșteșugului!

Și astfel se inventează arta fără meșteșug! Fără măiestrie! Aceasta este marea descoperire a secolului nostru! Și în primul rând a lui Picasso! Doar de la Picasso vine toată arta secolului!…

Firește, nu am văzut „tot" Picasso. Dar să nu fie oare destul ce am văzut pentru a mă întreba, retoric fără nicio bucurie, unde se află dovada că Picasso „știa să picteze" fără cusur atunci când s-a apucat să picteze ca nelumea, adică, în termeni de specialitate, să revoluționeze pictura?

Oricum, am nevoie de un criteriu pentru a nu păți rușinea celor care – anecdotă sau nu – s-au extaziat dinaintea unor pânze mâzgălite de un cimpanzeu! Unul dintre criteriile în care cred e că orice operă de artă, nu numai plastică, trebuie să conțină în ea dovada că arată așa cum arată prin conformare la un gând, la o intenție, la o imagine care a precedat-o în mintea artistului. Dovada că nu arată așa cum arată pentru că așa i-a ieșit autorului, așa s-a nimerit! Chiar dacă, negreșit, există o anumită autonomie a operei de artă, a actului de creație, ea există cu condiția, imposibil de abandonat, a meșteșugului, a capacității artistului de a face ce vrea – nu ce-i iese – din materia cu care lucrează: cuvinte, sonuri, culori etc.

Când întâlnești, într-un muzeu, printre zeci și sute de tablouri, două-trei semnate de Picasso, acestea „pică" bine, aproape odihnitor, fiind probabil „altceva", oferind ochilor saturați de pictură o pauză, răcorindu-i. Dar de la o colecție întreagă de lucrări ale lui Picasso, zeci și sute, pleci oarecum contrariat, căci am adunat, de la o lucrare la alta, curiozitatea crescândă pentru o altă pictură, de dincolo de cea știută de la alții și de care Picasso pare că avea el habar atunci când a maimuțărit-o pe cea cunoscută. Această pictură nouă lipsește însă din colecția pariziană! Și probabil că din toată opera lui Picasso! Deși timp s-o facă a avut berechet!

Dacă ar fi murit tânăr, s-ar fi putut crede că n-a apucat să-și încheie opera și că, matur, ar fi ajuns cu siguranță, săracul de el și de noi, la sinteza intuițiilor sale revoluționare etc. etc. Așa însă, trăind până pe la 80 de ani – ceea ce uneori se poate întâmpla să fie cu ghinion – ce se poate spune? Că vor veni alții să facă sinteza și toate celelalte?!… Nu s-au arătat încă beneficiarii drumurilor deschise de Picasso! Probabil că singurii beneficiari vor fi fost negustorii care i-au comercializat tablourile. Pictura sa n-a ajuns să fie pictură! Ci o lungă contestație, până la adânci bătrânețe, a picturii, a artei tradiționale, în locul căreia n-a reușit să ne propună altceva! Altceva care să fie tot pictură! Artă!

→

Homo sapiens

Ce mare deosebire între Turner și Picasso! Căci cum oare nu i-aș accepta lui Turner acele incendii de culori după ce în zeci de alte tablouri s-a supus, cu aplicare, cu pricepere, rigorilor tradiției, dovedind că-și aparțin: și Turner picturii și pictura lui Turner!

Cum să nu-i accept și să nu-i înțeleg ceasul de nebunie creatoare, sfântă, când își iese din țâțâni pentru a lăsa culorile să chiuie slobod?! Lăsându-le să ardă! Să explodeze!…

Starea în care Turner s-a lăsat prins pictând acele câteva tablouri, ele propriu-zis avangardiste, nu putea fi decât a unor momente rarisime! Ea este de neconceput ca stare obișnuită, din care să crească o operă de-o viață! O operă construită, așadar, pe principiul descătușării, al lipsei de control, de rigoare! Cum pare a fi fost toată opera lui Picasso!

Ca să nu mai zic de sculpturile sale, cu neputință de luat în serios alături de cele ale unui Brâncuși sau Moore! Sudând între ele câteva tinichele, țevi și roți dințate, repet: tinichele, țevi și roți dințate, recuperate din grămada de fier vechi, Picasso mai degrabă încearcă să discrediteze condiția meșteșugului, a priceperii manuale, a măiestriei și a efortului, a trudei fără de care e de neconceput arta plastică, la fel cum și muzica nu se face fără o norocoasă înzestrare naturală, fiziologică, a aparatului auditiv, dar și prin truda imensă a exercițiului! Privind aceste așa-zise sculpturi, nu ai nicio clipă sentimentul, atât de frecvent într-un muzeu, că te afli dinaintea unui obiect asemeni căruia tu, privitor de rând, n-ai fi în stare să faci altul și nici nu vei fi vreodată. Desigur, dintr-o șa de bicicletă și un ghidon nu-i trece oricui prin minte, alăturându-le, să închipuie un cap de taur. Apreciezi hazul celui ce-a făcut-o, dar nu numești asta artă numai pentru că persoana cu pricina o declară ca atare, adică o expune!

Desenele lui Picasso, mărturisesc, multe mi-au cam plăcut, dar n-am zăbovit prea mult înaintea lor și cu bună știință le-am ignorat când am făcut socoteala finală. Picasso pictorul mă interesa. Ce puteam aduna din colecția de la Paris? Cel mult două-trei tablouri mi-ar fi plăcut să fie ale mele, să le am în casă. În rest, o imensă nedumerire! Sentimentul că mi se propune să particip la povestea cu veșmintele împăratului gol! Gol pușcă!… Am privit la ceilalți vizitatori și m-a mâhnit îndelung, încă și azi, să-i văd cu câtă reculegere priveau pierduți ghidonul ruginit, care, ca-ntr-o glumă, încă și mai bună glumă, dar de data asta nu a ta, nu a lui Picasso, ci a celor care custodesc moștenirea sa artistică, era expus, ghidonul și șaua de bicicletă, sub un clopot de cristal protector, mai ceva ca Mona Lisa, la Louvru!… Doamne, mi-am zis, până unde poate merge prostirea lumii?!

Guernica

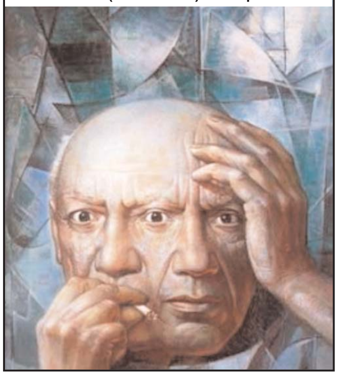
Privind un tablou de Rafael sau Rembrandt ori Vermeer, de Renoir sau Dali, încerci sentimentul că s-a trecut de limitele pe care ți le-ai fi putut închipui că sunt limitele meșteșugului pictoricesc. Încerci sentimentul întâlnirii cu frumusețea cea de peste fire… A încercat cineva acest sentiment dinaintea unui tablou de Picasso?

Sentimentul că nu e la îndemâna oricui să mai facă ce a făcut autorul operei contemplate, ci numai la a unuia pe care l-a ales norocul unei înzestrări excepționale, ar putea fi considerat și el unul dintre criteriile cu care să putem distinge între un artist autentic și unul pârlit, închipuit de alții ori de către sine! Cu completarea, aproape necondiționată, a acestui criteriu: evidența efortului, a trudei fără de care nu se putea ajunge la „obiectul" admirat.

Dinaintea unui tablou de Picasso, dimpotrivă, mai curând îți vine să te întrebi cine n-ar putea să picteze cum a făcut-o Picasso! „Tocmai ăsta e și meritul lui Picasso, vor spune unii. El a fost primul, el a avut ideea!" Care idee? Să pictezi în joacă, la nimereală, că tot iese ceva colorat care să semene a ceva ori să sugereze ceva!… Să fim serioși! Joaca nu este o descoperire a modernilor. Cei vechi nu erau niște morocănoși, niște încruntați! Numai că se jucau cu altceva, nu cu meșteșugul lor, la care țineau ca la ochii din cap! Se jucau, dar nu de-a arta! Așa cum și în viață te joci, dar nu de-a viața!

Arta modernă ascunde prea multă impostură (sau măcar posibilitatea imposturii) în spatele atitudinii „ludice", în spatele nonconformismului. Să ne aducem aminte de o întâmplare extrem de grăitoare: cu ani în urmă, lingvistul american Noam Chomsky, având nevoie să dea un exemplu de enunț corect gramatical și imposibil din punct de vedere logic, al înțelesului, a imaginat sintagma *incolorele idei verzi dorm cu furie,* în care fiecare cuvânt este incompatibil, nepotrivit cu celelalte. Câțiva ani mai târziu, un poet și-a propus să facă posibil imposibilul, drept care a scris o poezie al cărei ultim vers suna, dinadins, întocmai: „incolorele idei verzi dorm cu furie", enunț care căpăta un oarecare înțeles prin textul poetic de care era precedat. Iată dar că e greu de imaginat un text absurd, imposibil în vorbirea obișnuită, care să nu capete totuși un înțeles într-o poezie!… Și, la fel, e greu de imaginat o amestecătură de culori, ieșite prin voia întâmplării din joaca unui artist, a unui cimpanzeu ori a unei mașinării programate să dea cu bidineaua pe o pânză și pe care, expunând-o dinaintea publicului, să nu se găsească cine s-o apere, s-o explice și s-o declare, cu argumente, operă de artă. La nevoie, capodoperă.

Picasso (1881-1973): Autoportret

Da, se pare că au mers prea departe cei ce au mizat numai pe jocul întâmplării și pe dreptul lor de a se juca, de a se copilări până la adânci bătrâneți! Dar să nu disperăm! Căci, dacă poezia modernă ne aduce în situația de a accepta un vers precum „incolorele idei verzi dorm cu furie", aceasta se întâmplă într-un text în care mai apar și alte versuri, de altă factură, „normale", și-ntr-un volum de poezii, alături deci de alte poezii, prin care poetul câștigă încrederea că nu se joacă, iresponsabil, de-a ce-o ieși din căciula în care a amestecat cuvintele din dicționar și le scoate cum se nimeresc, transcriindu-le sub titlul de poezie!

Cu alte cuvinte, avem la îndemână *argumentul Turner*, pentru a distinge între impostură și autenticitate. Recunoscând astfel dreptul de a se juca, de a-și afirma subiectivitatea, dreptul de a afirma „așa simt eu, așa am văzut eu" și de a ieși în public cu expresia acestei subiectivități, numai celor ce fac dovada stăpânirii perfecte a meșteșugului pe care pretind să-l inoveze! Căci dreptul la inspirație se câștigă prin transpirație, ucenicind la școala tradiției, însușindu-ți-o și numai în această măsură având consistență chiar și gestul nesupunerii la tradiție!

Turner ne oferă, așadar, testul care ar merita să-i poarte numele, „testul Turner": obligația morală, de bună credință a artistului inovator, de a face dovada meșteșugului său, dovada că părăsește vechea artă, care deci nu-i este străină, inaccesibilă. Dovada că trece mai departe, iar nu pe alături de tradiție!

Negreșit, acest test Turner nu este infailibil. Dar el ne poate măcar atrage atenția asupra posibilității de a formula totuși criterii după care să ne orientăm prin talciocul de veleitari și impostori. Criterii utile, firește, numai când există și voința fermă de a respinge impostura!

Ajungând la un set de asemenea teste, nu urmează să excludem din hotarele artei, ale valorii autentice, tot ce nu satisface condițiile cuprinse în testele propuse. Dar urmează să fim mai circumspecți cu acele producții declarate artistice și care nu reușesc să treacă „examenul" impus. Urmează să nu ne grăbim să validăm drept artă, drept valoare, drept înnoire, tot ce se abate de la tradiție.

Eu poate că m-am grăbit să mă îndoiesc de Pablo Picasso! Pagubă în ciuperci de voi fi greșit! Un nepriceput mai mult!… Pe mine însumi nu m-ar îngrijora să fie așa, să nu fi înțeles eu, deci, cât e de mare pictor Picasso! Mare sculptor! Mare artist!…

Cine știe? N-o fi testul Turner valabil, l-oi fi aplicat eu greșit… Deloc exclus și n-ar fi nici grav, nici extraordinar… La urma urmelor, n-am decât să mai fac un drum până la Paris, ca să mă lămuresc și eu ca lumea!

Dar gândul mi se sparie că s-ar putea să nu fi greșit!…

Se sperie de mulțimea și gravitatea întrebărilor care m-ar năpădi ca o sudoare rece în caz că s-ar adeveri îndoiala mea!… De aceea, eu însumi aș fi primul care m-aș bucura să nu am dreptate. Ceea ce – mă întorc și zic – este destul de probabil, căci, repet!, nu am văzut decât lucrările expuse la galeriile amintite, în număr de câte vor fi fiind ele pe-acolo, oricum foarte puține față de câte a lăsat Picasso, cică vreo 13.500 de tablouri și desene, 100.000 de litogravuri și gravuri, 34.000 de ilustrații și 300 de sculpturi și lucrări de ceramică, aflu dintr-o publicație ocazională. Cifre care mă fac să visez… Oare câte sculpturi ne-or fi rămas de la Brâncuși?… Și câte tablouri de la Dali?… Și de ce așa de puține?!…

Sau poate că nu sunt puține tablourile lui Dali, ci ale lui Picasso sunt multe! Multa, sed non multum…

Post scriptum 2014. Acest text a fost scris în toamna anului 1986. L-am dus la *Luceafărul* spre a fi publicat. Iar Mihai Ungheanu l-a publicat, pe pagina a 8-a, la locul cel mai vizibil. Numai că l-a văzut și Gogu Rădulescu, care a intervenit dur și a dat întreg tirajul la topit, iar numărul respectiv al revistei s-a retipărit fără textul de mai sus. Ce-l făcea pe marele GOGU să fie atât de ferm în apărarea lui Picasso?! Puteam eu, un amărât de gazetar, să pun în primejdie faima celui care „a schimbat paradigma picturii moderne"?! (L-am citat pe Alexandru Sincu, fostul meu coleg, care insistase mult la Paris în vara lui 1986 să nu ratez cumva retrospectiva Picasso.)

I-am dat atunci, în 1986 sau 1987, și lui Dan Grigorescu să citească acest text, i s-a părut interesant faptul că însuși GOGU, marea caiafă, adică marele kominternist, „s-a sesizat"!... De la Dan Grigorescu am aflat că picturile lui Picasso au început să se deterioreze, citez: „le cade vopseaua". M-am bucurat să citesc în cartea *La naiba cu Picasso,* articolul cu același titlu al englezului Paul Johnson. Citez și din acesta: „Picasso afirma că îl admiră pe Edward Burne-Jones și că fusese puternic influențat de liniile și coloritul acestuia. Dar, fie vorba-ntre noi, Picasso a turnat o mulțime de minciuni, dintr-o droaie de motive, și eu cred că asta este doar pălăvrăgeală de andaluz. Nu observ nicio legătură. Burne-Jones a fost un mare artist, care și-a atins nivelul autentic de măiestrie spre amurgul vieții, după strădanii colosale. L-ar fi disprețuit din tot sufletul pe Picasso. Dacă aș expune un Picasso alături de tablourile lui Burne-Jones pe care le dețin, m-aș aștepta ca acestea să se împotrivească zgomotos, așa cum fac picturile bune." Sau: „Lucrarea *Portretul lui Angel Fernandez de Soto* (vândută cu 29 milioane de dolari, n.n.) nu are nimic care s-o evidențieze. Este o mâzgăleală stângace și e greu de spus ce anume din ea este mai criticabil: coloritul oribil, înnoroirea leneșă a tușelor sau desenul"... „De trei generații încoace negustorii manipulează cu iscusință piața lui Picasso și aceasta explică menținerea prețurilor ridicate..."

Și tot așa, vezi Paul Johnson, *La naiba cu Picasso,* Editura Humanitas, 2012, pp. 305-309.

Textul din care am citat este datat 27 mai 1995. Să trec isprava mea la inventarul protocronismelor românești?!...

Ioan Casian. Teme din *Convorbiri duhovniceşti*
Pater noster

Cristian BĂDILIŢĂ

Rugăciunea domnească reprezintă *summa* tuturor rugăciunilor care pot exista la nivelul fiinţei umane şi, în acelaşi timp, expresia ultimă a ideii de rugăciune. Cum vom vedea la sfârşit, dincolo de „Tatăl nostru", care face legătura între pământ şi cer, între exprimabil şi inexprimabil, nu mai există decât experienţa apofatică, unde cuvintele se dovedesc neputincioase. Chiar dacă Ioan Casian n-o afirmă *expressis uerbis*, rezultă, din sensul însuşi al interpretării pe care ne-o propune, că *Pater noster* constituie expresia maximală, posibilă şi imaginabilă, pe care o poate atinge limbajul uman în dialog cu Dumnezeu. Pe de altă parte, exegeza versetelor, în cheia propusă de avva Isaac, ţine atât de spiritul monahal, cât şi de mistică. Ascetul-exeget decriptează cuvintele lui Isus cufundându-se în mod „experienţial" în sensul sau puterea (*dynamis*) lor divino-umană, dar înscriind decriptajul respectiv în schema progresului spiritual. El vorbeşte, aşadar, pe baza unei lungi experienţe personale, deopotrivă didactice şi mistice. În cazul lui Ioan Casian, ca, de altfel, în cazul mai multor Părinţi ai Bisericii, avem sentimentul că pătrundem într-o altă dimensiune a cuvintelor, care ne îngăduie să întrevedem sensul „obiectualizat" al rugăciunii. Căci ei nu discută ca simpli exegeţi, ci ghidează ca autentici psihopompi. Capătul, ţelul acestei călătorii iniţiatice este inefabila experiere a stării paradisiace. Într-adevăr, interpretarea propusă de avva Isaac trimite la acea nostalgie a originilor care, pe măsură ce călugărul înaintează în rugăciune, se transformă în adevărat vârtej mistic. Sufletul depăşeşte graniţa vizibilului, a exprimabilului, a senzaţiei, a temporalităţii, pentru a ajunge la unitatea perfectă cu sine şi cu Dumnezeu. Numai că o asemenea experienţă nu este de lungă durată, ea ne revelează paradisul, dar îl şi păstrează pentru lumea ce va să vină.

Ioan Casian descrie şi interpretează versiunea „Tatăl nostru" din Evanghelia după Matei, mai lungă decât cea lucaniană cu două versete şi probabil mai veche. Într-un singur loc, cum vom vedea, face aluzie la versiunea din Luca. Primul verset, „Tatăl nostru care eşti în ceruri" (*Pater noster qui es in coelis*) pune în lumină statutul de „fii adoptivi" ai celor care se roagă. Sufletul este chemat „de la condiţia de rob la cea de fiu adoptiv", adică, el intră în familia spirituală a lui Hristos. *Pater noster* descrie, de asemenea, etapele succesive ale ascezei, întrucât grila de lectură a lui Casian rămâne una esenţial monahală. Avem dreptul de a intra în „turnul de piatră" o dată ce ne-am depăşit condiţia de robi ai patimilor trupeşti. Cealaltă jumătate a versetului, „care eşti în ceruri", ne aminteşte adevărata obârşie a sufletului: cerul. În termeni platonicieni, filtraţi de scrierile lui Origen şi Evagrie, Ioan Casian descrie viaţa pe acest pământ ca pe un ocoliş care ne împiedică să ajungem în „patria Tatălui". Rugăciunea ne-a fost dăruită, pe de o parte, ca să ne amintim de originile noastre spirituale, iar, pe de altă parte, ca să ne ajute să ocolim, măcar în răstimpul acestei experienţe, obstacolul lumii materiale, care ne împiedică să trăim pe deplin lângă „Tatăl nostru" (IX,18).

„Sfinţească-se numele Tău" (*sanctificetur nomen tuum*): sufletul se bucură de slava lui Dumnezeu, pe care o mărturiseste spontan şi sincer. Pentru a explica acest verset, Ioan Casian citează două autorităţi: evanghelistul Ioan şi apostolul Pavel. Primul, cu următorul pasaj: „Cel care vorbeşte de la sine caută propria slăvire; numai cel care caută slava Celui ce l-a trimis este adevărat/autentic şi nu există într-însul nedreptate"; Pavel, cu *Epistola către romani* 9,3 şi mai ales cu a doua *Epistolă către corinteni* 13,9: „E o bucurie pentru noi să fim slabi, în timp ce voi, dimpotrivă, sunteţi puternici" (IX,18). O primă semnificaţie a versetului ar fi, aşadar, legată de smerenia, chiar de *kenoza* (golire de sine) rugătorului care, mărturisindu-şi propria micime, recunoaste, implicit, măreţia lui Dumnezeu, destinatarul rugăciunii. Dar mai există o semnificaţie. Atunci când rugătorul spune „Sfinţeas-că-se numele Tău", el se gândeşte la sfinţirea Tatălui prin propria sa desăvârşire. Ca şi cum ar înţelege aceste cuvinte în felul următor: „Tată, fă-ne astfel ca să fim vrednici a cunoaste, a înţelege măreţia sfinţeniei Tale, sau cel puţin fă ca această sfinţenie să strălucească în viaţa noastră spirituală" (IX,18).

„Vie împărăţia Ta" (*ueniat regnum tuum*) îmbracă iarăşi două semnificaţii, după Ioan Casian. Versetul „poate viza mai întâi Împărăţia inaugurată în fiecare zi (*cotidie*) de Hristos în sufletul sfinţilor (*in sanctis*)" (IX,19); de asemenea, el se poate referi la Împărăţia eshatologică, aşteptată cu speranţă şi încredere de sfinţi, dar cu spaimă şi cutremurare de păcătoşi. Această complementaritate urcă până la originea creştinismului, căci, pe de o parte, Isus îşi inaugurează domnia prin misterul credinţei experimentat la botez; pe de altă parte, El inaugurează Istoria sacră ce se va împlini în momentul *eschaton*-ului (sfârşitului). A doua cerere din *Pater* se referă, aşadar, la ambele aspecte ale teologiei „Împărăţiei": aspectul mistic individual şi aspectul istoric comunitar. Cele două se întâlnesc în persoana sfântului. Invocarea Împărăţiei se face din perspectiva eshatologică a unei sfinţenii împlinite.

A treia cerere întăreşte sensul primelor două. Citând-o „Facă-se voia Ta precum în cer şi pe pământ" *(Fiat uoluntas tua sicut in coelo et in terra)*, avva Isaac exclamă: „Să doreşti ca pământul să fie deopotrivă cu cerul: nicio rugăciune nu se poate înălţa mai sus!" Cum spuneam adineauri, rugăciunea restabileşte unitatea cerului cu pământul, prin acest dialog tainic, dar eficient, între Dumnezeu, al cărui nume este sfinţit, şi omul sfinţit prin credinţă. Un alt sens al acestei cereri trimite la ideea mântuirii universale, care va fi dezvoltată de Ioan Casian în Convorbirea a XIII-a. Dezbaterea despre har adusese în prim plan chestiunea respectivă. Augustin, a cărui învăţătură avea să influenţeze decisiv protestantismul, susţine, în câteva scrieri târzii, că mântuirea este rezervată unui număr limitat de aleşi (*electi*), de credincioşi marcaţi, dacă se poate spune aşa, cu pecetea harului. Pentru a valida această teză, antipelagiană, a unui *numerus clausus*, Marele African va merge până acolo încât va înţelege, restrictiv, spusele lui Pavel, „Dumnezeu vrea ca toţi oamenii să fie mântuiţi" în sensul următor: „Dumnezeu vrea ca toţi *sfinţii* să fie mântuiţi", autentică dovadă de gândire ideologică. În Convorbirile sale, Ioan Casian reacţionează de mai multe ori, iar pasajul de care ne ocupăm aici trebuie citit în această perspectivă polemică. Căci este vorba, nici mai mult, nici mai puţin, decât de un verset din rugăciunea transmisă de Isus Hristos în persoană, aşadar, de un text cu autoritate. Voinţa Tatălui este ca toţi oamenii de pe pământ să devină într-o bună zi fiii Săi adoptivi şi să se mântuiască.

Pentru cererea următoare, „Dă-ne astăzi pâinea *episousion*" (*panem nostrum epiousion da nobis hodie*), Ioan Casian invocă lecţiunea *cotidianum*, de la „celălalt evanghelist". Pentru corectitudine, trebuie precizat că şi „celălalt evanghelist", Luca, foloseşte tot adjectivul *epiousios*, al cărui sens ridică mari probleme. E drept, Luca foloseşte „în fiecare zi", dar sub formă adverbială, *cotidie* (sau *quotidie/quottidie*), nu adjectivală. Când Ioan Casian scrie *epiousion id est supersubstantialem, quod alius euangelista cotidianum dixit* („*epiousion*, adică, *super-subtantialem*, numită de celălalt evanghelist *cotidianum*"), el nu se referă la textul grec al Evangheliei după Luca, ci la o traducere latină pe care o avea, probabil, sub ochi. Deja marele Origen (începutul sec. al III-lea) se poticnea de cuvântul *epiousios*. Fără să intrăm în prea multe detalii filologice să spunem doar că el ar putea însemna: 1) „necesar existenţei" (de la *epi* + *ousia*?); 2) „de astăzi" (*epi ten ousan hemeran*, „pentru ziua prezentă"?); 3) „de mâine" (*he epiousa hemera*, „pentru ziua care va să vie"). Versiunile latine ale Noului Testament oferă mai multe echivalente: *cottidianum* (sau *cotidianum*, după versiunea citată de Ioan Casian); *supersubstantialem; perpetuum; necessarium; uenientem; crastinum*. Lecţiunea *cottidianum* apare în *Itala*, în timp ce traducerea spirituală, *supersubstantialis*, aparţine *Vulgatei* lui Ieronim. Ioan Casian evită detaliile filologice. El exploatează cei doi termeni pe care-i cunoaste, *supersubstantialis* şi *cotidianum*, pentru a interpreta cererea în felul următor: „Primul calificativ exprimă nobleţea (pâinii) şi felul substanţei sale, care o ridică deasupra oricărei substanţe/materii, aşezând-o, prin sublima sa calitate şi sfinţenie, deasupra tuturor creaturilor. Al doilea se referă la cum trebuie folosită: cuvântul *cotidianum* ne arată că fără această pâine noi nu putem trăi nici măcar o singură zi din viaţa noastră spirituală" (IX,21). Cât despre „astăzi", Ioan Casian notează pe aceeaşi linie: „el arată că trebuie să ne hrănim în fiecare zi şi că nu e suficient să o fi primit numai ieri dacă nu ne-a fost dată şi astăzi." E vorba, aşadar, de o hrană spirituală de care avem nevoie fără întrerupere. Cuvântul „astăzi" se poate referi şi la viaţa prezentă, ca anticipare a bunurilor viitoare.

O dată cu cererea „Iartă-ne datoriile noastre, precum şi noi iertăm datornicilor noştri" (*Et dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*), atingem chestiunea legitimităţii noastre morale: suntem noi îndrituiţi să-I cerem lui Dumnezeu ceea ce refuzăm apropiaţilor noştri? Iată, pe scurt, gândul avvei Issac, care subliniază, de asemenea, un punct delicat privitor la egoismul fiinţei umane: „Când e vorba de injurii aduse lui Dumnezeu, oricât de enorme ar fi ele, rămânem blânzi şi îngăduitori; dar când e vorba de noi înşine, pentru cea mai mică jignire (*paruissimarum offensionum*) cerem despăgubiri cu o duritate de neclintit" (IX,22). Pentru Casian, cel care nu iartă, din adâncul inimii şi cu toată sinceritatea, jignirile aduse şi nedreptăţile făcute de semenii săi, nu va obţine, de la rugăciunea către Tatăl, decât condamnare şi pedeapsă în loc de îngăduinţă. E motivul pentru care unii, care se ştiu cu musca pe căciulă, sar peste acest verset „de frică să nu se condamne cu propria gură". Căci „o judecată fără milă îl aşteaptă pe cel care nu va avea milă" (Iacob 2,13).

Ultima cerere, „nu ne duce în ispită" (*ne nos inducas in temptationem*) iscă o dificultate de ordin teologic. După Scriptură, „omul care n-a fost ispitit n-a fost încercat" (Siracid 34,11). Există oare contradicţie între acest pasaj din Siracid şi rugăciunea domnească? Categoric nu, răspunde Ioan Casian. Pentru a rezolva această aporie, el sugerează o interpretare *à la carte*. Versetul, susţine el, nu înseamnă „nu îngădui să fim ispitiţi", ci „nu îngădui ca, fiind ispitiţi, să fim învinşi", ceea ce, desigur, este cu totul altceva. În sprijinul exegezei sale el convoacă figurile celebre ale lui Iov, Avraam şi Iosif, toţi trei greu încercaţi, cu îngăduinţa lui Dumnezeu, dar niciunul învins. Rugăciunea se încheie cu eliberarea de rău, ceea ce vrea să spună, după Casian, că rugătorul Îl imploră pe Dumnezeu să-l scutească de un rău care ar putea depăşi puterea lui de suferinţă.

Sintetizând, prin rugăciunea pe care le-o transmite ucenicilor, „Cel care a creat vesnicia nu vrea să-i cerem nimic trecător (*nihil caducum*), nimic urât (*nihil uile*), nimic din ce trece odată cu timpul (*nihil temporale*); şi i-am jigni foarte grav mărinimia şi generozitatea, dacă am desconsidera aceste cereri în care nu se vorbeste decât despre veşnicie" (IX,24). Cercul se închide, revenindu-se, iarăşi, la ideea paradisului ceresc. Cum aminteam deja, „Tatăl nostru" e o bornă pe traseul sufletului către Dumnezeu. Dar el împinge sufletul şi mai sus, „către rugăciunea de foc pe care foarte puţini o ştiu din experienţă şi care, la drept vorbind, este inefabilă (*ineffabilem orationem*). Ea depăşeşte orice simţământ omenesc.

Nici sunete ale glasului, nici mişcare a limbii, nici cuvânt articulat. Sufletul, cu totul scăldat în lumina de sus, nu se mai slujeste de limbajul omenesc, prea strâmt (*angustis*); se naşte din el ca un val urcând din toate simţurile dintr-odată (*conglobatis sensibus*): izvor preaplin din care ţâşneşte rugăciunea şi se înalţă în chip de negrăit (*ineffabile*) până la Dumnezeu" (IX,25). Este rugăciunea-agonie a lui Isus, din Ghetsimani, cu puţin timp înainte de a fi arestat, o rugăciune de foc, de lacrimi şi de sânge, în care cuvintele, omeneşti, prea omeneşti, nu-şi mai găsesc locul.

Seniori ai culturii

Radu Ștefan Vergatti

Radu Ștefan Vergatti (n. 10 dec. 1937), este absolvent al Liceului Sfântul Sava (1954) și al Facultății de Istorie din București, Secția Istorie Universală (1965). Profesor la Institutul Politehnic București (1985-1990) și apoi la Universitatea Valahia, Târgoviște. Cercetări arheologice la Histria, Enisala, Capidava, Hârșova. Este membru al International Committee of History, Milan, membru fondator al Institutului de Genealogie, Sigilografie și Heraldică al Academiei Române „Sever Zotta" din Iași, al Societății de Istoria Medicinei, membru al Societății de Geografie Istorică din S.U.A., membru fondator al Laboratorului de Demografie Istorică al Academiei Române și al Fundației Europene de Drept Internațional „Nicolae Titulescu" etc. Autor a 26 de cărți (dintre acestea: *Pe urmele lui Vlad Țepeș*, 1979; *Pe urmele Stolnicului Constantin Cantacuzino*, 1982; *Cetatea Poienari*, 1984; *Vlad Țepeș – viața, faptele, domnia*, 1996; *Historia ponticae. Varia*, 2001; *Studii de demografie istorică românească*, 2002; *Populație. Timp. Spațiu – privire asupra demografiei istorice universale*, 2003; *Sfânta Alianță: Un model istorico-juridic pentru o Uniune Europeană*, 2004; *Din problematica Umanismului românesc*, 2007) și a peste 450 de studii științifice. Invitat la colocvii și sesiuni internaționale și naționale, membru în colegiul științific și de redacție al mai multor reviste din țară, decorat cu Ordinul „Meritul Cultural" în grad de Cavaler, distins cu medaliile „Neagoe Basarab" și „Sfinții Împărați Constantin și Elena" (acordate de Patriarhia Română), Crucea Valahiei (acordată de către Arhiepiscopia Târgoviștei), Premiul „Al.D. Xenopol" al Academiei Române, Premiul A.O.Ș.R., Premiul Național de Istorie „Nicolae Iorga", Premiul „Trinitas" al Comisiei Naționale a Republicii Moldova pentru U.N.E.S.C.O., medalia „Ion I.C. Brătianu" etc.

O viață dedicată zidirii

Pr. Daniel GLIGORE

Cine se aseamănă se adună. Pe 10 decembrie 2014, profesorul universitar Radu Ștefan Vergatti împlinește 77 de ani binecuvântați de Preabunul Dumnezeu cu împliniri, realizări și imprimarea în ființa ucenicilor Domniei Sale a unei inegalabile zestre – credința creștin-ortodoxă, omenia, seriozitatea, acribia științifică, punctualitatea, puterea cuvântului, stăruința și truda în realizarea lucrului făcut așa cum se cuvine etc. Spun aceasta, atât în calitate de doctorand, în perioada 2009-2012, dar și de permanent apropiat, ca să nu spun prieten, al unui om adevărat. Îmi măsor foarte bine cuvintele!

L-am cunoscut pe domnul profesor în anul 2009, la un simpozion organizat sub patronajul Părintelui Arhiepiscop Calinic, la Sala Manole din Curtea de Argeș. Discursul liber, la obiect și evident pentru specialiști dar și pentru nespecialiști mi-a atras atenția. M-am regăsit în seninătatea feței, în deschiderea științifică a comunicării. Ulterior, Părintele Arhiepiscop Calinic mi-a dat încredințarea, în calitate de consilier cultural al Arhiepiscopiei Argeșului și Muscelului, să retipărim cartea profesorului Vergatti despre Neagoe Basarab la Editura Arhiepiscopiei Argeșului și Muscelului. Am primit cu bucurie încredințarea și, în perioada elaborării cărții, împreună cu Doamna dr. Cristina-Narcisa Vergatti, soția Domniei Sale, am lucrat nemțește. Fără ghilimele. Termenul era termen, cuvântul spus era respectat întocmai.

Cartea a apărut la minutul stabilit – rar lucru – contribuind, alături de *Învățăturile lui Neagoe Vodă Basarab către fiul său Theodosie*, realizată, din încredințarea Ierarhului Argeșului și Muscelului, cu profesorul Dan Zamfirescu, la manifestările dedicate canonizării Sfântului Neagoe Vodă Basarab.

Am trăit bucuria întâlnirii omului autentic și a realizării profesionale a lucrului în echipă, iar ceva inexplicabil mi-a rămas la inimă. La câteva luni, am primit telefonul domnului profesor. Mă invita să-i fiu doctorand. Îmi cer din nou iertare pentru multiplele ezitări pe care le-am avut și, totodată, îi mulțumesc pentru stăruința Domniei Sale. Pot spune că, mai mult decât cunoștințele de specialitate, îi mulțumesc pentru ceea ce a imprimat în ființa mea și a colegilor.

Profesorul autentic. Îmi vin în minte cuvintele lui Isus, fiul lui Sirah, care mărturisește: binecuvântarea Domnului este asupra celui credincios și statornic în lucrul său... Am citit aceasta în cărți, în istorii, dar am și trăit-o și văzut-o la apropiați în multe momente din viață. Profesorul Vergatti este un autentic profesor, cu har de la Dumnezeu. Mare mi-a fost emoția să aud un coleg de școală doctorală: „când treci de examenul cu Vergatti ai terminat doctoratul". Era un adevăr cunoscut de toți. Toate lucrările, referatele, materialele pentru publicare, tot ce dădea ucenicilor să facă, citea la virgulă și îndruma cu meticulozitate. Afla tot ceea ce apărea, în țară sau străinătate, și era printre primii care procurau, indiferent de costuri, cărțile prețioase ale lumii. Cărți încă neapărute în țară, ieșite din tipar în Germania de câteva săptămâni, le consultam în casa sa și, sub îndrumarea părintească, le citam în lucrările de specialitate. Parcurgea sute de kilometri, la vârsta Domniei Sale, și ținea cu multă acribie științifică cursurile, făcându-și datoria ca pentru Dumnezeu, nu ca pentru oameni. Când am discutat prima dată despre doctorat mi-a spus: „Punctualitatea este esențială! Suntem în 2009. În anul 2012 trebuie să susțineți lucrarea!" Și a ajutat Preabunul Dumnezeu, binecuvântându-mă cu un adevărat Părinte care m-a învățat cu dărnicie foarte multe prin cuvânt, exemplu personal, dar și prin suferințele, greutățile și persecuțiile trăite, rămânând însă statornic în vocația sa. Să ajungi dintr-o familie harnică, înstărită, într-o situație mizeră, din cauza schimbărilor politice, să fii dat afară de la facultatea de medicină deși excelai, să fii prigonit pentru nu știu ce închipuiri bolnave, însă, cu toate acestea, să-ți păstrezi demnitatea, omenia, credința, speranța, încrederea în semeni… sunt aspecte pe care ni le-a impregnat nouă, ucenicilor apropiați, care pentru mine sunt mai valoroase decât o mie de titluri și diplome.

În aceeași echipă. În anul 2009, Părintele Patriarh Daniel a inițiat un proiect extraordinar: *Domnitorii și ierarhii Țării Românești – Ctitoriile și mormintele lor.* Tot la delegarea Părintelui Arhiepiscop Calinic, căruia îi mulțumesc și pe această cale și-l asigur de prețuirea și atașamentul meu, m-am ocupat de zona Argeșului și Muscelului, împreună cu Domnul Radu Ștefan Vergatti. Unul dintre idealurile mele, de a face parte dintr-o echipă care să lucreze la proiecte esențiale pentru credința, cultura și spiritualitatea națională, s-a realizat, cu ajutorul Preabunului Dumnezeu, peste noapte.

Acum, mărturisesc, ca o spovedanie publică, o temere de atunci. Un fior mi-a trecut prin minte: greu lucru să lucrezi la un proiect cu îndrumătorul, cu șeful tău. Iată că această prejudecată a mea a fost spulberată. A fost mult mai ușor decât atunci când am lucrat cu mulți apropiați sau cu multe persoane mai tinere sau pe care le aveam în subordine. Seriozitatea și experiența și-au spus cuvântul. La ședința prezidată de Părintele Patriarh Daniel, Argeșul a fost catalogat de Părintele Radu Mișu, responsabilul cu materialele de la Eparhii, „un caz fericit". „Va fi preafericit" – au fost cuvintele Părintelui Patriarh Daniel, în plin prezidiu.
Vă mulțumesc pe această cale, Preafericirea Voastră, și, mai mult, vă prețuiesc pentru că am trăit, pe Dealul Patriarhiei, împlinirea unui proiect măreț care s-a încununat, cu generozitatea Preafericirii Voastre, potrivit cuvântului Sfintei Scripturi: „vrednic este lucrătorul de plata sa!", cu acordarea distincției „Sfântul Ierarh Iachint", primul Mitropolit al Țării Românești, tuturor truditorilor.

Când lucrezi cu oamenii lui Dumnezeu ai stabilitate, ai mulțumire și lucrul, indiferent de complexitatea lui, este ușor. Și mai este un detaliu esențial – când faci ceva din inimă, dăinuie și are putere să atingă și să încălzească și alte inimi.

Lăcomia strică omenia. Este o înțelepciune spusă de domnul profesor într-un context sensibil. În anul 2012 am încheiat cursurile doctorale. Ceva a crescut însă permanent în inima mea față de îndrumătorul meu din 2009 până atunci, iar momentul încheierii parcă m-a făcut să am regretul terminării și dorul de a fi în aceeași echipă. Și iată că, anul acesta, 2014, dedicat de Patriarhia Română Sfinților Martiri Brâncoveni, a venit cu o altă binecuvântare. Propunerea Domnului Vergatti de a edita și tipări o carte cu studii brâncovenești la Editura Arhiepiscopiei Argeșului și Muscelului a fost binecuvântată de cărturarul Părinte Arhiepiscop Calinic și prefațată cu generozitate. Așadar, din nou în echipă. Situația financiară fiind mai grea, mi-am asumat tipărirea cărții cu entuziasm și dragoste, atât pentru mărturisirea credinței înaintașilor, dar și pentru autorul și prefațatorul ei. Cum cuvântul mi-e cuvânt, am făcut-o și pe aceasta și am retrăit bucuria cărții dedicate Sfântului Neagoe Basarab.

Cartea s-a făcut ca pentru Dumnezeu, cu dragoste și voie bună. În momentul în care, în plin entuziasm, întrebam unde să mai trimit cărți, profesorul Vergatti, deși în situație materială mai grea (pensionar, cu probleme de sănătate etc. – Preabunul Dumnezeu să-l binecuvânteze după inima sa mare), mi-a spus cuvintele din subtitlu. Mai mult, a insistat și a plătit cărțile pe care le-a dat, de asemenea, cu multă generozitate, acolo unde se cuvine.

„Cel care seamănă cu dărnicie, cu dărnicie va și secera" sunt cuvintele Sfintei Scripturi care întăresc cele de mai sus. Si iată că, semănată de domnul profesor Radu Ștefan Vergatti cu dărnicie peste tot în țară și nu numai, cartea a fost premiată la Salonul Internațional de Carte, ediția a XXIII-a, consacrată Integrării Europene a Republicii Moldova și Anului Dumitru Matcovschi, cu Premiul „Trinitas" pentru scrieri consacrate credinței strămoșești. Pentru a cunoaște pe cineva, dă-i putere sau pune-l să nu mai depindă de cineva și vezi cum se comportă cu cel care înainte i-a fost mai mare. Aceasta este o realitate pe care, din păcate, o vedem în foarte multe medii. Dar, esența este alta. Dumnezeu este iubire si cei care iubesc, în înțelesul autentic al cuvântului, sunt fiii și fiicele Lui și au bucuria și binecuvântarea sfântă în această viață și, cu mila Preabunului Dumnezeu, o vor avea și în viața viitoare.

Și în clipele de prosperitate din tinerețe și în cele de suferințe și mizerii, în cele de prigoniri – când, pentru a avea bucata de pâine, a trebuit să facă sport de performanță – în toate momentele, bune sau grele, omul Radu Ștefan Vergatti a rămas același om: credincios, mărturisitor, demn, făcându-și datoria cum se cuvine, senin, optimist și dătător de bucurie.

Constantin Brâncoveanu și pilda bogatului mântuit

Doina MÂNDRU

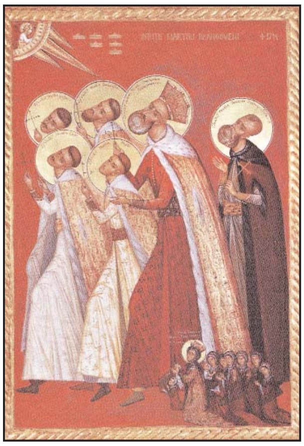
Când definea secolul al XVII-lea românesc drept „secolul monarhilor” (1) Nicolae Iorga avea în vedere nu statutul juridic al domniilor, ci proiectul lor politic, imaginea lor în mentalul colectiv și comportamentul întregii societăți față de unsul lui Dumnezeu, ca și al domnului față de supușii săi. Liniile de forță ale epocii sunt rivalitățile nobiliare și statale, opresiunea fiscală, molimile și calamitățile, nesiguranța generală.

În planul mentalului însă, ele erau compensate de orizontul cultural rafinat, de aspirațiile dinastice și europene ale Movileștilor, Cantacuzinilor și Brâncovenilor, de eticheta și fastul Curții lui Radu Mihnea, ori de opulența orientală a vieții cotidiene la Iași ca și la Târgoviște, dar și de extravaganțe, precum luxul armenesc și moscovit al Trisfetitelor, ori acela tot atât de neobișnuit, venit dinspre Polonia, sobru tăiat în marmura albă de la Golia negustorului moscopolean care se intitulase, împărătește, Vasile Lupul, pretenție justificată doar de munificența darurilor pe care domnul le îndrepta spre Muntele Athos și spre Patriarhia Constantinopolei. În total contrast cu aceștia, apărea chibzuita întocmire a Valahiei sub Matei Basarab, cel care, pregătind cruciada, își apăra țara cu oaste regulată plătită și edifica un întreg sistem de mănăstiri fortificate, amplasate strategic de domnie, de-a lungul Dunării, dar și sub poala munților de către viteji săi boieri. Puțin după moartea lui Matei, Paul de Alep, secretarul care face cronica peregrinărilor Patriarhului Macarie al Antiohiei în obișnuita lui vizită la valahi, avea să ne lase și portretul celui mai vestit dintre boierii țării, nepotul domnului Matei Basarab. „Acest boier este foarte bogat și fără pereche, atât în această țară, cât și în orișice altă țară. Se spune că are pe moșiile sale 12.000 de iepe de prăsilă și că în fiecare din cele 200 de sate care îi aparțin are câte o herghelie. ...El are 1500 de familii de robi și se spune că nimeni nu are avuții ca el, afară de Mănăstirea Cozia... Dar este foarte milostiv cu călugării și săracii și e bucuros să clădească biserici și mănăstiri și să contribuie la întreținerea clerului, făcându-le cele mai bogate danii... El a luat pe seama lui toate mănăstirile care au fost clădite de răposatul Matei Basarab Voievod și nimeni nu se amestecă în treburile călugărilor sau în posesiunile lor...” Curând după aceea, Preda era sugrumat din porunca lui Mihnea.

Drept urmaș al aceluiași Matei se identifica la 1683 vel spătarul Constantin Brâncoveanu, nepotul Predii vornicul, pe când, sfârșind de zidit biserica de la Potlogi, repara diverse clădiri ale Mănăstirii Bistrița, grav afectate de marele cutremur din 1681. (2) Ampla inscripție (3) pusă cu ocazia acestor reparații constituie o pagină de istorie pentru mănăstire, dar și un act de legitimare a condiției princiare a donatorului. Iată un fragment edificator: „Și ținând-o (mănăstirea) din nărodul Barbului (Craiovescu) oameni mari și vrednici, o au păzitu; precum și Preda Velu vorn(ic) Brâncoveanulu în toată viața lui o au făcut și, pre unde au fostu ceva stricatu, au diresu. Iară în anii ceşti mai dă pre la urmă cu mai mare osârdie și cu mai mare cheltuială nepotu-său Constantin Vel Spăt[ar], carele, despre tată trăgându-se dă[n] *vechia dungă a Craiovestiloru, cari și Băsărăbești să chiamă, și dă spre mumă și mai dăn bătrâna și împărăteasca Casă a Cantacuzeniloru,* vrându a răspunde blagorodnâi și evlavii sale, carea către dumnezăeștile lucruri avea, multe au înfrumusețat și den nou au făcut la această dumnezeiască și sfântă casă, dându și lăsându, precum i s-au căzut, *în veacu buna pomenire bunului și luminatului neamului său și lui,* săvrășindu-se aceastea în zilele unchiului său lu Io Șerban Voevod celui tânăru și fiind egumenu Parthenie eromonah, iar de la nașterea lui Hristos 1683”…

Câteva lucruri răzbat cu claritate din acest text, redactat poate de egumen, cel care avea să fie numit apoi și primul stareț la Hurezi, sau dictat chiar de donatorul însuși: deplina conștientizare a condiției înalt nobiliare, de „vlastelin”, a tânărului Brâncoveanu, prin apartenența la *dunga bătrână* a Craioveștilor–Basarabești și la neamul Cantacuzinilor, apoi îndatorirea ce-i decurgea din această condiție, de a îngriji, repara, dar și înfrumuseța ctitoriile strămoșilor Basarabești, desigur, din dragoste de Dumnezeu, dar și spre gloria Casei – familiei – sale. Personajul nu se mai raportează doar individual la Divinitate, ci el vine în fața lui Dumnezeu cu faptele sale, adăugându-se neamului său, elanurilor acestuia. Avem cu această inscripție mărturia unei conștiințe care își judecă actele la scara istoriei mari, dar și deplina confirmare a veridicității cuvintelor rostite cinci ani mai târziu de tânărul Brâncoveanu, abia desemnat a fi domn, și transcrise în cronica lui Radu Popescu: „Dumneavoastră bine știți cu toții că eu am fost la casa mea ca un domn, trăit-am cum am vrut, nimica lipsindu-mi, și domnia aceasta eu nu o poftesc ca să-mi înmulțesc grijile și nevoile, ci dumneavoastră *m-ați pus domn în vremuri ca acestea turburate, înconjurat de oști și de vrăjmași*”.

Abia își sfințise în septembrie Biserica de la Mogoșoaia, încă priveghea bunul mers al tipăririi Bibliei zisă a lui Șerban, apărută în zilele luminatei sale domnii, și se frământa deja de „soarta Valahiei”, acum ocupată de nemți, amenințată de turci, râvnită de Tokoly, în fine, comparabilă, după spusele celui care i-a fost secretar pentru corespondența italiană, franceză și latină, cu „o corabie pe o mare furtunoasă, unde rareori se bucură cineva de liniște și odihnă” (4).

Brâncoveanu însă, sprijinit o vreme de puternicii și învățații săi unchi Cantacuzini, iar după 1707 numai pe tactul său diplomatic, talentul administrativ și buna cancelarie formată, va reuși cu prudență și mari jertfe bănești să țină în echilibru, pentru 25 de ani, țara, la „cumpăna celor trei împărății”. Țara s-a acoperit de șantiere, s-au refăcut palatele domnești de la Târgoviște și București, li s-au adăugat altele noi, construite europenește, cu simetrie și eleganță, logii grațioase și grădini îngrijite, în moda italiană a vremii, la Potlogi și la Mogoșoaia, un însemnat număr de conace sunt ridicate la moșii, de-a latul țării; în dealurile Vâlcei, aproape de Bistrița, domnul și fiii zidesc la Hurezi, între 1692-94, continuând până după 1700, cea mai amplă lavră a țării, cu două palate, unul pentru Domn și altul, afară de incintă, al Doamnei, înconjurând mănăstirea cu 4 schituri. Tot atunci s-au întărit zidurile mănăstirilor de la Cerneți sau din munții Buzăului, s-a construit un palat la Mănăstirea Adormirii din Râmnicul Sărat, în loc ferit, spre marginea țării, au fost reconstruite vechile așezăminte ale familiei, Brâncovenii, Mamul, s-au adăugat bolnițe la Sadova și Brâncoveni și s-a reparat Strehaia, s-a zidit biserică la Ismail, la Galata, palat la Arnăutchioi, la Arbănaș un conac, s-au cumpărat case la Brașov și moșii în Transilvania, mai toate marile și vechile mănăstiri au primit picturi noi, paraclise, odăjdii scumpe.

Nu era numai domnitorul ctitor, i se alăturau, în cele peste 288 de construcții noi (domnul participa la circa 45), clerul înalt și boierii. Opera cea mai de seamă a acestei lungi domnii, luminarea neamului, se înfăptuia în biserică, prin truda marilor predicatori și în principal prin lucrarea celor trei tipografii care au dat poporului cartea de cult în limba română. În același timp, Academia Domnească de la Sfântul Sava instruia în grecește, după programe liberale inspirate de neoaristotelism, pe viitorii funcționari plătiți ai țării. Clerul înalt era superior instruit și foarte activ. Se observă faptul unic, anume că din cei șapte ierarhi care au păstorit țara între 1691-1708, șase au fost tipografi sau traducători, cu toții îngrijitori ai celor 58 de titluri publicate (5). Grație priceperii mitropolitului Antim, și Răsăritul Ortodox primește carte de cult în limbile greacă și arabă, iar Georgia primește o tipografie, în care începe activitatea Mihail Isfanovici, iar, ce este mai important, în aceste vremuri de cumplită sărăcire a creștinilor orientali, toate aceste cărți și tiparnițe sunt trimise în dar.

Semnificativ este succesul de care se bucură literatura vremii: romanele *Varlaam și Ioasaf,* tradus în românește chiar de către Udriște Năsturel, și *Alexie omul lui Dumnezeu,* circulau în numeroase copii manuscrise, *Floarea darurilor,* sau textele edifiante reunite sub titlul *Mântuirea păcătoșilor* erau tipărite. Cărturarii vremii, probabil Stolnicul Constantin Cantacuzino însuși, a inclus în corpusul Bibliei de la 1688 un prim text filosofic, atribuit lui Pseudo Josefus, anume *Despre rațiunea dominantă,* tradus de Nicolae Milescu: *Pentru singur țiitorul gândul.* Se știa bine că este un text profan, dar actualitatea problemei dominării pasiunilor (să fi fost o discretă atenționare îndreptată spre fratele Șerban, de a cărui cruntă mânie s-ar fi speriat și turcii?) sau, mai concret, a rezistenței în fața presiunilor exercitate în Transilvania de calvini, apoi de jesuiți, aduceau în actualitate istoria celor șapte tineri macabei, a mamei și a dascălului lor, care au ales să moară, fără să abjure, și ar fi convins pe editorii de atunci, ca și pe aceia din secolul XIX, să păstreze textul ca pe un exemplu, într-o vreme în care se pătimea martiriul pentru credință. Ovidiu Pecican, care analizează (6) contextul în care este tipărit Pseudo Josephus, nota că în 1662, la Istanbul, tocmai fusese spânzurat Ioan Românul pentru a nu fi abjurat, iar la vremea aceea, capuchehaie la Poartă se afla chiar Nicolae Milescu Spătarul, prezumtivul traducător al textului. Cum, după 1699, trecerea la uniatism a românilor din Transilvania se petrecea sub presiuni și amenințări, între care deposedarea de pământurile moștenite și pierderea oricăror drepturi civile, istoria macabeilor își recâștigă o tristă actualitate. Plasat alături de exercițiile de retorică ale fiilor domnești, scepticismul fundamental al acestui text, cu linia lui gravă dusă până la capăt, în fundătura existențială care deschide absurdul morții către cealaltă viață, de nu ar fi rodit, măcar va fi întărit, pregătind sufletul pentru suprema detașare.

Altfel, nu mă îndoiesc de faptul că membrii familiei Brâncoveanu au cunoscut acest fragment, ca unii care citeau Biblia și cunoșteau, în plus, și exemplele sfântului Ștefan sau ale femeii Samaritence devenită mucenița Fotini, împreună cu pruncii ei, pentru că, dintre ei, Stefan Brâncoveanu invocă în *Cuvântul său la patima sfântului Stefan*, publicat de Antim în 1702, exemplul mucenicilor Govdelie și Dadas, mărturisitori mai puțin cunoscuți, împreună cu familiile lor, ai credinței în Isus Hristos, mucenici care apar la loc de frunte alături și de sf. Eustatie Plachida și Tecla cu fiii în pictura capelei palatului său de la Mogoșoaia, semn că cineva propunea prinților aceste modele de etică înaltă pe care tatăl și le asumase încă din primele luni ale domniei lui pline de griji, în scrisoarea către țarul Petru I, ca în fața unui ocrotitor și garant al creștinătății.

→

Nevoia de românism

Identitate națională, interes național

De vorbă cu acad. Mircea Malița

Nicolae MELINESCU

*Într-o perioadă de **extindere** a principiilor și chiar a aspirațiilor către europenism și globalism, viziunea și înțelegerea termenilor din titlu presupun acumularea unor definiții din partea unor personalități implicate profund și îndelung în afirmarea identității naționale și în apărarea interesului național. Matematicianul, filosoful, diplomatul, profesorul și eseistul academician Mircea Malița a fost decenii întregi și practician și teoretician al modului în care cele două concepte s-au manifestat în relațiile interne și externe ale României.*

O țară, ca să-și definească drumul, trebuie să știe încotro merge. După aceea, să știe care sunt idealurile, deci unde o duc interesele adevărate și, în fine, cum spunea Marin Preda, pe ce se poate baza.

Primul obiectiv dintre interesele de bază este supraviețuirea individuală sau a unei comunități. Statele puternice sunt ca niște animale uriașe care îi înghit pe alții. Interesul țărilor mici este să nu fie înghițite. Identitatea națională și interesul național merg în paralel, pentru că identitatea se bazează în principal pe cultura care alimentează identitatea și o aplică. Asta este menirea culturii. Civilizația îi dă unui om roluri și nu statut. Imperiul sau marea putere caută să se extindă cu orice preț. Țările mai mici se străduiesc să reziste expansiunii. Primul are strategii ofensive și caută maximum de câștig, celelalte au strategii defensive și încearcă să înregistreze minimum de pierderi.

Cultura românească are meritul formidabil de a fi păstrat identitatea românească de-a lungul secolelor în ciuda tuturor încercărilor. Aici a existat o continuitate culturală consistentă, la baza căreia s-au aflat strămoșii, înaintașii, cei mai buni dintre noi, marii creatori care au îmbogățit tot timpul cultura și care au căpătat și o dimensiune universală prin contribuțiile la cunoașterea științifică și artistică a lumii. Interesant cum vocația universală nu a fost programatică, ea s-a impus prin valoare.

Am avut bucuria și privilegiul să-l însoțesc pe Mihai Sadoveanu în 1949 la Congresul Mondial al Păcii de la Paris. Din cauză că francezii nu au acceptat decât opt persoane în delegație, am devenit un fel de secretar al maestrului, care era conștient de valoarea operei sale și nu era interesat în mod special de traducerea cărților lui. E adevărat că a primit Premiul „Lenin" pentru pace în 1961, dar a fost doar un gest politic al sovieticilor. Pentru că l-am amintit pe Sadoveanu, mă gândesc ce mult contează și pentru cultură și pentru identitatea națională să existe oameni de mare ținută, cunoscuți și respectați în lume.

Identitatea ne ține în picioare. Aș folosi un termen paralel care se numește independență, adică libertatea indivizilor și a statelor de a gândi, de a raționa, de a descoperi cine sunt, ce vor și cu ce mijloace pot obține ceea ce-și propun. Independența a fost căutată și apărată cu orice preț. În numele ei, românii au dat o permanentă luptă istorică. În fundamentarea statului, până la 1877, ei au câștigat-o, au avut-o, sau au pierdut-o succesiv din cauza ocupației marilor imperii. Entitatea statală încorporează identitatea națională, statul este instituția care-i ocrotește pe cetățeni și trebuie să acționeze, printre altele, și pentru păstrarea și afirmarea suveranității.

Perioada de tranziție, foarte lungă, a măturat dependența României față de Uniunea Sovietică și a creat o nouă paradigmă. A fost un chin și nu a fost mai puțin rea decât o dictatură, este o dictatură ascunsă care se asociază cu oligarhia.

*În 1998, **Spencer R. Weart** a explicat un termen nou, cel de anocrație, înțeles ca o democrație anormală. Societatea dispune formal de instituțiile de tip democratic, dar acestea nu funcționează sau rămân doar o caricatură a unei guvernări inclusive și interactive.*

Există variante și combinații cu caracter mai mult scolastic decât doctrinar. În actuala conjunctură eu sper ca șansele care se dau României prin alegerile democratice să îi permită societății să se descotorosească de lichele, de căpușe, de paraziți, de oameni străini de interesele națiunii, care nu au nimic comun cu aceasta, ci numai cu interesul propriu. Ca să vorbim despre independență, trebuie să spunem că România a pierdut-o, fiind dependentă de o mulțime de formațiuni străine: alianțele, Uniunea Europeană, NATO, parteneriatele cu Statele Unite și cu alte țări. La un moment dat, sovieticii – și americanii recunosc asta în studiile recente și în presă – au făcut concesii vestului din motive economice, și-au desființat propria ligă prin înființarea Tratatului de la Varșovia. Moscova nu a formulat obiecții împotriva Alianței și le-a recunoscut americanilor avantajul pe care Organizația îl oferea pentru capacitatea lor de a supraveghea direct evenimentele din Occident. Rușii au cerut un singur lucru: Alianța să nu se extindă spre est, să nu-i atace spațiul de protecție denumit de militari glacis strategic. Această înțelegere a fost inițial verbală, ulterior a luat forme oficiale și a declanșat și procesul de destindere în cadrul Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa pentru discuțiile de la bloc la bloc. Această formulă a fost amendată de România prin propunerea și adoptarea rotației la conducerea sesiunilor ordinare ale Conferinței și a consensului în adoptarea hotărârilor. Fiecare stat a vorbit în nume propriu.

După aceea lucrurile s-au schimbat. A venit pe drumul istoriei un automobil mare și impresionant: Statele Unite. Românii au strigat „la-ne și pe noi!" I-a urmat un autobuz luxos: Uniunea Europeană. Iarăși am strigat „Ia-ne și pe noi!" A încheiat cortegiul un tanc puternic, masiv și invincibil, NATO. Și acesta ne-a luat cu el ca și precedentele. Am crezut că scăpăm de griji, dar prețul a fost imens, a fost prețul în care s-au jertfit independența, identitatea națională, suveranitatea și interesul național. Eu nu am văzut o perioadă mai confuză și mai păguboasă decât această tranziție, pentru că nu s-a știut spre ce tranzităm, încotro mergem și atunci ajungem la proverbul „dacă nu știi unde mergi, nu are importanță pe ce drum o iei". Noi am nesocotit în această privință un interes fundamental al țării, pe care românii l-au apărat chiar în timpul ocupației sovietice.

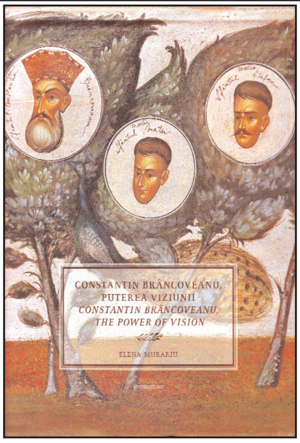
→

Sensibil față de drama și suferința omenească, poporul a preluat și dezvoltat timid legenda Brâncovenilor, transformând-o în baladă istorică. Dacă spiritul ei are ecouri în iconografia Apocalipsei apărute la Crețulescu sau Văcăreștii (7) deceniului al treilea, în ctitoriile Brâncovenilor pildele lui Iona și a lui Avraam din Vechiul Testament așteptau, chiar în arcada intrării, nu doar mințile pricepătoare, ci *caracterele* care să le urmeze în slujirea dreptei și adevăratei credințe.

Asumarea categorică a martiriului de către sfinții Brâncoveni dă un alt înțeles imaginii generale de *Prinț al aurului* care a pricinuit, în urmă cu trei veacuri, atâta invidie, vrajbă și durere. Cu Brâncovenii decapitați la Istanbul, în secolul alianțelor, al pertractărilor și negocierilor de tot felul, vom înțelege că avem înainte, ilustrată pe viu, chiar imposibila pildă a bogatului mântuit, acela care a consimțit, în final, să părăsească toate, salvând sufletul, pentru a trece la cer prin ușa cea strâmtă. Dar este un bogat care, asemenea Macabeilor, nu se salvează singur, ci cu toți fiii lui, adică împreună cu neamul.

O problemă de ordin moral rămâne încă deschisă, aceea a iconografiei acestor mucenici, care a lipsit vreme de trei secole. Să fi fost pilda Brâncovenilor mult prea copleșitoare? Să fi devenit firea românilor, aplecați mereu sub vremi, mult prea acomodantă? Acolo unde documentele abundă, o tăcere rece se lasă, inexplicabil, în zona comentariului istoric.

Astăzi, când condamnarea pentru faptele cugetului și pentru credință nu mai sunt istorie, ci stringent actuale, gestul jertfelnic al Elenei Murariu de a înfățișa chipul Brâncovenilor – în sute de imagini ale unei contemplări vii – vine să vindece lunga și vinovata tăcere asupra acestei nobile pagini de spiritualitate românească, propunând spre contemplare efigiile în eternitate ale fericiților. Chipul lor etern, izvodit din dragoste, în sufletul ei, asemeni aceluia imprimat pentru vecie pe Mandylion, l-a văzut tainic licărind pe stâlpari de lumină, așa cum privise cu încântare chipul strămoșilor lui Isus pictați roată pe stâlpii pronaosului de la Hurezi, ori pe aceia de la Motru sau Snagov. Apoi, i-a privit strălucind în verdeața bradului, podoabe de preț în grădina raiului și așternându-se cunună pe coloana cerului, cea care înalță orizontala, osia lumii.

Elena Murariu recuperează pentru imaginarul Olteniei chipurile iconice, fără de trup, ale Brâncovenilor, pentru a le transfera apoi pe stâlpii funerari, amplasați la margine de drum, amintire a petrecerii celor de mai înainte, iar pentru noi, stâlpi de pază întru trezvia duhului.

Note

1. Nicolae Iorga, *Istoria Românilor,* vol. VI, *Monarhia românească,* București, 1938.
2. Paul Cernovodeanu, P. Binder, *Cavalerii Apocalipsei,* București, 1992.
3. *Inscripții din bisericile României,* adunate, adnotate… de N. Iorga, Fascicula I, București, 1905, p. 194.
4. Anton Maria Del Chiaro, *Revoluțiile Valahiei,* traducere de S. Cris. Cristian, Iași, 1920, p. 77.
5. Doru Badara, *Tiparul românesc la sfârșitul sec. XVII și începutul sec. XVIII,* Ed. Istros, Brăila, 1998
6. Ovidiu Pecican, La originile unei legende naționale. Brâncoveanu și tratatul despre rațiunea dominantă, *Revista Symposia*, nr. 1, 2002, pp. 207-213.
7. Răzvan Theodorescu, Istorie și profeție în arta Țării Românești în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, *Studii și Cercetări de Artă Plastică,* tom 38, 1991, pp. 37-46.

(O variantă a acestui text a apărut în splendidul album Elena Murariu, *Constantin Brâncoveanu, puterea viziunii,* Proiect finanțat de Administrația Fondului Cultural Național, București, 2013, din care sunt reproduse și imaginile de la pagina anterioară.)

Nevoia de românism

În 1962, conducerea României a afirmat că nu intră automat într-un conflict în care era implicat Pactul de la Varşovia pe timpul crizei rachetelor din Cuba. Autorităţile române de atunci şi-au rezervat şi afirmat dreptul de a reacţiona în baza propriilor judecăţi. Stiu că la momentul acela eram martor al evenimentelor de la Naţiunile Unite. Atunci a început distanţarea de Uniunea Sovietică, iniţiată şi aplicată de prim-ministrul Ion Gheorghe Maurer şi de Gheorghe Gheorghiu-Dej. Ei au recomandat diplomaţiei noastre ca, în momentele de încordare, sovieticii să fie abordaţi cu mare fineţe şi să nu fie insultaţi, jigniţi sau contrazişi. Mai presus de orice, trebuia evitată ameninţarea cu părăsirea Pactului, pentru că asta îi enerva cel mai tare şi erau în stare să trimită tancurile. Discursul românesc se referea la independenţă, la dreptul de a reacţiona suveran în baza principiilor înscrise în Carta Naţiunilor Unite, semnată şi de cele două super-puteri mondiale. Anii '60, din punct de vedere diplomatic şi economic, au însemnat pentru România câştigarea bătăliei pentru independenţă. Nu a fost o eliberare totală. Întâi Dej, care-l stima mult pe Maurer, prietenul lui, a început această linie a independenţei. Ceausescu a continuat-o din postura de învăţăcel, de ucenic, timp de cinci ani, asa cum îi promisese lui Maurer, şi după aceea a apărut doamna şi a început o altă dictatură de familie.

***Pe măsură ce interesul naţional** şi identitatea naţională au fost promovate în diplomaţia bilaterală, atât în interiorul blocului sovietic, cât şi în structurile regionale şi internaţionale, reprezentanţii României, între care printre cei mai autorizaţi şi mai credibili a fost academicianul Mircea Maliţa, au intrat în mediul mult mai complex şi mai solicitant al multilateralismului.*

Identitatea naţională în cadrul diplomaţiei multilaterale de la ONU a început să se manifeste în timpul crizei cubaneze din 1962, prin desprinderea de Uniunea Sovietică, cu explicaţia „noi hotărâm în privinţa atitudinii noastre". Era foarte riscant în toiul Războiului Rece şi totul trebuia făcut într-o formă diplomatică echilibrată, prin care să inducem ideea că poziţia noastră era în folosul prestigiului socialismului. Argumentam că Uniunea Sovietică, cea care îi cerea lumii să se elibereze de tirania imperialistă, putea să accepte independenţa de gândire politică a unui stat prieten şi suveran. Noi am invocat insistent acest lucru şi am început să ne deosebim prin votul nostru.

Primul vot diferit de cel al Uniunii Sovietice a căzut pe mine. Eram în Comitetul numărul 1 (de dezarmare de la Geneva) într-o chestiune în care, ziceam eu, că poziţia noastră nu aducea atingere intereselor socialismului, ci din contră, ar fi fost firesc să avem toţi o atitudine *pentru* şi nu de *abţinere* în chestiunea creării unei zone denuclearizate în America Latină. Era o propunere mai veche, simpatizată şi de lagărul socialist, care voia o regiune denuclearizată condusă de polonezi în nord şi alta pentru Balcani condusă de români. Ăsta a fost primul vot: noi *pentru* şi lagărul socialist s-a *abţinut*. După aceea, au început să curgă voturile diferite. În 1964, am fost membru în delegaţia participantă la Conferinţa de Dezvoltare de la Geneva, UNCTAD. Acolo, din cauză că vedeam în ţările în curs de dezvoltare nişte prieteni, că erau ţări ca a noastră, noi voiam să ne dezvoltăm şi ne-am declarat şi noi o ţară în curs de dezvoltare. Am fost primiţi cu o simpatie mult mai mare decât ne aşteptasem şi am stabilit relaţii economice absolut uimitoare, neegalate în nicio altă perioadă de timp. Construiam drumuri în Africa de Nord, construiam porturi pentru sirieni. Erau lucruri de deschidere a noastră. Încercam să respirăm aerul lumii acolo unde eram bine primiţi, cu oameni cu care aveam afinităţi şi cu care puteam lucra bine, ţările lumii a treia. Ne aflam pe două arii mari de afirmare: diplomatică şi economică. Simţeam toţi că o asemenea politică slujea afirmării identităţii noastre sub forma de cvasi-independenţă şi intereselor ca ţară care trebuie să se dezvolte ori să piară.

***Când un grup de savanţi** au publicat descoperirea „particulei lui Dumnezeu" s-a stârnit mult interes şi au apărut controverse aprinse. Academicianul Mircea Maliţa a găsit în încreţirile minţii o celulă care-ţi spune că eşti român.*

Celula asta poartă numele de identitate diferită. Ea poartă şi numele de naţionalism etnic, care s-a dovedit pierzător şi a dus la rasism şi la alte exagerări. Toate războaiele au două forme: religia şi etnia. Există însă naţionalismul civic, al cetăţenilor, nu cel de etnie, care a dus la rasism şi nenorociri, cum au făcut nemţii. Hitler a zis pământ, teritoriu şi sânge, adică apartenenţa etnică responsabilă de barbarismul fascist. Revin, identitatea este definită de cultură. Cum te-ai născut. Limba pe care o vorbeşti, cultura pe care o întreţii, care-ţi sunt strămoşii, care sunt istoria pe care o porţi cu tine, cântecele, obiceiurile, tradiţia. Astea toate înseamnă cultura care defineşte un om şi-l ajută să ştie cine e el în lume. Dacă-şi înţelege rolul în puritate etnică atunci greşeşte. Dacă îşi traduce soarta prin naţionalism civic e altceva. Independenţa este forma de a prezenta în lume ideile din viziunea proprie pe baza interesului naţional. Identitatea vine de la indivizi, de la cultură şi se aplică şi la gândirea umană. Nimic mai frumos decât să imaginezi o ţară independentă ai cărei cetăţeni gândesc independent. Este idealul absolut!

Trecerea de la sat la oraş a făcut mult mai internaţional oraşul decât satul. E clar că folclorul şi cultura populară au conservat şi transmis de la generaţie la generaţie valorile sau ideile principale şi trăsăturile identitare ale naţiunii. Mediul urban nu mai are aceeaşi capacitate şi nici această vocaţie, este mai cosmopolit şi de aceea contează foarte mult studiul istoriei, care este uitat. Noi nu ne mai prezentăm istoria şi nu o susţinem cu drag ca toate naţiunile care ţin foarte mult la tradiţiile lor. La noi istoria naţională a fost redusă la statistici seci, la nume de mănăstiri şi de lupte, la numele unor voievozi şi datele lor care trebuie învăţate pe de rost, iar comentariul este nul. Or, în această istorie foarte agitată s-au dat lupte foarte mari pentru supravieţuire. Viziunile ample nu sunt complicate teoretic, pot fi prezentate în termeni accesibili.

Noi ar trebui să ne sacrificăm total idealurile identitare. Idealul Europei la ora asta este transformarea statelor în provincii care să semene cu cele americane, mai mult sau mai puţin autonome. Nu mai vorbim de identitatea naţională pentru că avem identitatea europeană, trebuie să jertfim identitate naţională în favoarea identităţii mai mari a unităţii politice care ne ghidează, care ne-a înghiţit. Noi ca naţiune sau ca popor nu câştigăm nimic. Câştigă anumite cercuri, anumite companii favorizate.

***Este concluzia** unuia dintre cei mai documentaţi şi lucizi oameni de cultură vizionari ai vremii noastre, membru al Clubului de la Roma, grupul de elită care a sintetizat de atâtea ori pericolele şi ameninţările care confruntă lumea începând cu raportul din 1972,* Limitele creşterii, *şi până la cel mai recent,* Falimentarea naturii, *din 2013. Matematician, dar şi personalitate publică angajată timp de trei decenii în diplomaţia multilaterală din sistemul ONU, Mircea Maliţa a rămas un eseist raţional şi un memorialist care a înregistrat cu rigoare evenimente, situaţii şi experienţe descriind etape importante din istoria recentă. Scrierile sale au abordat toate temele dintr-o viziune realistă, uneori factuală, încheiată inevitabil cu întrebarea, „unde mai rămâne loc pentru ca şi sufletul să ne spună ceva?" Din perspectiva sa filosofică inspirată de exactitate şi pragmatism răspunsul vine clar şi prompt.*

Eu nu utilizez cuvântul „suflet" pentru că nu l-am putut defini. Eu cred că nu există decât minte. Datoria majoră a unui individ este să lase mintea să lucreze liberă, să nu devină victima prejudecăţilor, să nu adopte automat hotărârile altora. Sufletul este aerian, pe când cu mintea dialoghez pentru că ştiu din ce-i formată, ştim tot mai bine cum funcţionează. Eu nu văd omul făcut din materie şi spirit, e numai din materie, dar materia asta e specială pentru că are şi capacitatea contactului şi a stăpânirii imaterialului adică a ideilor, a simbolurilor, a limbajului. Tot mintea le gestionează, nu sufletul, pentru că pe acesta nu-l găseşti nicăieri. Este duh şi-l lăsăm unde îi e locul: în religie, în credinţă.

(Urmare din pag. 5)

Eliberată prin gestul lui Hermes, IO este sfătuită să fugă în Egipt. Scăpată de primejdie, acolo, iese din pielea ei totemică (junincă albă), redevenind regină. Prin căsătorie, se naşte primul ei fiu Epafos (cel de deasupra lumii), fiu atestat de istorici la anul 3.000 î.Hr. şi care întemeiază prima şcoală iniţiatică în vestitul Abidos.

Părintele Stăniloae constată că niciun alt popor nu ne mărturiseşte „să aibă cunoştinţă că în pasărea cutare sau floarea cutare se ascunde transformată cine ştie ce fată sau fecior de împărat" şi concluzionează: „totul este străbătut la noi de elementul transfigurator al misterului. Eroii suferinţei româneşti nu au faţa încruntată… dar nici înseninarea superficială, ci o împletire de seriozitate (venită, n.n.) din adâncurile istoriei şi de împăcare (venind, n.n.) din adâncurile fiinţei" (*Ortodoxie şi românism*, pag. 56-57).

Tulburătoare se arată cantonarea seminţiei noastre în protoistoria omenirii. Cu mulţi ani în urmă, oamenii de ştiinţă din lumea întreagă au receptat cu mare prudenţă vestea descoperirii arheologului clujean Nicolae Vlassa, din 1961. Descoperirea avea darul de a sparge un clişeu, acela al ideii că omenirea a inventat scrisul în Mesopotamia. Apoi, a urmat momentul descoperirii lângă Tărtăria (Transilvania) a mormântului unei femei pe care arheologii au numit-o „My lady Tartaria", având o vechime ferm atestată de 8.000 de ani. Cele trei tăbliţe descoperite în 1961 la Tărtăria, pe care stă consemnată prima scriere din lume, au răscolit, desigur, orgoliile rănite ale şcolilor arheologice din vest. A urmat, la fel de tulburătoare, descoperirea gânditorului de la Hamangia.

Să îndrăznim a crede că atunci când nimeni în lume nu ştia citi, aici, în Geto-Dacia, se inventa scrisul? Străvechimea seminţiei de aici este reconfirmată dincolo de legenda vestitului Cadmoş, prin cuvintele lui Strabon: „Până şi muntele a fost socotit Sfânt şi aşa îl numesc. Numele lui este Kogaionon, la fel cu al râului care curge pe lângă el" (*Geografia*, VII). În chip firesc, consemnarea ne duce cu gândul la legendara ţară a lui Ion, „ţara dorului din munţii carpilor, în care regină era frumoasa IO", locul de unde şi-au pornit exodul spre sud ionienii şi mai apoi dorienii, după cum susţine reputatul grecolog Leveque Pierre (*op cit.*, p. 29).

Realitatea neştiută de Strabon era că toţi munţii şi toate râurile erau socotite de geto-daci sfinte. Munţii Caucaz, spre care fugea nefericita IO, sunt, de fapt, munţii cu nenumărate Cauca-Ze = Căciulile Zeilor din Carpaţii noştri. Toate vârfurile acoperite de căciulile de zăpadă (Cauca-Ze) au primit, în timp, denumiri locale, în viziunea locuitorilor. Călugării zalmoxieni şi mai apoi urmaşii lor, călugării besi, au înălţat numeroase altare pe acele vârfuri, Cauca-Ze. Dorind să ajungă la un astfel de călugăr, sfântul apostol Andrei l-a rugat pe ucenicul său să intre până în străfundul unei peşteri în care locuia un pustnic = Mag vestit. Negăsindu-l, ucenicul s-a întors rostind către apostol: „Nemo Est" adică „Nu este nimeni"… de atunci locul se numeşte Nemoieşti/Nămăieşti, păstrând în vatra sa peştera devenită biserică besă.

Din ţara lui Ion au plecat păstorii spre sud, cum spuneam mai înainte, luând şi purtând cu ei ritualul întemeierii. Ionicii (*io, nika* = victorie) adică victorioşii reginei IO erau conştienţi că aveau menirea de a întemeia acolo unde se vor opri din exodul lor. Ritualul presupunea ca atunci când se întemeia un lăcaş păcurăresc (oieresc), să se jertfească cel mai frumos berbec alb. Înfipt într-o prăjină, capul berbecului cu coarnele întoarse (= răsucite) marcau simbolic tradiţia de pe toţi acei Cauca-Ze (Munţii Sfinţi). Ajunşi în Elada, ionienii au plasat la început capul berbecului în vârful unor coloane din piatră şi mai apoi în vârful celor de marmură, gest ce avea să definească vestitul capitel ionic.

Nădăjduind că am reusit să trezesc, fie şi în mică măsură, curiozitatea pentru aceste străvechi tradiţii, voi încheia expunerea, care, desigur, nu izbuteşte decât în linii foarte largi să creioneze străvechimea şi frumuseţea lor.

Legendele par un cântec şi cântecul are harul de a intra în rezonanţă cu noi, asemeni unui ecou îndepărtat care se apropie, din ce în ce, stârnindu-ne memoria tainică zidită în noi. Această rezonanţă poate aşeza fiinţa într-un nou suflu, dându-i sentimentul de descătuşare, de uşurare, de înălţare, sentiment care ne poate face să credem că atingem Cerul. Chiar dacă majoritatea oamenilor se leapădă de suflul divin, complăcându-se să admită drept realitate doar ceea ce văd, mai sunt şi acei care, iubind înfăptuirea şi chiar făptuind, iau drumul unei deveniri la capătul căreia îl descoperă pe EU SUNT. De aceea, vă invit cu toată dragostea, NU EZITAŢI, purcedeţi să-l descoperiţi pe EU SUNT şi veţi fi mai aproape de Dumnezeu.

Știința, parte a culturii

Un student finlandez în California anilor ’50

Acad. Arto SALOMAA

Perioada pe care am petrecut-o ca student în America anilor ’50 a fost de o mare importanță pentru cariera și pentru viața mea în general. Știu că același lucru este adevărat pentru numeroși cercetători ai generației mele din Finlanda, probabil și pentru alte locuri din Europa de Vest. În acest articol vă voi descrie unele întâmplări din 1955-57.

Prolog: Merită? Este posibil?

Atmosfera culturală din Finlanda, după război, era cu totul diferită de cea de acum. Cele mai multe contacte științifice le aveam cu Germania și Scandinavia, doar ocazional cu Franța și Anglia. Studiile în străinătate nu erau încurajate. Un prieten al meu, fizician, a obținut doctoratul la Oxford și i s-a recomandat să mai susțină unul în Finlanda, pentru a-și asigura cariera.

Eu mi-am făcut masteratul în matematică și filosofie și eram interesat în logica matematică. Cunoșteam câteva nume importante din America: Gödel, Rosser, Tarski, Church. Sfatul pe care l-am primit de la persoane mai în vârstă era complet descurajant. *Nu găsești decât sport și muzică pop în universitățile americane. Nu ai ce învăța acolo.* În plus, în vremurile acelea nu era ușor să mergi peste hotare. Existau prevederi stricte privind vizele și banii. Pentru un drum în străinătate nu puteai schimba decât o foarte mică sumă de bani finlandezi.

1

Dar exista și o ieșire. Finlanda a fost singura țară care și-a plătit cu regularitate datoria către Statele Unite de după Primul Război Mondial, ba chiar și în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial a continuat să plătească. Acest lucru a adus Finlandei o enormă bunăvoință, pentru că a devenit „țara care-și plătește datoriile”, o națiune care-și onorează responsabilitățile fără să-și calce cuvântul. Ca o recunoaștere a acestui fapt, Congresul SUA a decis să reinvestească ratele din plata împrumutului în schimburi academice, creând facilități pentru cetățenii finlandezi să studieze, să se perfecționeze și să întreprindă cercetări în Statele Unite. Numele programului, ASLA, era prescurtarea expresiei finlandeze „bursă pe baza împrumutului american pentru Finlanda”. Douăzeci de asemenea granturi ASLA erau disponibile în fiecare an pentru absolvenți din toate domeniile, inclusiv artă și sport. Sora mea a avut o bursă în 1950-51 și acest lucru era foarte încurajator.

Competiția era dură, dar am reușit și am fost selectat de către comitetul finlandez. Avusesem note excelente și recomandări bune. Am primit o notă mare și la examenul de limbă, deși nu studiasem engleza la școală.

Am fost ales de comitetul finlandez, dar mi s-a spus că lucrurile nu erau încă deloc clare. Decizia finală era luată de Institutul pentru Educație Internațională, IIE, din Statele Unite. Urmau niște interviuri, formulare numeroase de completat și, mai important, un examen medical detaliat. Acest examen se putea face numai la un anume doctor din Helsinki. După ce am fost la el, aveam de trimis informații despre familie, precum și o radiografie de o mărime precizată. Acea mărime particulară nu se putea obține la Turku, drept care am trimis prin poștă o radiografie ceva mai mare. Medicul amintit a fost amabil și m-a sunat, spunându-mi că dosarul meu va fi probabil respins dacă nu trimit una de mărime corectă. Am făcut un nou drum la Helsinki, pentru a o obține. Cu siguranță, a meritat efortul. La fel cu furnizarea tuturor informațiilor cerute despre părinți și bunici și despre eventualele lor activități comuniste. Influența lui McCarthy era încă puternică la mijlocul anilor ’50. *Trebuie să-i dăm pe roșii afară din televiziune, radio și Hollywood!*

Se cerceră trei opțiuni pentru universitatea unde voiai să mergi. Universitatea Californiei, de la Berkeley, era una dintre alegerile mele. În iunie 1956, după un proces de selecție de nouă luni, am primit o scrisoare care-mi spunea că IIE a acceptat candidatura mea. Universitatea urma să fie Berkeley.

Călătoria și perioada de orientare

Transportul era inclus în bursă. Grupul nostru de douăzeci de absolvenți de facultate finlandezi a plecat de pe aeroportul din Helsinki, vineri, 13 iunie 1956. A fost un eveniment media reflectat de toate ziarele. Am zburat numai până la Stockholm, am mers apoi cu un tren de noapte la Gothenburg, iar de acolo am luat vasul *Stockholm*, al Companiei Suedezo-Americane, până la New York. Prețul celor opt zile de voiaj de lux pe vapor costa pe jumătate cât un zbor cu avionul. La întoarcerea spre Europa, Stockholm s-a ciocnit de vaporul italian *Andrea Doria*. Accidentul a produs îngrijorare în familia mea din Finlanda, pentru că veștile din presă despre accident nu erau prea precise. Pe de altă parte, alte mijloace de comunicare decât scrisorile *par avion* erau extrem de costisitoare. În timpul șederii mele în America nu am vorbit nici măcar o dată la telefon cu cineva din Finlanda.

Institutul pentru Educație Internațională a aranjat aproape minut cu minut programul nostru pentru cele trei zile petrecute la New York: turism, Radio City Music Hall, întâlniri cu oameni importanți în clădirile impunătoare de lângă Central Park. Apoi, grupul nostru a fost împărțit și trimis la colegii mai mici, pentru *orientare*. Am ajuns, cu alți patru studenți finlandezi, la Bard College, Annandale-on-Hudson.

Atmosfera din cele șase săptămâni ale cursurilor de orientare a fost exact pe dos față de cea cu care eram obișnuit din Finlanda. Într-un anume sens, noi eram *subdezvoltați*, puși în fața unor *americani deștepți.* Multe dintre prelegeri nu aveau niciun înțeles pentru noi. Pe de altă parte, profesorii erau prietenoși, iar școala ospitalieră. Au fost organizate activități extra-curriculare, ca, de exemplu, o vizită la un laborator IBM (Fig. 1). Pentru mine, cel mai memorabil eveniment a fost un drum la faimosul Tanglewood Music Festival, unde tânărul Leonard Bernstein a dirijat *Marea Misă în Do minor* de Mozart.

Stabilirea la Berkeley

După o lungă călătorie cu trenul de-a latul continentului, am ajuns la Berkeley, pe 2 septembrie (Fig. 2). Institutul IIE recomanda cazarea și masa în Casa Internațională a universității, dar asta mi-ar fi consumat aproape toată bursa, de 175 de dolari pe lună. Am decis să caut alte posibilități. M-am cazat la un hotel ieftin, cu 2,50 dolari pe noapte, și am plecat prin splendidul campus. Era duminică, în apropierea unei clădiri destul de depărtate de universitate, când am auzit mai mulți oameni în vârstă vorbind într-o limbă care mi s-a părut a fi finlandeza. Chiar așa era. M-am prezentat și am cunoscut o parte dintre cei 9.000 de finlandezi care trăiau în zona golfului San Francisco. Erau foarte prietenoși, iar ulterior au devenit extrem de ospitalieri. Am primit multe mese gratis, ba chiar și o saună săptămânală, ceea ce era foarte important pentru mine.

A doua zi am căutat camere de închiriat, la biroul de cazări al universității. Se găsea un mare număr de camere. Am observat un nume finlandez, Toini Jokitalo. Am mers imediat la adresa indicată, am acoperit repede cei cinci kilometri, eram într-o formă bună. Am primit o cameră drăguță și micul dejun, pentru un preț bun. Era o doamnă în vârstă, sosise în America în 1912 și supraviețuise celor trei soți. Mi-a plăcut să locuiesc la ea. Era foarte grijulie și prietenoasă și încă mergea la lucru devreme în fiecare dimineață.

Înscrierea la facultate a durat câteva zile și a cuprins noi examene medicale minuțioase. Am ales mai multe cursuri de matematică și filosofie. De la început am observat că se studia cu mare sârguință. Marea sală de lectură a bibliotecii era plină până la 11 noaptea. Nu se simțea nimic în jur precum mișcările radicale și neliniștea studențească din decada următoare.

Voi vorbi acum pe scurt despre studiile mele la Berkeley.

2

John Myhill și teoria automatelor

John Myhill trecuse cu puțin peste treizeci de ani și alesese pentru seminar cartea sa cu copertă roșie publicată de Universitatea din Princeton, *Automata Studies.* Aceasta a fost prima mea întâlnire cu automatele finite și limbajele regulate. Unele prelegeri le ținea Myhill însuși. Era impresionant – pentru a nu spune mai mult. Dar, într-un anume sens, era pe altă lume, iar comportarea sa era imprevizibilă. Odată, nu a apărut în sala de clasă. Am așteptat, dar în cele din urmă am plecat să-l căutăm. L-am găsit predând într-o sală greșită. Tabla era deja plină, era clar că Myhill nu observase că nu e nimeni să-l asculte. Modul cum vorbea nu era ușor de înțeles, cel puțin pentru mine. Era vorba despre „accentul Birmingham”, pentru că, într-adevăr, era născut în Birmingham, Anglia. Lucrarea mea la seminarul său, în colaborare cu Howard Jackson, se referea la automatele cu autoreproducere. Construcția finală era complicată, cu vreo treizeci de stări și cu instrucțiuni pentru fiecare configurație. Lui Myhill i-a plăcut mult și a început să vorbească despre posibilitatea publicării. Dar el avea zile bune și zile rele. Ziua în care trebuia să discutăm despre detaliile publicării s-a nimerit să fie una rea și astfel nu a ieșit nimic din toate acestea.

Nu aveam suport de curs pentru seminar. Mai târziu, prin 1957, Myhill a publicat notele „Theorems on the Representation of Events”, care au devenit disponibile și ca raport tehnic. Pentru a vedea cum erau privite lucrurile pe vremea aceea, reiau un pasaj de la începutul notelor: „Tipul de automate pe care le vom considera este ilustrat de încuietorile cu cifru, casele de marcat, calculatoarele digitale. Aceste automate au următoarele proprietăți: ele sunt capabile să aibă un număr finit de stări (atât mecanismul intern, cât și intrarea-ieșirea); aceste stări sunt discrete (adică automatul trece abrupt dintr-o stare în alta); starea mașinii la un moment dat depinde numai de starea sa imediat dinainte și de intrarea imediat anterioară.”

→

Știința, parte a culturii

Multe dintre primele lucrări în teoria automatelor fuseseră sponsorizate prin programe ale U.S. Air Force sau U.S. Office of Naval Research. Lucrarea fundamentală a lui Myhill despre automatele linear-mărginite fusese evaluată de maiorul L.M. Butsch Jr. după cum urmează: „Conținutul acestui raport reprezintă descoperiri ale unui program sponsorizat de Forțele Aeriene. Raportul nu conduce la nicio aplicație directă. El este aprobat spre publicare pentru a facilita schimburi de idei și pentru a stimula idei."

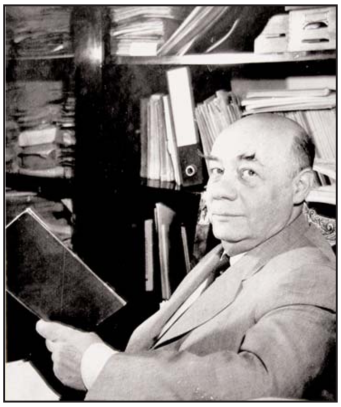
Alfred Tarski și logica

Am menționat Universitatea Berkeley în aplicația mea de bursă din cauza faimei lui Tarski. Nu a fost foarte prietenos atunci când am mers la biroul lui. Dar când am menționat că am lucrat cu G. von Wright în Finlanda, mi-a spus că totul va fi în regulă. Când am întrebat de seminarul lui, mi-a răspuns că *seminarul este un grup de persoane care se adună să lucreze împreună.* Purta totdeauna costume elegante și fuma țigări Winston una după alta, chiar și la cursuri. Subiectul seminarului erau formule nesfârșite de logică și lucruri înrudite. Din cauza pregătirii mele insuficiente, mare parte din material era dincolo de înțelegerea mea. Mulți dintre cei care urmau seminarul erau deja sau au devenit mai târziu faimoși: Leon Henkin, Roger Lyndon, Robert McNaughton, Robert Vaught, Carol Karp, Donald Monk. Nu e de mirare că Tarski spunea că acela a fost cel mai bun seminar din viața sa, deoarece noi „chiar învățam câte ceva". Uneori, Tarski vorbea despre colegul său polonez Adolf Lindenbaum, care murise de tânăr, ca victimă a „barbariei totalitare organizate". Numele inițial al lui Tarski era Tajtelbaum. Se mutase din Polonia în America. Foarte des vorbea despre rezultate științifice obținute independent de două sau mai multe persoane. Aveam sentimentul că Tarski are în minte și propriile lucrări legate de conceptul de adevăr în limbajele formalizate. Aceste lucrări aveau asemănări cu cele ale lui Gödel privind limbajele formalizate, dar nu au ajuns niciodată la o faimă egală.

Exista un seminar lunar de logică între Berkeley și Stanford. Seara, participanții, inclusiv studenții ca mine, erau invitați acasă la Tarski, un loc foarte frumos pe Berkeley Hills, deasupra golfului San Francisco. Amintindu-mi de aristocrații profesori finlandezi, care păstrau distanța față de studenți, eram surprins să văd că nu existau asemenea granițe în America. La una dintre întâlnirile de la Tarski, Leon Henkin mi-a propus să-l însoțesc la un concert al lui Louis Armstrong, ceea ce am făcut cu mare plăcere.

Am urmat și cursul lui Tarski despre fundamentele geometriei. Tarski spunea că-i place să facă experimente la curs – ceea ce cu siguranță și făcea. Mai târziu, a scris o monografie, cu Wanda Szmielew, bazată în mare parte pe materialele de la curs.

Am avut posibilitatea să-mi extind bursa și dincolo de primul an și să devin doctorandul lui Tarski, dar aveam mai multe motive să iau o decizie contrară. În primul rând, voiam să trăiesc în Finlanda. Apoi, ca supervizor de doctorat, Tarski era foarte nepredictibil. După ce rezolvai o problemă pe care ți-o dăduse, nu știai niciodată câte noi probleme avea să-ți mai dea. Un doctorat la Berkeley nu era sigur că avea să fie recunoscut în Finlanda acelor zile. În sfârșit, fata care îmi este și acum soție, cu siguranță, nu m-ar fi așteptat atât de mult...

Logicile cu mai multe valori, legătura cu România, limba finlandeză

În afară de Myhill și Tarski, am luat cursuri la mulți alții. La un curs de filosofia științei m-am ocupat de logici cu mai multe valori, unde adevărul și falsitatea nu sunt singurele valori de adevăr. În afara chestiunilor filosofice, această arie oferă o abundență de probleme matematice. Am studiat literatura și am continuat să lucrez în acest domeniu ori de câte ori am avut timp.

În excelenta bibliotecă din Berkeley am găsit lucrările lui Gr.C. Moisil despre „logica non-chrysippiană", după cum numise el domeniul. Majoritatea erau în limba română, dar erau ușor de citit pentru mine, datorită cunoașterii latinei. Am corespondat cu Moisil și l-am și întâlnit câțiva ani mai târziu. Acesta a fost începutul a numeroase legături cu cercetători din România, care au devenit foarte importante pentru mine.

În cele din urmă, în 1960, am obținut doctoratul în Finlanda, în logicile cu mai multe valori, fără a avea un supervizor anume. Teoria automatelor ar fi fost prea ezoterică în anii '50 ca subiect de teză de doctorat în Finlanda.

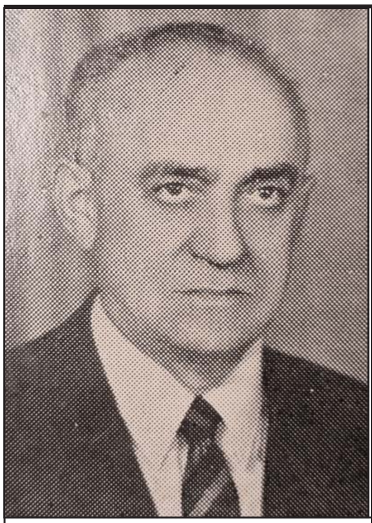
Am mai menționat numeroasele cunoștințe și prieteni finlandezi din Berkeley. A fost o surpriză faptul că știind finlandeza a fost util și în cercurile academice. Șeful laboratorului lingvistic era Sydney Lamb, care ulterior a ajuns celebru. Scopul laboratorului era să antreneze studenți avansați pentru a lucra cu indienii americani. Lamb voia să analizeze finlandeza: fonologie, gramatică etc. Am devenit sursa lor de informații, eram intervievat de grup de două ori pe săptămână. Odată, amintindu-mi gramatica din școală, după ce am spus ceva, am adăugat că, de fapt, ar trebui spus altfel. Lamb a replicat că un lingvist este totdeauna interesat de cum se vorbește în realitate, nu cum ar trebui să se vorbească.

Am avut numeroase discuții și cu faimosul matematician ungar György Pólya, nu despre matematică, ci despre finlandeză. Finlandeza și maghiara aparțin aceleiași familii din afara limbilor indo-europene. Totuși, vocabularele sunt total diferite. Pólya știa câteva cuvinte finlandeze și sublinia similaritatea unor cuvinte de bază din cele două limbi, precum „apă", „sânge", „pește".

O perioadă importantă a vieții mele

Șederea mea în America s-a dovedit decisivă pentru cariera mea. Domeniile științifice cu care am făcut cunoștință acolo erau aproape necunoscute în Europa. Acest lucru a fost pentru mine un avantaj decisiv. Și din alte motive, stagiul în America a fost memorabil. Minunății naturale, precum Yellowstone și Yosemite, cu arborii lor gigantici, erau dincolo de orice comparație. Niciodată după aceea nu am fost la mari opere și concerte ca atunci. Se găseau bilete ieftine pentru studenți pentru locuri în picioare la Opera din San Francisco. Dintre cântăreții pe care i-am ascultat îi amintesc pe Björling, Warren, Tebaldi, Albanese, Schwartzkopf, dintre instrumentiști pe Gould, Rubinstein, Joyce, Heifetz, Menuhin, Pjatigorsky. Karajan și Szell erau doi dintre dirijori. Toate acestea mi le aminteam în timp ce navigam la bordul vasului Stockholm, la întoarcere, în septembrie 1957.

Lacrima Anei

Constantin Dumitrescu

s-a născut la 15 martie 1903, în localitatea Rugetu-Slătioara din județul Vâlcea. A urmat studii superioare de teologie la Cernăuți și de drept la Iași. Până în 1940 a lucrat ca profesor la Liceul „Mihai Viteazul" din Alba Iulia. În 1942 a înființat Biblioteca Publică a Județului Alba. După anul 1950 va fi îndepărtat de la bibliotecă și a lucrat ca funcționar. În anul 1980 se mută la București, unde se stinge din viață în același an. Dintre cărțile publicate: *Adversar cu destinul* (1968), *Suc de fructă amară* (1970), *Templul aguridei* (1972). Poemele alăturate sunt reluate din volumul *Diminețile Alba Iuliei,* Editura Litera, București, 1978.

Meșterul Manole

Aripile de șindrilă sunt aripile pământului.
Clăbucetul ploilor, întărâtarea vântului...
Prin ce miracol, care zbor avântat în lumină
m-a dat legendei, fântână cu apă puțină?
Sunt doar și astăzi același meșter tăcut, încordat.
Numai semiovalul cupolei este altul, cu totul schimbat...
Așteptând iubirea s-o zidesc, în noua operă-a mea.
Sub soarele ancorat de cutezătoarele mele mâini,
nici inima nu se mai vrea,
ca picătura de ceară topită, căzută pe filă,
când visul își vrea zborul, tot cu aripi de șindrilă.

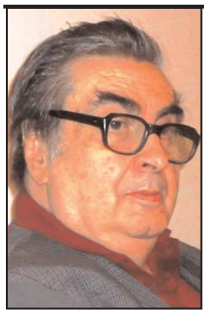
Dar asta-i menirea!...
Opera crește, slăvile o cheamă, o suie...
Untdelemnul dragostei zidite arde-n altar, în cățuie.
Viața dă anilor sigiliul să-l pună și pana să scrie
despre legenda noastră, care zilnic moare și zilnic învie;
superba cupolă cată-n chimirul veacului cheia,
să descuie crugul anilor mari,
din țara cu munții bătrâni, cu nedeia,
unde meșterii vremii zidesc cu avânt de luceferi,
cu ochii plini de văzduh, de lumină,
fântânile-adânci ale vieții,
cu apă curată,
cu apă multă și lină...

Cântec pentru meșterul Manole

Doinele noastre,
cântece și gemete
imprimate de timp
cu mâna lui bătrână,
pe discul de lut aprins
al gliei sub care dorm străbunii
și-au răsfrânt amurgurile
din logodna mioriței cu nesomnul
pe zidul în care mai jelește și azi
iubirea amenințată de erori.

Meștere, meștere!
Munte prelungit în soarele bun!...
Leapădă-ți încruntarea frunții
pe aripile de șindrilă,
și scoate-o pe Ana din mortar,
să vadă cu ochii ei de cărbune,
cum ai creat tu, din piatră, var și nisip,
jucându-ți mâinile și umerii-n avânt,
un templu mare cât țara ta de totdeauna.
Un templu în care imnul muncii
răsună în rădăcinile tuturor frumuseților
din lume...

Istoria de lângă noi

Gânduri de 7 noiembrie

Dragoş VAIDA, Constanţa VAIDA HALIŢA

De 7 noiembrie, acum un număr de ani, am fost invitaţi la Ambasada Uniunii Sovietice, cu ocazia aniversării Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie (sărbătorită în noiembrie, după calendarul occidental, minimă, dar totuşi concesie – aşa am fost noi învăţaţi, una să gândim şi alta să dăm pe faţă), ca director adjunct al Centrului European UNESCO pentru Învăţământul Superior (CEPES) din Bucureşti, Palatul Kreţulescu (pe strada Ştirbei Vodă 49, fost sediu al Centrului de Contraspionaj al armatei române, după cum mi-a spus prof. dr. ing. Cătuneanu, directorul general al învăţământului superior din Ministerul Educaţiei şi Învăţământului, care a lucrat în acel centru ca militar).

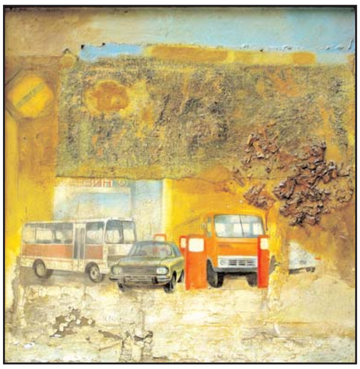
Prezentarea în marea ţinută oficială a puternicei noastre vecine nu se dezminţea. Au apărut pe rând ambasadorul în uniforma de diplomat model Vîşinski, caviarul şi şampania sovietică, fostul ministru de Externe Ştefan Andrei, cel nu demult trecut la Atotputernicul, cu Violeta, distinsa lui soţie, şi, puţin mai târziu, cu protocol de stat (dar fără imnul naţional), Ştefan Voitec, preşedintele Marii Adunări Naţionale. La şampanie aveam tot timpul să observăm, să comparăm şi să ne gândim, de exemplu, la grămăjoara a ceea ce a fost, direct sau indirect, puţin şi totuşi mult, viaţa noastră înainte de a fi devastată prin „eliberarea" de către Armata sovietică.

Apoi, la firul vieţii care a urmat, cu prefacerile la care asistasem şi pe care le trăiam, încercând să ocolim obstacole, dând modestele noastre lupte cu soarta, tăcând vinovat câteodată, sau dedublându-ne existenţa.

Cununia noastră la Biserica Batiştei, oficiată de Î.P.S. Tit Simedrea, era un astfel de exemplu. Nesocotisem linia atee a regimului, ba şi mai mult, ne alesesem o înaltă faţă bisericească, în persoana Mitropolitului Bucovinei, oponent al puterii comuniste sovietice, exilat la Bucureşti, la Schitul Darvari, unde l-am întâlnit şi unde era respectat.

Câţiva ani mai târziu, la Institutul de Fizică Atomică, unde fusesem angajat, am avut surpriza, chemat fiind de către directorul de cadre col. Marin Vintilă, să mi se arate o notă informativă a unui coleg care ne denunţa că ne-am cununat religios şi am pus copiilor nume cu vădite conotaţii religioase. Mi s-a spus să mă gândesc la cine îmi sunt prietenii şi să văd că nu sunt considerat o primejdie pentru securitatea institutului. Evident, nu am fost nici premiat.

Eram acum maturi, trecuserăm printr-o serie de încercări şi piedici şi ne puteam resemna şi construi o nouă biografie, amăgindu-ne cu gândul că nu stă în puterea noastră schimbarea istoriei. Dar soarta ne mai rezerva şi alte momente grele. Către sfârşitul regimului ceauşist, ca o ultimă zvâcnire, mutilarea feţei oraşelor şi satelor încununa opera acestui regim.

O posibilă evocare, precum cea care urmează, face referire la *istoria „mică"* – dar ce este *istoria „mare"* şi mai ales cum poate exista o *istorie „lângă noi"*, fără referiri la evenimente şi persoane care, modeste prin dimensiunea lor, adică prin latura cantitativă, devin totuşi semnificative prin ceea ce am trăit, prin *conţinutul sufletesc*, adică prin *latura calitativă?*

Istoria trăită reprezentată de fragmentul *Casa bunicilor* de mai jos vine să spună ceva. Acest fragment ar tinde să coboare istoria din *cloud*, unde o pândesc politica şi partizanatul, apropiind-o de suflet. Mai general, nu vrem şi nici nu putem să dislocăm intelectualismul din locul său de cinste binemeritat. Dorim, de câte ori se poate, să completăm imaginea cu recursul la note personale, la cele sufleteşti şi, măcar uneori, la umor şi zâmbet, reducând importanţa „bibliografiei" proprie modelului scientist.

În cursul anilor '80, o campanie de mutilare a oraşelor şi satelor ţării noastre a cuprins sute de aşezări umane. S-au demolat biserici, locuinţe şi alte construcţi socotite lipsite de valoare, ba chiar nocive, şi s-au ridicat ansambluri de construcţii şi blocuri de locuinţe-dormitor pe locul acestora. Caracterul patriarhal, pitoresc şi de valoare istorică şi artistică al multor localităţi a fost alterat şi hibridat prin apariţia noilor construcţii standard, lipsite de personalitate. Toate centrele oraşelelor mari şi mici semănau între ele şi împreună erau chipul întunecat şi trist al „Epocii de Aur". Odată cu dispariţia duhului locului a dispărut o întreagă societate, ale cărei trăsături, obiceiuri şi credinţe au fost înlocuite prin propaganda comunistă cu strâmbătatea, goliciunea şi urâţenia. Au dispărut semnificaţii, sensuri şi valori care, toate, în orice vreme, ţin de *naşterea*, de *originea* lucrului.

Am încercat prin aceste rânduri să transmitem celor care nu au trăit acele timpuri, ceva din sentimentele de frustrare şi tristeţe care ne-au copleşit atunci şi nu ne-au părăsit nici acum. Pentru ilustrare, adăugăm fragmentul de mai jos, preluat din volumul *Arhitecţii promoţiei 1953-1959. Afirmare profesională. Amintiri,* Editura Victor, Bucureşti, 2009, coordonator arh. Ofelia Stratulat, pag. 111-113, ca parte dintr-o istorie mai cuprinzătoare despre demolări, în pregătire.

Istoria mică de lângă noi

Casa bunicilor

Constanţa VAIDA HALIŢA

Dedicată verişoarei mele, arhitect Agir Berindei, născută Mardan, fost deţinut politic.

Într-un orăşel din nordul Ardealului, în zona lui periferică, acolo unde livezile şi grădinile de legume se întrepătrundeau cu tufele de liliac şi bolţile de trandafiri caţărători, dăinuia de peste un veac casa bunicilor.

Multe zile luminoase de vară le-am petrecut aici, cu senzaţia retrăirii unor trecute vieţi ce respirau încă în mesajele păstrate prin cotloane, sertare şi poduri.

Iată, însă, că îmi fusese hărăzit ca, delegată de familie, să închei ultimele formalităţi în vederea demolării casei şi să recuperez, ce se mai putea, din obiectele rămase. Bunicii muriseră, iar mătuşile mele care trecuseră pe rând pe acolo, cu ceva timp în urmă, aleseseră din casă ceea ce au considerat a fi „mai de preţ".

Am sosit în micuţul târg, într-o dimineaţă de toamnă. Furia megalomanică a demolărilor lovise şi în el. Nu mai recunoşteam locurile. Armonia şirului de case şi grădini era bălţată cu noi construcţii înghesuite cu de-a sila în peisaj.

Acoperişul fusese deja desfăcut. Casa arăta acum ca un bătrân oştean cu ţeasta retezată. Hornurile înalte, de cărămidă, din spaţiul fostului pod, rămase stinghere şi dezgolite, străpungeau bolta cenuşie ca nişte mâini întinse spre cer, inutil. Pe planşeul din grinzi grele de stejar, printre grămezile de moloz, câteva cufere greoaie, aplecate într-o rână, îşi căscau pântecele jefuit de conţinut. Maldăre de cărţi felurite, fără coperţi şi identitate, îşi fâlfâiau spasmodic filele fragile, în bătaia unei adieri subţiri şi reci, ca nişte fluturi mari surprinşi de sfârşitul inevitabil al sezonului.

La nivelul inferior, abandonat în spaţiul ocupat odată de salonul bunicii, un godin de fontă gri, încărcat cu ornamente şi traforuri, cu pretenţia de obiect de artă, îşi asumase singur destinul de turn de apărare în calea năvălitorilor. În jurul lui se dărâmau zidurile şi praful se depunea în rafale peste el. L-am vândut cu 800 de lei, tocmind preţul cu un ţigan haios, cocoţat pe zid, în răstimpul a două lovituri de târnăcop.

S-a sfârşit.

Asistam neputincioasă cum casa îşi dădea duhul. Cu mâinile mele îi închideam pleoapele.

Toţi se lepădaseră de ultimul act. Eram singură, în mijlocul acelui du-te-vino dezordonat de şantier, de feţe aspre şi necunoscute, de voci răstite şi huruit de pereţi surpaţi.

Trei generaţii, înaintea mea, îşi împliniseră destinele la adăpostul zidurilor groase. Aici se trăise! Se născuse, se murise, se scurseseră clipe de fericire sau suferinţe. Se visase. Se plânsese. Se cântase la pian. Se şoptiseră secrete, seara, în odaia fetelor. Se întinseseră mese de sărbători. Se luase „cafeaua cu lapte" în după-amiezile tihnite de vară, pe prispa îmbrăcată în viţă, din spatele casei.

Stau descumpănită, înconjurată de restul obiectelor scoase din casă. Trebuie să decid destinul lor, în puţinele ore până la plecarea trenului de seară.

O grămadă! Adunate în ani, se risipesc în ore! Fiecare obiect poartă închisă în el povara istoriei lui necunoscute. Sentimente, secrete sau dorinţe l-au însoţit în anonima lui existenţă.

O plapumă de mătase roz foarte uzată, farfurii şi căni desperecheate, cu desenul şters. O canapea greoaie, cu spătar înalt, capitonată cu catifea roşie, tocită la muchii până la urzeală, aşezată acum în mijlocul curţii, a devenit punctul de atracţie al muncitorilor. Câte unul se tolăneşte pe ea, cu ţigara în colţul gurii, spre hazul proletar al celorlalţi.

Am îndesat în grabă, în saci de hârtie, lucruri luate la întâmplare. Nu le puteam selecţiona. Cum să împart o lume în două grămezi?! Bune şi rele, utile şi inutile, frumoase şi urâte... Mai ales fotografiile! Vechi cutii de bomboane, pline de chipuri. Fetiţe cârlionţate cu panglici în păr, doamne elegante cu talie de viespe, profile clasice de matroane cu bărbie dublă, domni cu pălării de pai şi baston. Sau altele, mai recente, din anii '30, grupuri de tineri îmbrăcaţi lejer în culori deschise, şezând relaxat pe terasa unei vile pe scaune de răchită. Urmau teancurile de scrisori, legate cu panglicuţe, poşete mici, scorojite, cu iz dulceag de pudră de orez, un pieptene de baga, un evantai, o pudrieră... La ce să renunţ?

Părăsesc încet curtea, păşesc peste locul unde rondul de flori al bunicii era încărcat odinioară cu mixandre şi regina nopţii. Bucăţi de ipsos, din frunzele de acant desprinse din cornişe, sunt risipite între bulgării de pământ.

Locomotiva şuieră strident. Cu o smucitură, trenul se pune în mişcare. Un controlor ardelean încearcă cu răbdare să-mi propună un loc mai convenabil pentru cele cinci baloturi cu care blocasem circulaţia. Îl ascult, fără să-l aud, şi continui să privesc afară, pentru ultima dată, prin şirul de geamuri tulburi ale vagonului. Picături de ploaie, grele, se preling unsuros.

Imaginea fragmentată a caselor, pierdută prin geamurile vagonului, ca un mozaic împrăştiat, şi grămada de boccele îngrămădită la picioarele mele este tot ce mi-a rămas din acea lume...

Calea de Mijloc

Cum construiau inițiații

Cristian COCEA

În civilizațiile tradiționale, orice edificiu prezintă, în structură și dispunere a părților componente, o semnificație privind macrocosmosul și microcosmosul. „Ceea ce este Sus este și Jos”, se scrie în *Corpus Hermeticus*, o culegere de tratate atribuite miticului Hermes Trismegistos, Cel de Trei Ori Foarte Mare. Scrise, probabil, între secolele al II-lea și al III-lea d.Hr., în Egipt, tratatele hermetice (care conțin, cel mai probabil, o înțelepciune mult mai veche) au inspirat neoplatonismul, gnosticismul și creștinismul („Precum în Cer, așa și pe Pământ”). Ele reiau ideea proiecției Principiului în Materie, a universului holografic. Așa stând lucrurile, putem bănui că diferitele puncte de vedere asupra *ordinii cosmice* au născut diferite tipuri arhitecturale. De exemplu, unul dintre tipurile arhitecturale cele mai vechi și mai răspândite este structura constituită dintr-o bază cu secțiunea pătrată (cubică sau alungită), având deasupra o boltă sau o cupolă de o formă mai mult sau mai puțin emisferică. Stupa budistă, qubba islamică, biserica creștină au o astfel de structură. O arcadă, cu cei doi stâlpi drepți și cu bolta care se sprijină pe aceștia, nu este în realitate altceva decât secțiunea verticală a unei asemenea structuri. În arcadă, „cheia de boltă” care ocupă vârful corespunde în mod evident celui mai înalt punct al bolții. Cele două părți ale structurii reprezintă Cerul (forma sferică sau emisferică) și Pământul (forma pătrată). În inițierea masonică, trecerea de la Echer la Compas, de la formele pătrate la cele rotunde sau sferice, reprezintă trecerea de la Pământ la Cer, de la „micile mistere” la „marile mistere”, de la „arta regală” la „arta sacerdotală”.

Semnificația tradițională a edificiului devine astfel lesne de înțeles – de sus în jos, el reprezintă trecerea de la *unitatea principială* (vârful domului) la cuaternarul manifestării elementare. În bisericile creștine, pe boltă este pictat Isus Pantocrator, ilustrare a *principiului,* înconjurat de cei patru evangheliști (Marcu, alături de animalul său, leul, simbol al focului, Matei – înger, apă, Luca – taur, pământ, Ioan – vultur, aer). De jos în sus, edificiul simbolizează întoarcerea manifestării la unitate. De remarcat că structura poate fi realizată și în plan orizontal. La un edificiu de formă dreptunghiulară se va adăuga o parte semicirculară, plasată la una dintre extremități, anume aceea îndreptată către zona căreia îi va fi atribuită semnificația unei corespondențe „cerești” – de unde vine lumina – Estul. Un alt exemplu este forma completă a Templului masonic. În catehismul masonic se spune că Loja e „un pătrat lung”, adică un pătrat dublu, lungimea (de la răsărit la apus) fiind dublul lățimii (de la nord la sud). Acestui pătrat, care este denumit „Hikal” în *Cartea Regilor,* i se adaugă, la răsărit, Debir, în formă de hemiciclu (adică „Sfânta Sfintelor”). Acesta este, de altfel, și planul bazilicii romane.

Revenind la structura verticală, să mai notăm că ea este construită în jurul unei axe centrale, lucru evident în cazul colibelor construite în jurul unui stâlp, ca și în cazul stupa, a căror axă se prelungește deasupra acoperișului. Axa centrală este proiecția „cheii de boltă”, iar punctul în care atinge solul este Centrul Lumii. Astfel, construcția este o reflectare a Cosmosului, nu în sens geografic, ci în sens transcendent, pentru că Centrul Lumii poate fi stabilit și consacrat oriunde. De aici, înțelegem ușor că ritualul construcției repetă operațiunile înfăptuite de Marele Arhitect al Universului în crearea lumii. În glosarul cărții *Arhitectură și geografie sacră,* cuprinzând scenariile regizorului Paul Barbăneagră, Marcel Tolcea evidențiază cele șase etape ale construirii edificiului sacru. Ele sunt:

Etapa 1. Alegerea locului. Această etapă se făcea ținând cont de curenții telurici, care vor fi identificați cu *ansa*, cu rămurica de alun sau orientându-te după alte zidiri – temple vechi, dolmeni, menhiri. Existau și metode de găsire a locului observând vegetația și comportamentul animalelor. Despre toate acestea, vom vorbi pe larg în următorul capitol.

Etapa 2. Determinarea axei verticale. Constructorii foloseau un „gnomon”, o vergea (bastonul meșterului) care se înfigea în pământ, perpendicular, în zile anumite, de exemplu, la echinocții. La acea dată, umbra gnomonului, la răsăritul soarelui, indica sigur un punct cardinal – Vestul. Prin verticalitatea sa, gnomonul devenea similar cu raza de lumină sau influența spirituală emanând din Principiu.

Etapa 3. Orientarea spațială sau „pătratul ceresc”. Soarele răsare la Est numai în timpul echinocțiilor de primăvară și de toamnă. Dar în orice moment al anului, umbra gnomonului la miezul zilei indică direcția Nord (se determină prin metoda umbrelor egale). Constructorii puteau trasa apoi axa Nord-Sud, numită de romani „Cardo”. Pe ea, perpendicular, se trasa axa Est-Vest, „Decumanus”. Pentru stabilirea unității de măsură a edificiului (metrul, ca etalon, intrând în uz abia în secolul al XIX-lea), se comparau umbrele și gnomonul, căutându-se un divizor comun (se ajusta mărimea gnomonului, până se reușea operația). Se trasa apoi un cerc, cu raza multiplu al unității de măsură. Pe acest cerc se marcau punctele cardinale, necesare orientării altarului. Rezulta „pătratul ceresc”, orientarea locului.

1

2

Etapa 4. Cuadratura cercului sau „pătratul terestru”. În cercul trasat inițial, se înscria un nou pătrat, „terestru”, care urma să corespundă zidurilor. Vârfurile sale se găseau la jumătatea arcelor de cerc descrise de „pătratul ceresc”. Cele patru puncte nou găsite însemnau locurile unde se vor înălța stâlpii construcției. Ei erau marcați în ordinea NE, SE, SV și NV. Prima piatră de colț se punea în NE. O amintire a acestui mod de construcție a ajuns până la noi, în catehismul masonic, atunci când se precizează că locul noului ucenic în Lojă este tocmai la NE. Revenind la trasarea „pătratului terestru”, vom observa că, prin suprapunerea lui peste „pătratul ceresc”, rezultă un octogon. Nu întâmplător, în toate religiile se vorbește despre *tripartiția universului* – între Cer și Pământ există o Lume intermediară, a vânturilor, a vămilor văzduhului, în număr de opt! Octogonul e simbolul acestei Lumi intermediare, poligonul regulat care face trecerea de la cerc (Cerul) la pătrat (Pământul). Urmăriți modul în care se sprijină bolta bisericilor pe zidărie! De cele mai multe ori, constructiv și simbolic, veți găsi acolo octogonul! În fine, ca să încheiem **etapele** construirii edificiului sacru, să mai spunem că urmau construcția propriu-zisă și consacrarea edificiului.

Tripla incintă și proiecția zodiacală. În arhitectura sacră, principiul reflectării Cerului pe Pământ se aplică templului, dar și cetății și orașului. Astfel, cei vechi au cultivat un anumit tip de plan urbanistic, dând sens întregii activități umane din acel teritoriu. De altfel, într-o civilizație tradițională, totul era în atingere cu Sacrul. Doar modernii își închipuie că pot sta în case așezate la întâmplare, că pot munci fără să depună suflet și pot muri fără nădejdea mântuirii. Unul dintre cele mai vechi planuri ale cetății este figurat în templele Egiptului, în jurul anului 2000 î.Hr. Este vorba despre *tripla incintă*, un simbol care s-a transmis apoi în tradiția celtică, romană și creștină. Semnificativ, tripla incintă a devenit chiar tablă de joc, sub numele de Moară (așa cum pătratul a devenit tabla de joc a șahului). Tripla incintă amintește de Cele Trei Lumi ale Tradiției (Pământ, Lumea Intermediară, Cer), cărora le corespund cele trei grade de inițiere din societățile secrete – fie că e vorba despre casta preoților din Egiptul Antic, de ierarhiile druidice, de „Collegia fabrorum” sau de francmasonerie. În centrul triplei incinte se înalță „Meru”, muntele sacru, simbolizând Polul, Axis Mundi. În tradiția zalmoxiană, Muntele Sacru este Omul, cu diversele sale atribute – Caraimanul, Călimanul, Kogaionul. În jurul acestei înălțimi, care poartă Templul, se organizează întreaga cetate. Acropola ateniană și forumul roman sunt relicve ale Muntelui Sacru.

Cele patru linii dispuse în formă de cruce, unind cele trei incinte, sunt căi de acces din centru către periferie și de sus către jos. Inițiații le trasau prin metoda gnomonului, cum am arătat anterior, pe axa N-S (Cardo Maximus, în orașele romane) și E-V (Decumanus Maximus). Unind porțile cetății, seamănă cu cele patru fluvii care scaldă Grădina Paradisului, conform Bibliei. Și unele și celelalte sunt, simbolic, canalele prin care influența Principiului se manifestă în Materie, dar și căile de comunicare ale învățăturii inițiatice. Interesant că acest sistem vascular al *cetății sacre* este figurat de anumite tipuri de fântâni, numite „fântâni de învățătură”, despre care vorbesc Dante și „Fedeli d'Amore”. Să mai spunem că forma triplei incinte nu este neapărat pătrată. Mai degrabă, la origini, forma a fost rotundă. Conform tradiției, „Paradisul terestru”, marcând începutul unui ciclu al lumii, avea formă circulară, iar „Ierusalimul ceresc”, sfârșitul ciclului, va avea formă pătrată. Este, din nou, o ilustrare a „materializării” lumii, a cuadraturii cercului.

În dialogul *Critias,* Platon descrie cetatea Atlantidei, conform unor surse egiptene. Plasarea ei în timp ne dă fiori – nouă mii de ani înainte de Hristos. Cetatea se afla „în fața coloanelor lui Hercule”, adică în Oceanul Atlantic, pe o insulă-continent, având în centru un munte. În jurul său, atlanții au săpat trei canale circulare, delimitând cele trei incinte, unite prin poduri. În centru se afla Templul lui Poseidon, iar celelalte edificii se ordonau în jurul lui. Am obținut, astfel, o *hartă a cerului,* proiectată pe Pământ. Cetatea este un zodiac de piatră, având marcate foarte clar casele astrologice, precum și punctele cardinale. Zodiacul este și roata timpului, cu Soarele în centru, iar punctele cardinale corespund anotimpurilor. Solstițiul de iarnă corespunde Nordului, echinocțiul de primăvară – Estului, solstițiul de vară – Sudului și echinocțiul de toamnă – Vestului.

(Fig. 1: Moscheea Stâncii, ilustrând trecerea de la unitate la multiplicitate; Fig. 2: Planul Atlantidei)

→

Cherchez la femme!

Când pentru-ntâia oară o fată i-a spus nu...

Paula ROMANESCU

Era prin deceniul întâi al veacului al șaisprezecelea când prințul penelului Rafael Sanzio (1483-1520), răspunzând comenzilor preaînalților potentați care nu de bani duceau lipsă și nici de oarece crize nu auziseră (morale poate, dar nici asta nu-i prea sigur), s-a trezit cu o frumușică prințesită fără de prihană (ajunsă la vârsta măritișului, adică să tot fi avut vreo cincisprezece anișori), pentru care părinții i-au comandat celebrisimului pictor portretul care ar fi urmat să fie trimis pretendentului (nevăzut, necunoscut de cea care-i fusese menită), portret care să evidențieze întreaga splendoare a castității feciorelnice a împricinatei, deci musai să-i fie pe aproape unicornul – simbol al amintitului atribut.

Pictorul avea pe atunci douăzeci și doi de ani. Ședințele de pozat se cam prelungeau, de era gata-gata să rateze casta divă ceremonia nupțială… Comanditarii portretului ar fi trebuit să aibă ceva mai multă încredere în puterea fetișcanei de a spune nu irezistibilului artist. Să fi fost ea sora de peste veacuri a țărăncuței din Riazan, de care ne-a lăsat mărturie „poetul cel cu satu-n glas”, cum că, într-o seară, la portiță, pentru întâia dată o fată i-a spus nu?

Cum să ne explicăm altfel că portretul *Dama cu unicornul,* pentru care a pozat frumoasa aceea de al cărei nume nu vom ști niciodată, avea să fie acoperit de pictor cu… chipul unei sfinte – *Caterina din Alexandria?*

Să fi fost autorul *Madonei Dumnezee* trimis la plimbare de mândra nobilă fecioară și el, orgolios, să o fi condamnat la cădere în anonimatul sinonim cu neființarea?

Misteru-nvăluie pricina. Să-i căutăm dezlegare?! Mai bine să-l lăsăm în voalurile acelea în care „tot ce-i ne'nțeles se schimbă-n ne'nțelesuri și mai mari” când mintea…

Prin anii cincizeci ai ultimului veac din mileniul al doilea, după mai bine de patru secole și jumătate de când adolescenta aceea îndărătnică stătuse neștiută în umbra sfintei, un june restaurator curios – Roberto Longhi – s-a fost pornit să râcâie sub aureola acesteia, dând la iveală doi ochi mari, întrebători și puțin mustrători: „Da' mult ți-a mai trebuit până să ajungi la mine!” Și-o fi imaginat *Frumoasa de pe pânza acoperită* că descoperitorul târziu trebuie să fi fost logodnicul acela căruia-i fusese menită și, care, blestematul, se dovedea a fi un fluture ușuratic care se eschivase cu mare artă de la obligațiile de mire, făcându-se a nu o recunoaște (și pe bună dreptate, deoarece nu ajunsese niciodată să-i primească portretul).

Poate că nunta plănuită va fi avut totuși loc, iar mireasa va fi ajuns în realitate o matroană dolofană, cu o ciurdă de copii în juru-i, sau va fi murit bătrână-bătrână, pe la vreo treizeci și ceva de ani – vârsta la care se cam murea pe atunci de… bătrânețe.

Într-un prea târziu, lămurindu-se cum stau lucrurile, frumoasa descoperită a trebuit să admită cumplita realitate și a acceptat cu grație onorurile cu care i-a fost făcută intrarea în Galeria Borghese, celebră prin colecțiile sale de artă antică și modernă, înființată de nepotul Papei Paul al V-lea, cardinalul Scipione Borghese, a cărui dragoste de artă l-a îmboldit uneori să subtilizeze păpește lucrări care-i cădeau cu tronc – să amintim doar de celebra *Punere în mormânt,* comandată lui Rafael de Atalanta Baglioni în memoria fiului său Grifonetto, asasinat în Perugia în urma unor intrigi pentru putere.

La Fornarina

Dama cu licornul

În inima lui Rafael avea să intre, stăpână absolută, frumoasa Marguerita Luti – *La Fornarina,* al cărei chip ne-a rămas bine cunoscut peste veacuri. Era fiica unui brutar din Roma, avea prospețime de fruct pârguit și dulceață de pâine caldă-fierbinte, numai bună să astâmpere devastatoarea foame de iubire a pictorului pe care Vaticanul îl acaparase, potopindu-l cu comenzi și nemailăsându-i timp și pentru tihna aceea în stare să miște aștrii din cerurile toate…

Fornarinei i-a făcut pictorul mai multe portrete, între care cel mai reprezentativ rămâne cel care se află astăzi la Galeria Națională de Artă Antică de la Roma, fostul Palat Barberini, care, de-a lungul timpului, a aparținut și familiilor nobiliare Torlonia, Sciarra, Chigi și a fost cumpărat în anul 1949 de statul italian care i-a dat destinația prezentă.

Fornarina de la Galeria Națională nu pretinde că i-ar sta bine cu un unicorn prin preajmă. Ba dimpotrivă! Splendoarea îi era singurul certificat de noblețe.

Privirea ei nu pune întrebări. Știe!

Trupul ei nu are nimic de ascuns.

Știe el ce știe!

Mintea ei intuiește că pe rațiunea inimii îndrăgostitului Rafael Sanzio tronează suverană absolută, că acesta nu putea nici măcar să lucreze dacă n-o știa pe aproape, Vaticanul văzându-se constrâns de rațiuni care n-aveau nicio legătură cu sfințenia să i-o aducă pictorului aproape fără cârtire. Dac-ar fi să-i dăm crezare lui Vasari (cel cu *Viețile pictorilor*), potentatul Agostino Chigi, la capela căruia pictorul lucra pe atunci (1513), a fost „nevoit” să ofere găzduire într-una din vilele sale frumoasei Fornarina, pentru ca „angajatul” său să nu mai fie mereu cu capul departe de… sfinții pe care comanditarul ar fi vrut să-i pună paznici la mausoleul clanului familial.

Și pentru cea dintâia oară în preascurta lui viață cu nemoarte însemnată, genialul artist pictor a spus unei fete *Da! Pe tine te-am așteptat mereu, te voi iubi până la moarte și cu tine vreau să-mbătrânesc!*

Numai că moartea, geloasă, l-a iubit cu asupra de măsură și l-a vrut numai pentru ea. El împlinea 37 de ani, ea, moartea, fără vârstă.

Nu, pictorul nu i-a cerut mâna Fornarinei. I-a înconjurat însă cu un inel-brățară rotundul brațului ei gol înscriindu-și numele – Raphael Urbinas – în carnea metalului galben strălucitor și a nemurit-o „logodnică de-a pururi, soție niciodată”, într-o operă nepieritoare.

Tot astfel făcuse și tânărul Michelangelo, care-și înscrisese numele pe centura care traversa în diagonală pieptul Fecioarei din celebra *Pietà*, pusă astăzi în Catedrala San Pietro din Roma sub sticlă securizată, spre a fi protejată de fanatismul adoratorilor religioși sau laici rătăciți sub cer.

Fornarina să fi avut cam 16-17 ani. Câți ani va mai fi trăit după moartea lui? Ce importanță prezintă micul amănunt!

Între *Dama cu licornul,* tânăra orgolioasă care i-a disprețuit pictorului iubirea, și *Fornarina*, tânăra înțeleaptă care nu cunoștea vorba „nu”, o viață de om îndrăgostit: Rafael Sanzio.

Romanii au moștenit de la etrusci ritul întemeierii cetății, ca proiecție a zodiacului. Și aici, orientarea era marcată prin două căi rectangulare, *cardo*, mergând de la sud la nord, și *decumanus*, mergând de la vest la est. La extremitățile acestor căi se găseau porțile orașului, care erau astfel situate exact în cele patru puncte cardinale. Cele două axe se regăsesc, și astăzi, în structura marilor orașe. În acest fel, orașul era împărțit în patru sferturi de cerc, în patru cartiere. Fiecare dintre aceste cartiere revenea unei caste. Societățile tradiționale cunoșteau patru caste – casta sacerdoților, casta războinicilor, casta producătorilor de bunuri materiale și casta cea mai de jos, paria. Primei caste îi corespundea nordul, celei de-a doua – estul, celei de-a treia – sudul, celei de-a patra – vestul. Peste împărțirea în caste s-a suprapus împărțirea în triburi. Astfel, trei triburi ocupau un cartier. La evrei, Ierusalimul s-a structurat în jurul Tabernacolului, aflat în Templu, pe Muntele Moriah, iar zidurile cetății au 12 porți, corespunzătoare celor 12 triburi teritoriale. O ilustrare extrem de clară a zodiacului.

Năvălirea popoarelor migratoare în Europa și căderea Imperiului Roman de Apus duc la pierderea învățăturii tradiționale privind cetatea sacră. De la anul 500 d.Hr., începe epoca arhitecturii *celei de-a doua caste*, aceea a războinicilor. În centru se plasează acum castelul, așezarea fortificată a seniorului, care ia locul templului. Orașele decad, învățăturile tradiționale supraviețuiesc în mănăstiri.

Totuși, la începutul celui de-al doilea mileniu după Hristos, masoneria operativă reușește o sinteză uluitoare a cunoștințelor moștenite de la constructorii romani și a celor primite de la înțelepții Orientului, prin Cruciade. Apare astfel arta gotică – inspirată, finanțată și apărată de Ordinul Cavalerilor Templieri. Catedralele acoperă Europa, din Transilvania până în Portugalia și din Italia până în Norvegia. Acest stil se va stinge treptat, până pe la 1500, iar societățile secrete consideră că intrarea sa în declin este marcată de desființarea Templierilor, marcată dramatic de arderea pe rug a Marelui Maestru Jacques de Molay, în 1314.

Renașterea italiană redescoperă splendoarea Cetăților Soarelui, având omul drept „modulor”, măsură a edificiilor. Arhitecți precum Bramante, Brunelleschi și Palladio se inspiră din cărțile arhitectului roman Vitruvius. Dar spiritul timpului este în declin – chiar dacă își păstrează catedralele, orașele părăsesc treptat *planul tradițional,* odată cu laicizarea crescândă și cu avântul individualismului. A treia castă, aceea a negustorilor și a producătorilor de bunuri, își naște propria arhitectură, având în centru palatul administrativ și vila. Apoi modernitatea, cu revoluțiile ei industriale, ne-a depărtat și mai mult de tradiție. Ne plasăm în continuare în logica celei de-a treia caste, dar influențe ale celei de-a patra se pot vedea în experimentele arhitecturale care stau sub semnul *stupului.* Ele plac regimurilor politice totalitare, de stânga sau de dreapta, pentru că despart complet oamenii de tradiție, de Ordinea Sacră, de Dumnezeu.

Mihail Diaconescu 77
Tema creației și varietatea simbolurilor

Monica DUȘAN

O temă fundamentală susține, structurează și orientează întreaga operă romanescă diaconesciană. Este tema creației intelectuale.

Ea apare mai întâi în romanul *Visele au contururi precise* (1963), cu care Mihail Diaconescu a debutat editorial. Ulterior, ea apare în toate romanele sale. Este o temă cu variațiuni, după o cunoscută exprimare a compozitorilor și muzicologilor.

Ca aspect al realului transfigurat artistic, tema susține *schema funcțională* a fiecărui roman în parte, mesajul său, evoluția personajelor, conflictele și dezbaterile în care ele sunt angajate, fluiditatea demonstrațiilor și coerența ideilor, particularitățile stilistice ale textului, numeroase alte aspecte.

O temă comună, ca univers semantic distinct, poate da *unitate de sens* unor variate creații artistice.

Desigur, în ciclul celor zece romane care laolaltă formează *fenomenologia narativă a spiritului românesc* distingem nu doar o temă fundamentală. Distingem, de asemenea, numeroase teme secundare, adiacente, respectiv înrudite.

Considerată însă în perspectiva ansamblului, tema creației este dominantă și centrală.

Evident, în romanele lui Mihail Diaconescu actul creației generează totdeauna o noutate, o reorganizare subiectivă a datelor realului, variate acțiuni de lungă durată, susținute cu perseverență, orientate teleonomic, puse pe seama unor caractere puternice. Sunt acțiuni care ne apar ca o *trecere* de la *preexistent* la un proces finalizat într-un rezultat *simbolic*, izvorât din cele mai profunde resorturi sufletești ale personajelor.

Este un rezultat ce corespunde, măcar în parte, dacă nu integral, celor mai intime dorințe și disponibilități ale eroilor principali.

Tema creației generează în textul epic o excepțională *tensiune* a discursului auctorial, o suită de imagini artistice, o atmosferă generală de așteptare, neliniște și mister.

Traian Petrescu, personajul principal din *Visele au contururi precise*, este un profesor de țară dedicat cercetării științifice, respectiv etnografiei și folcloristicii. Cele mai frumoase pagini din acest roman, plin de evocări suave și de candori erotice, evocă o suită de cercetări pe teren dedicate de acest erou literar arhitecturii populare și modului cum arta construcțiilor este reflectată în sintezele academice.

Filosoful stoic și ambasadorul Arhidamos din Apolonia, eroul principal din romanul *Călătoria spre zei,* creează punți între popoare, culturi și civilizații. El este un constructor al păcii. A fi creator în domeniul diplomației este, pentru el, un act moral, dar, mai ales, o împlinire filosofică și sufletească supremă. El este o personalitate irenică.

Tânărul savant Dionysius Exiguus din *Depărtarea și timpul* se pregătește să realizeze o reformă a calendarului, fondată pe preocupări istorice, cronologice, teologice, astronomice, filosofice și matematice.

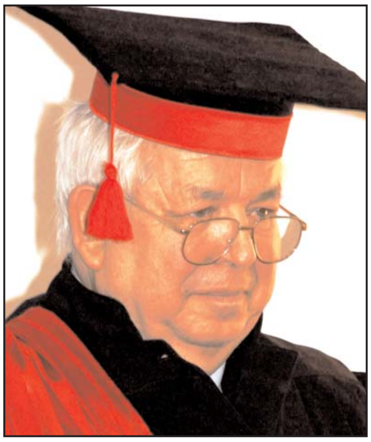
Un creator în domeniul științelor juridice este eroul principal din romanul *Adevărul retorului Lucaci,* autorul unei *Pravile.* Actul său de creație are o riguroasă fundamentare teologică, civică, morală și justițiară.

Muzicianul și compozitorul Ioan Căianu-Valachus, eroul principal din romanul *Marele cântec,* este obsedat de finalizarea celei mai importante creații din frământata sa carieră, un opus semnificativ intitulat *Magnus Cantus Coelestis.*

În cazul zugravului Pârvu Mutu din romanul *Culorile sângelui,* actul de creație este înfățișat epic ca o „ardere”, ca „un chin” și ca o „împlinire” supremă. Faptul că tocmai această împlinire supremă nu poate fi realizată echivalează pentru pictor cu o prăbușire sufletească din care se va salva cu greu.

Un creator de instituții, de noi raporturi între oameni, dar mai ales de istorie, romanticul Grigore Alexandru Ghica al X-lea, „augustul principe al Moldovei”, este înfățișat în romanul *Speranța.* Ca personaj înfrânt în unele dintre actele sale de creație istorică, el are semnificația unui sublim erou tragic.

Romulus Brad, personaj principal în romanul *Sacrificiul*, participă la mari evenimente istorice, militare, politice și sociale, dar scrie și poezie și memorii. El este un creator marcat definitiv de violența istoriei.

Sculptorul Ștefan Manu din romanul *Umbrele nopții* este asaltat de o boală necruțătoare. Dăruit creației sale, el *se salvează* de la tot ceea ce poate fi mai rău în boală, în derută și în spaime, dar mai ales în uitarea celor dragi. Se salvează cioplind cu un elan atotputernic o nouă creație în piatră.

Universitarul și scriitorul Ovidiu Codrescu din *Nopți și neliniști. Pseudojurnal metafizic* are sentimentul împlinirii sufletești doar în momentele când stă aplecat deasupra foilor albe la masa de lucru, tutelat de imaginea diafană a femeii iubite. Și pentru el, actul creației are o semnificație existențială.

Creatorii de valori științifice, literare, civice, educative, politice, instituționale, filosofice, artistice, sociale și juridice din romanele lui Mihail Diaconescu sunt puși să se confrunte cu dificultăți enorme și cu un distructiv „rău al secolului”. De aceea, fiecare dintre acești creatori are nu numai vocația înfăptuirii, ci și a eroismului, a dăruirii fără preget în serviciul unui ideal.

Eminentul critic literar și savant comparatist Valeriu Filimon a asociat romanele diaconesciene cu creația lui Camil Petrescu. Deosebirea dintre ei vine din faptul că autorul *fenomenologiei narative a spiritului românesc* își plasează eroii în tumultul desfășurărilor istorice de o violență paroxistică.

În evocările epice și simbolice diaconesciene, actele de creație apar ca un amestec fascinant și paradoxal de subiectivitate, intenție, voluntarism, impuls al obiectivării, spontaneitate, tresăriri ale inconștientului, răbdare, îndârjire, ideal înalt al lucrului bine făcut, dar mai ales ca manifestare a vocației metafizice. Cei ce trăiesc pentru actele lor de creație sunt vulnerabili din punct de vedere sufletesc și social. Sunt solitari. Sunt introvertiți și fragili. Sunt mereu amenințați de variate pericole. Înțeleasă ca salvare, creația le oferă sentimentul demnității, al propriei valori.

Numai Eminescu în *Scrisoarea I* și G. Călinescu în *Bietul Ioanide* și-au permis, în literatura română, să-l evoce pe creatorul de valori intelectuale în ipostaza celui ce oferă semenilor săi lungi serii de valori, fără să primească ceva pe măsura dăruirii sale. De aceea, fiecare dintre creatorii de valori intelectuale din romanele lui Mihail Diaconescu ne apare ca o întruchipare a ideii morale de *altruism.*

A fi creator de bunuri și valori intelectuale într-o lume ostilă, alienată, chinuitoare, hidoasă și uneori delirantă, este un sacrificiu. Nu întâmplător, unul dintre romanele lui Mihail Diaconescu, considerat o capodoperă epică de toți criticii, istoricii, lingviștii, teologii, sociologii și filosofii care l-au comentat, este numit *Sacrificiul.*

Ideologia acestui roman este, desigur, un reflex al lumii în care trăim. Este însă și o estetizare a principiului teologic ortodox al jertfei care zidește, înaltă și mântuiește. Mântuirea *prin creație*, cum s-a spus, este urmărită de toți eroii principali ai romanelor lui Mihail Diaconescu. De aceea, caracterul intențional, precis orientat, al forțelor sufletești care îi caracterizează pe acești eroi este atent reliefat de romancier.

Așadar, la întrebarea lui Kant „Ce trebuie să fac?”, eroii principali ai romanelor lui Mihail Diaconescu răspund prin acte de creație. Ei trec de la legile epocilor în care trăiesc la imperativul propriilor creații. Trec de la heteronomia și haosul valorilor sau al pseudovalorilor la autonomia spiritului eroic, însetat de Absolut.

Este evident faptul că actele de creație în care eroii lui Mihail Diaconescu s-au angajat sunt orientate spre realizări cu valoare de *simbol.* Sunt realizări cu o înaltă ținută spirituală.

Acțiunea diplomatică pentru care filosoful stoic Arhidamos din Apolonia călătorește la Sarmisegetuza este un simbol al păcii. Calendarul și epoca istorică teoretizate de Dionysius Exiguus sunt simboluri ale unei înțelegeri spirituale a timpului. Pravila retorului Lucaci este un simbol al ideii de justiție. *Magnus Cantus Coelestis,* compoziția muzicianului Ioan Căianu-Valachus, este un simbol al puterii de creație a unui artist într-o epocă ostilă actelor de creație. Bisericile pictate de meșterul zugrav Pârvu Mutu sunt, și ele, simboluri ale vocației creatoare a unui artist care trăiește pentru opera sa. Caracter simbolic au toate realizările politice, sociale și instituționale prin care principele Grigore Alexandru Ghica al X-lea s-a impus în istorie. Și moartea sa tragică are caracter simbolic. Evoluția, relațiile, acțiunile și moartea eroilor principali din romanul *Sacrificiul* are, de asemenea, caracter simbolic. Ca și sculptura cea mai însemnată a lui Ștefan Manu, eroul principal din *Umbrele nopții,* semnificativ intitulată *Himera lui Anteu.* Simboluri ale creației sunt, în mod evident, stările de visare, trăirile extatice și, mai presus de toate, cărțile publicate de Ovidiu Codrescu, eroul principal din *Nopți și neliniști. Pseudojurnal metafizic.*

Este evident și faptul că, pentru creațiile intelectuale evocate în romane, Mihail Diaconescu a pus în prim-plan simboluri de o mare varietate. Sunt simboluri ale imanenței, dar, mai ales, ale transcendenței, cu o excepțională forță de impact asupra sensibilității sufletești și artistice a publicului lector.

Faptul că Mihail Diaconescu este un autor de mare succes poate fi explicat, între altele, prin arta cu care el a utilizat simbolurile. Sunt simboluri valabile pentru largi categorii de lectori, cu cele mai variate gusturi, criterii, exigențe artistice și niveluri de receptare. Ele contribuie într-o măsură decisivă la realizarea relației speciale, foarte puternice, existente între Mihail Diaconescu, în calitate de autor, și publicul care îi citește romanele.

Sunt simboluri cu un abundent conținut evocator, corespunzătoare necesităților sufletești, artistice, morale și civice ale publicului. Ele evocă personalități, creații, epoci istorice, trăiri sufletești, valori. Sunt valori care ne reprezintă ca națiune, ca spiritualitate specifică, dar, mai ales, ca oameni, pur și simplu.

Tema creației și varietatea simbolurilor prin care ea s-a impus în romanele lui Mihail Diaconescu susțin interesul cu care publicul le recepteează.

Este unul dintre cele mai importante aspecte ale creației diaconesciene. El stă sub semnul ideologiei simboliste.

Și pentru acest motiv, Mihail Diaconescu ne apare ca un scriitor neosimbolist.

Cărți și autori

România care contează

Maria Mona VÂLCEANU

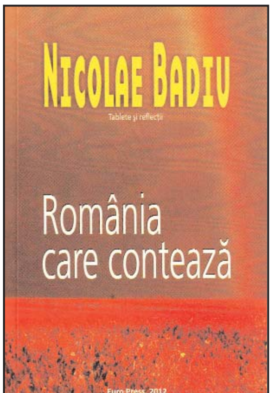
Cu niște zile în urmă, am primit în dar o carte. Era o întâmplare fericită, într-un grup de prieteni... cartea mi-a fost oferită în zbor, într-o fulgerare de clipită.

Dar aceeași fulgerare mi-a cuprins mintea în momentul când i-am citit titlul: *România care contează* de Nicolae Badiu. Am străbătut textul alert, cartea se citește oriunde, în benzinării, în parcare, în pauze, în cancelarie. Am descoperit astfel un autor de o mare eleganță a stilului, rafinament, luciditate și satiră în același timp. Înrudit direct cu cronicarii munteni, primii în linia pamfletului, probabil bun cititor al versurilor pe aceeași linie ale lui Tudor Arghezi și a Scrisorilor eminesciene în partea lor de satiră.

Din interviul realizat de Maria Diana Popescu și anexat cărții, am aflat că Nicolae Badiu a publicat trei volume de publicistică*, Ziceri gazetărești, Consemnări la vama vremii* și *O Românie în șah etern.* A condus mai multe publicații din Muscel și Argeș. Și tot din acest interviu descoperim un portret al autorului: „Sunt imprevizibil pentru că sunt rebel din fire, îmi place să mă țin de cuvânt, iubesc și îmi place să fiu iubit, sunt credincios, mă feresc de ispite... Și ar mai fi ceva! Sunt român dintr-o Românie pe care o iubesc așa cum e!" Elemente de autocaracterizare se desprind în continuare din textul *Tabletelor* și al *Reflecțiilor:* „Vreau să scriu despre oameni care îmi par interesanți. Eu îi cunosc pentru că îmi place să observ lumea" sau „Nu-mi pot ascunde românismul din vene, dar încerc lucid să mă regăsesc european. Pământean. Comun cu semenii..." „Hai să fim serioși, continuă Nicolae Badiu, îmi place Europa, dar iubesc România!"

Dar cu cine se luptă Nicolae Badiu? Să ne aplecăm asupra textului „Preacurvia, doctrină politică națională". Procedeul stilistic folosit este personificarea, cu ajutorul căreia ne întâlnim cu un personaj interesant, Doamna Politică: „Machiată strident, cu șoldurile bine lăsate, decoltată vulgar... o doamnă care nu se dă înapoi de la niciun lifting pe banii contribuabililor, nici de la un vopsit sau de la vreo extensie de păr prin saloane cu finanțare U.E. Nu bate trotuarul, nu stă pe centură, nu are fișă de pontaj la vreun bordel. E o doamnă specială, de lux, care vine și chemată și nechemată, fără scrupule, fără complexe... iubește puterea și se întinde oriunde în Complexul Imobiliar Parlament."

Registrul stilistic se îmbogățește cu note voit împrumutate din marele Caragiale pentru o altă prezentare la modă: „Bravos națiune! O națiune bântuită de o distinsă doamnă, care nu ne mai dă pace de vremuri bune încoace! Stimata și omniprezenta Doamna Prostie! Și ce pălărie mare poartă!" Cu umor de bună calitate, autorul face haz de necaz: „Parcările pline, lipsa locurilor de parcare înseamnă bunăstare. De ce vă plângeți?"

Este un mod foarte interesant de a gândi și a filosofa pe seama vremurilor pe care le trăim, este un râs cu gust amar, dincolo de zâmbet o lacrimă se anină în genele scriitorului și implicit, un suspin întovărășește sarcasmul: „Rușii au tras cortina și i-au invitat pe occidentali la spectacol! Despre ce spectacol e vorba? Ei bine, oligarhii comunismului rusesc nu prea mai aveau cum să-și ascundă banii... Capitalismul le rezolva de minune această problemă. Apoi, probabil că rușii au vrut să le arate ei americanilor cum se face cu adevărat capitalism!"

Problema aceasta reapare în multe tablete. Este interesant de discutat „Români la ruleta rusească". Întoarceri în istorie, cu aprecieri ferme și condamnări de felul Gheorghiu-Dej a tăiat conducta către ruși, iar „la scurtă vreme s-a îmbolnăvit de cancer", Ceaușescu „i-a înfundat pe ruși", dar „după ce l-au scăpat americanii din brațe a primit mai multe gloanțe în cap". Incursiunea în spațiul rusesc făcută în puține cuvinte, dar cuprinzând și istorie, și literatură, și politică: „Problema este că jocul abia a început, iar băieții ăștia, care beau votcă, au cele mai frumoase femei... știu să danseze ca nimeni alții, cântă și scriu poezii de frâng și inimi de piatră, mai au și o față arhicunoscută de mari cartofori ai politicului mondial. Gândesc cu multe mutări în față și, dacă trebuie, mai și trișează. Cu rușii nu știi niciodată când s-a terminat partida! În plus, ei sunt cei care au inventat ruleta rusească!"

Se pot găsi patru motive care guvernează acest univers fragmentat în tablete și reflecții: credința în Dumnezeu, dorul metafizic de totdeauna al poporului, efigia eminesciană și icoana unei Românii provenind din vechii daci și unică în lume.

Interesantă aprecierea asupra caietelor notate *Fragmentarium* ale lui Eminescu, în care poetul de geniu „exersa matematica la nivelul ecuațiilor diferențiale, anatomia, fizica, metafizica la nivel de conferențiar..." Interesantă și aprecierea asupra gândirii politice eminesciene: „România cu românii săi era Dumnezeul lui, la care se ruga și pe care l-a slujit total!"

Sigur, cel mai adesea ironia trece în sarcasm, pentru a masca durerea intelectualului pentru o stare de lucruri pe care nu poate s-o îndrepte: „Cumpărați căldură și apă caldă de pe piața liberă. Abonați-vă la gazele rusești, liberalizate prin FMI, că iernile cele grele, care s-au dus, acuma vin. Și frigul, și gerul, și noaptea, și întunericul... Ce mai climă, ce mai jale, asta da globalizare..."

La temelia acestei cărți stă dragostea de patria sa, cu care se mândrește în lume: „O Românie neconvertită încă. Simplă, virgină, suavă, sălbatică, inteligentă, pitorească, năbădăioasă, drăgăstoasă, prietenoasă, tolerantă, răbdătoare... O Românie care a terminat mereu războaiele de partea învingătorilor, dar, tot de fiecare dată, a fost pusă pe lista învinșilor, la datorii..."

România care contează este și România noastră, asta și vrea să insufle generației contemporane jurnalistul și scriitorul Nicolae Badiu prin textele sale, sensibile și patetice, ascunzând sub sarcasm zâmbetul îndurerat. În cuvântul de deschidere a cărții, criticul Alex. Ștefănescu notează: „Nicolae Badiu reacționează prompt, inteligent, sarcastic, la tot ce se întâmplă în România. Fire participativă, cheltuiește din propria lui ființă încercând să schimbe în bine starea de lucruri. Textele sale transmit cititorului ceva din această intensitate a trăirii dată mereu la maxim."

Cu drag, bun venit, alteță!

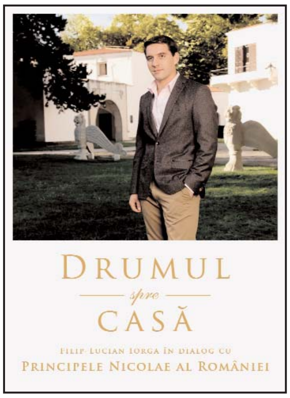
Radu PINTEA

Fidelă tradiției asumate de răspândire a cultului și culturii monarhiste, Editura Curtea Veche oferă publicului râvnitor de orele de istorie care i-au fost de jumătate de veac refuzate, o carte proaspătă de povești adevărate despre un prinț adevărat: Nicolae al nostru, al României,

Lectură esențială mai ales pentru tinerii de azi care, în căutarea mult prea frenetică uneori a unor repere stabile la care să-și calibreze dinamica, tânjind conștient sau rebel după un exemplu, pot afla în această minunată tipăritură-pisanie sprijinul moral și etic de care au atâta nevoie pentru a-și reactualiza roza vânturilor, a renunța la mirajele bejeniei și a încerca să-și redeseneze aspirațiile, să-și lege cu propria ființă, cu propriile puteri, cu propria minte destinul de sprijinirea acestui popor pe cale de a îngenunchea din nou și din nou la cine nu trebuie.

Bogatul material ilustrativ oferit în cuprinsul lucrării urmărește cronologic, încă de la vârsta dinților de lapte, devenirea unui tânăr prinț, și nu unul oarecare, din cărți de povești străine, ci al nostru, al românilor, nepotul regelui Mihai I, strănepot al regelui Carol al II-lea și răs-strănepot ale regelui Ferdinand Întregitorul.

Cartea istoricului Filip Lucian Iorga, la fel de tânăr ca și regalul său erou, înseamnă încă o slovă adăugită letopisețului adevăratei istorii a neamului românesc, un manual tandru și nepretențios de istorie contemporană pentru uzul viitorilor săi supuși care azi abia învață să citească. La data când aceștia vor trebui să preia viața de unde cei dinainte au lăsat-o, acest tulburător de omenesc manual, cu patina vremii ce se va fi scurs peste el, va fi devenit poate cărămida lipsă la consolidarea sau, mai bine zis, reconsolidarea spiritului monarhist în sufletele acelora care, abia închizând ușa copilăriei, vor apuca să o deschidă cu mai serios temei și mai ales nădejde pe cea a adolescenței, acea minunată vârstă când doar verticalele contează...

Mânat de la spate parcă de olimpiene Erinii, ceva din sângele lui elenic moștenit de la străbunica sa, regina Elena, fiică de rege al Greciei, i-a dat brânci în largul geografiei, ca atâtor seminții de navigatori, drept care Nicolae a bătut lumea în lung și-n lat până la vârsta de 28 de ani, să vadă cum e alcătuită și cum sunt oamenii și lucrurile prin alte părți. Înconjurat de mister aidoma Pelerinului cu chipul acoperit al Marthei Bibescu, atunci când descifra pentru curiozitatea cititorilor săi diagnosticul celebrului călător în timp Marcel Proust, Nicolae, acest năier cu zâmbet fermecător și enigmatic, s-a avântat în lungul și latul lumii cu preștiința că la capătul juvenalului său periplu va ancora pentru totdeauna la țărmul menit a-i primi roadele predestinării sale. Ca un june Ulisse, s-a întors acum într-o Ithaca ce se tâlcuiește România, la o Penelopă deocamdată ezoterică, potențială, care așteaptă doar un semn de voință pentru a se materializa în Casă a celor cărora le va reveni cinstea de a reprezenta poporul român.

Drumul spre casă este un Bildungsroman *in nuce,* o carte a devenirii văzute prin ochii celor care la un moment sau altul s-au nimerit să fie martorii acestei deveniri. Florilegiu de impresii lăsate observatorilor de acest vlăstar în mișcare, pornit de la Durham, neobosit în drumul său neabătut spre sud, în căutarea împlinirii sale ca efigie – împreună țesute.

Cronicarul și uricarul cuvine-se a fi obiectiv și a relata faptele „la rece", însă de această dată, cu această ocazie rară ca și târnosirea unei biserici, lucrurile nu mai pot sta astfel, fiindcă Nicolae, de fapt, s-a întors fără să fi plecat niciodată și tocmai datorită acestei metanoia este peste putință uricarului domnesc a nu lăsa emoția să cotropească în voie bătăile accelerate ale inimii.

Mulțumiri Editurii Curtea Veche pentru încă un bob din grâul cugetelor semănat întru nădejdea că el va da roada sa la bună vreme în sufletele viitorilor săi cititori.

Filele vieții principelui Nicolae, iată, se deschid dinaintea ochilor noștri. Să-i strângem, așadar, mâna și să-l invităm acasă la el; adică în inima noastră. Bun venit, Alteță! Cu toate câte înseamnă aceasta...

Un poet talentat, o carte neobișnuită

Ion C. ȘTEFAN

Pentru un cititor pasionat, cum mă străduiesc să fiu, la curent cu tot ce se tipărește mai bun în literatura română contemporană, e o mare și tot mai rară surpriză descoperirea unui poet adevărat, despre care nu știam prea multe date: „E jocul de-o clipă pentru cei eterni,/ cu tine'ncepe renasterea în univers;/ ci eu mi's univers;/ căci unde îmi sunt eu?" (*Mișcarea în semn*, p. 22).

Autorul este Liviu Pendefunda, din Iași, profesor universitar și medic neurolog, membru al mai multor societăți naționale, internaționale și academice de neurologie, psihiatrie, antropologie, dar și de literatură, iar cartea la care mă refer este o ediție bilingvă româno-italiană (*Crucea întrandafirată – Croce della rosa rossa,* Florilegio romeno-italiano, Contact internațional, Iași, 2012), apărută într-o formă grafică de excepție, cu un cuvânt înainte de Geo Vasile și ilustrații de Elleny Pendefunda – poet până în adâncul sufletului său complex, care ne transmite parcă un mesaj de dincolo de lumea obișnuită: pasionat în dăruire, profund în gândire, uneori abstract până la nebuloasă, dispersat în universul artistic în mii de molecule de lumină: „Admiri, alunecătoare formă, spiralele/ privirilor noastre, iar dorul/ e singurul blestem de când/ te-ai însoțit cu mine" (*Mișcare în semn*, p. 20).

Înfrățit cu poezia, cu universul și cu semenii, într-un dialog fascinant despre Dumnezeu, el încearcă să pătrundă căile nestrăbătute ale cunoașterii: „Nepătruns și imuabil e doar Dumnezeu./ Tot ce se sfârșește începe./ Tot ce dispare apare/ și toate câte se împart au umbră./ Lumină în lumină e doar El." (*Mila infinită*, p. 30).

Mi-am procurat această minunată carte cu prilejul lansării ei în București, în vestita Sală a Oglinzilor, care a rămas numai oglinda amintirilor noastre – într-o poezie, care se numește *Audiție în oglindă:* „O, dragostea mea, ascultă,/ ascultă focul acesta!/ E altfel decât celelalte, deși/ ți se pare, sigur, la fel./ Unduirile lui cântă o sferă/ a cărei coroană demult poartă/ însemnele noastre. Încălcindu-se/ flăcările sunt, simți,/ liliac și smarald"… (p. 32)

Personajul părea retras voievodal în sine, vorbea puțin, asculta atent, deși pe el îl lăudau cei care-l cunoșteau mai bine.

În prefața la volumul său, intitulată *Iluminarea lăuntrică*, Geo Vasile ne informează că „Debutul editorial al lui Liviu Pendefunda are loc în 1979, cu *Sideralia*. În anii care urmează, vor fi publicate volumele *Farmaciile astrale, Tihna scoicilor, Cabinetul Doctorului Apollon*, cărți care se vor bucura de cronici semnate de cei mai prestigioși critici ai vremii, dar mult mai de preț vor fi pentru autor scrisorile filosofului Constantin Noica." (p. 8)

Am petrecut o noapte unică de transfer dincolo de mine – cu lumina acestui volum sub priviri: „Privesc manuscrisul ce pare doar o'nchipuire:/ număr, greutate și măsură. Sunt instrumente/ cu care Dumnezeu a dat prin beznă știre/ că a creat din haos oceane, ceruri, continente." (*Număr, greutate și măsură*, p. 56)

Încerc să parcurg varianta italiană; cuvintele (aceleași cuvinte, într-o limbă înfrățită) au parcă o muzicalitate mai mare; inima mea tresare la ceea ce o impresionează mai mult; gândul meu urmează izvorul poetului, pornind suav în neantul cosmic, până unde privirile nu-l mai zăresc…

Un dialog în spiritul timpului

Marian NENCESCU

Într-o măsură considerabilă, calea urmată de Gh. Săsărman (eseist, dramaturg, prozator SF și jurnalist cultural, n. 9 aprilie 1941, București și locuind actualmente la München, unde s-a stabilit în 1983) este aceea a unei întregi generații românești (și, prin extindere, central și est-europene) postbelice, traumatizată de consecințele războiului și ale instalării brutale a dictaturii comuniste și salvată spiritual printr-un exercițiu cultural practicat cu metodă, încă de pe băncile facultății. Absolvent, în 1965, al Institutului de Arhitectură, scriitorul, crescut din copilărie în spiritul religiei greco-catolice, moștenire de familie într-un mediu cu ascendențe ardelenești, este nevoit, din rațiuni mai degrabă pragmatice, să aleagă o carieră *politizată,* respectiv aceea de jurnalist cultural la fosta *Scânteia*, iar din 1974, la *Contemporanul*, până la plecarea definitivă din țară. Doctor în istoria arhitecturii (din 1978), publică o serie de volume de eseistică, precum *Funcție, spațiu și arhitectură* (1979), în fapt, o sinteză a tezei de doctorat, și coordonează culegerea *Gândirea estetică în arhitectura românească* (1983). Este autorul articolului despre *Estetica arhitecturii,* publicat sub pseudonim (între timp, părăsise România, în mod legal, afirmă autorul) în *Dicționarul de estetică generală* (Ed. Academiei R.S.R., 1983, apărut sub coordonarea lui Marcel Breazu, Ion Ianoși ș.a.). În plan literar, Gh. Săsărman este autorul unui bogat portofoliu de povestiri, scenarii dramatice și romane SF, publicate în țară și în străinătate, care îl îndreptățesc pe Mircea Opriță să-l considere „un autor de marcă al SF-ului românesc" (*Istoria anticipației românești,* Ed. Feed Back, 2007, pp. 251-259). După 1990, publică frecvent, în țară, articole cu conținut cultural-științific, motiv pentru criticul Marian Popa de a-l considera „un autor ce abordează cotidianul în stil jurnalier" (*Istoria literaturii române de azi pe mâine,* vol. II, Fundația Luceafărul, 2001, p. 1016) și are, în paralel, o bogată activitate obștească, în calitate de președinte al Ligii Asociațiilor Româno-Germane din Germania.

Cea mai recentă lucrare a sa, *Cunoaștere și credință. Lecturi paralele*, apărută la Editura Nemira, în 2014, și lansată la Bookfest în iunie a.c., întregește aria investigațiilor sale culturale scrise în stil „jurnalier", fiind o sinteză a unor teme și idei comune în societatea contemporană, atât în Occident, cât și în spațiul ex-comunist, acolo unde propaganda *ateist-științifică* nu a reușit să elimine definitiv credința în Divinitate. De altfel, într-un dens și justificativ *Cuvânt înainte* al cărții, autorul recunoaște că, după un îndelung exercițiu publicistic practicat în paginile de știință ale presei vremii, unde ateismul era piatra de temelie a argumentelor de ordin ideatic, a pășit în Occident animat de o concepție despre lume „opusă credinței în existența divinității" (p. 11). În mod paradoxal, a constatat că și lumea nouă, care i se deschidea înainte, era pătrunsă de aceleași îndoieli, în ciuda faptului că întrebarea privind existența lui Dumnezeu pare ea însăși depășită, *fără a fi fost vreodată soluționată* (s.n.). Cu atât mai mult, și în special după atentatul de la New York, din 11 septembrie 2001, problema revenirii religiei în planul actualității a devenit brusc de interes public, dovedind că „focul pasiunilor... mocnea sub tăciuni și pândea doar prilejul potrivit pentru a se manifesta în plină forță" (p. 7).

Consultând o bogată literatură de specialitate, în special din spațiul germanic, domeniu mai puțin familiar cititorului român, Gh. Săsărman analizează aplicat raportul dintre *teism* (termen ce desemnează credința proprie, în special în interiorul religiilor monoteiste), *deism* (indicând existența unui Dumnezeu transcendent) și, într-o mai mică măsură, *panteism* (concepție umanistă în care natura este percepută ca o manifestare a divinității), ajungând la concluzia că la întrebarea fundamentală, anume dacă există o entitate transcendentă, care poartă numele de Dumnezeu, nu se poate da un răspuns definitiv (poziție care poartă numele de *agnosticism*), motiv pentru care oamenii de știință, începând de la filosofii presocratici și până la fizicienii contemporani, au preferat să fie considerați mai degrabă agnostici, decât atei veritabili. Opus, așadar, *teismului* este *ateismul* (refuzul credinței în Dumnezeu), care cuprinde, în sine, o serie de noțiuni intermediare (variind de la agnosticism la indiferență) și care tinde, sub denumirea de *noul ateism*, să se generalizeze în lumea contemporană, câștigând adepți în special din rândul celor care refuză *misticismul* (credința în forțe supranaturale).

Plecând de la ideea formulată de Papa Benedict al XVI-lea (alias Joseph Ratzinger, cardinal de origine germană, succesor al Papei Ioan Paul al II-lea), anume că „în fața problematicii lui Dumnezeu omul nu poate să rămână neutru", Gh. Săsărman oferă „o panoramă culturală a prezentului", bazată pe ideea că pentru deplina umanizare a lui *homo sapiens* este nevoie de dialog, toleranță și, dacă se poate, de cât mai multă înțelepciune, pe motiv că, asemenea sultanului din anecdota de final, toți preopinenții „au dreptate".

Una dintre tezele fundamentale ale *marxismului,* invocat direct și indirect de autor, era aceea că Marx și-a întemeiat observațiile sale cu conținut social pornind de la dialectica lui Hegel și ideile alienării omului prin religie, preluate de la Feuerbach. Pentru a face lumină în aceste afirmații, Gh. Săsărman apelează la gânditori contemporani lui Hegel, care, respingând epitetul de *ateu* aplicat marelui gânditor, susțineau că, din contră, „nu există spirit mai religios decât al său" și că, în centrul cercetării sale, Hegel a plasat ideea de Dumnezeu, „aducând omagii susținute creștinismului" (v. art. lui Bruno Bauer, din 1841, op cit., p. 88). La rândul său, unul dintre urmașii *de stânga* ai lui Hegel, Ludwig Feuerbach, abordează tema religiei în cheie *antropologică,* susținând că „religia este atitudinea omului față de propria esență", și că „nu Dumnezeu l-a creat pe om, ci tocmai invers, omul l-a creat pe Dumnezeu după chipul și asemănarea sa". Așadar, natura malignă, purtătoare a fenomenului religios și a tuturor scenelor terifiante din istoria religiilor, provine din esența umană, adevărată și generală, în vreme ce omul își proiectează, în afara sa, un *alter ego* care doar întregește ceea ce este desăvârșit în sine.

Preluând, aceste teze, Marx nu face decât să constate că *omul face religia,* iar aceasta reprezintă o *realizare fantastică* a esenței umane, în vreme ce „mizeria religioasă" nu este decât expresia mizeriei reale, suspinul creaturii oprimate... *opiu pentru popor* (s.n.) (p. 92). La rândul său, Lenin a întregit tabloul apocaliptic al deismului, afirmând că în *lagărul socialist* religia trebuie combătută *integral* pe motiv că: „Îndărătul fiecărei icoane a lui Christ... nu se vede decât gestul brutal al capitalului" (p. 92). Consecințele acestei teze sunt analizate pe larg în carte, într-un capitol distinct, intitulat „Fanatism, fundamentalism, marxism, comunism" (p. 270 și urm.).

Pornind de la întrebarea fundamentală: de ce a fost marxismul *ortodox* (termen ce indică varianta sovietică a doctrinei, n.n.) baza ideologică a revoluției mondiale?, discuția alunecă lesne spre asemănarea dintre comunism și fascism. În subsidiar, persistă și o altă întrebare, și anume: cu ce este deosebit marxismul de alte ideologii de tip totalitar, deopotrivă de sângeroase și intolerante?

Răspunsul, acceptat și de Gh. Săsărman și desprins din analiza operelor unor mari gânditori contemporani citați și comentați în carte, este că, eliminând religia, noii lideri autocrați căpătau libertate deplină și dezlegare desăvârșită pentru faptele lor. De altfel, asimilarea religiei cu o formă oarecare de ideologie este în sine o confuzie periculoasă, câtă vreme credința în sine nu surpă rădăcinile statului.

→

La curtea epigramei

Epigrama în literatura germană (I)

Elis RÂPEANU

Începutul epigramei germane stă sub semnul diverselor antologii care au circulat în greacă și latină. Primele epigrame se scriu în limba latină, ca în mai toate țările europene, din Anglia până în Polonia și Rusia, epigrame dependente de *Antologia Palatină* (anul 980) – denumită astfel după Biblioteca Palatină în care e păstrată – și *Antologia Planudea* (1 sept. 1299), scrisă de mâna călugărului grec Maximos Planudes, trimis de Andronic II ca ambasador la Veneția, antologia fiind tipărită la Florența. Apoi e tipărită și în Germania, la Druck, în 1494, de Johannes Laskaris. În 1612, se tipărește *Antologia epigramei neolatine*, în șase volume, după ce, în 1606, fuseseră publicate epigramele lui John Owen, mai apropiate de gândirea secolului respectiv, nefiind necesare cunoștințe speciale despre Antichitate, pentru a înțelege direcția atacului sau pentru a savura în întregime poanta. De altfel, multe dintre primele creații ale epigramiștilor germani sunt traduceri din antologiile menționate și din Owen.

Klemens Altmann a studiat lucrările cercetătorilor germani privind influențele și preluările din diverse literaturi și ajunge la concluzia că „nu putem privi epigrama germană ca o mărime independentă, ci o putem înțelege și explica doar dacă o așezăm în corelație deplină cu celelalte". În plus, subliniază și influența grecească, prin creația anacreonticilor, traduși în germană: Herder oferă, în publicația sa *Zerstreute Blätter*, „Flori culese din antologia greacă." Altmann conchide că „după aceea, epigrama germană a cunoscut o dezvoltare proprie, dar, dacă e privită izolat, această dezvoltare independentă este privită într-un sistem de coordonate fals." (În Postfață la vol. *Deutsche Epigramme aus fünf Jahrhunderten*, 1965, p. 434.)

Martin Opitz (1597-1639) e considerat primul epigramist german. Ca secretar și istoriograf al regelui Ladislau, fiul lui Sigismund III, în călătoriile sale s-a oprit și în Transilvania, fapt dovedit de poemul scris în 1622, care poartă numele localității legate de exploatarea aurului din Munții Apuseni, Zlatna (cf. Larousse du XX-ème siècle, vol. V, p. 219). Multe dintre epigramele sale au un umor naiv, dar altele se citesc și astăzi cu plăcere. Părerea sa despre femei coincide cu a multor bărbați din vremuri apropiate sau chiar din prezent: *Cu oricare din femei,/ Zile bune două ai:/ Una când de soață-o iei/ Și-alta când o duci în Rai.* Epitaful unui câine țintește, de fapt, în stăpâni: *Pe stăpân mi-l mulțumeam/ Când mușcam pe hoți de mână,/ Dar pe-amanți eu nu-i mușcam,/ Mulțumind și pe stăpână.*

Secolul al XVII-lea este secolul în care creează Friederich von Logau (1604-1655), considerat și astăzi cel mai mare epigramist german. El adaptează acest gen de scriere specificului literaturii germane, dându-i un ton grav și elevat. În volumul *Trei mii de epigrame (Sinngedichte) de Salomon von Golaw*, publicat cu un an înainte de a muri, reușește să redea tabloul colorat al vieții agitate a țării sale, după Războiul de 30 de Ani (1618-1648) prin care trecuse. Țintele sale predilecte sunt medicii, falșii credincioși, bărbații încornorați, studenții pântecoși și bețivi, zgârciții, mincinoșii, datornicii, fecioarele păcălite, corupția în lumea magistraților s.a. Iată câteva epigrame care nu mai au nevoie de titlu: *Cine vrea dreptatea/ Ca la el s-ajungă,/ S-aibă bunătatea/ Roțile să-i ungă.; Știm că doar majoritatea/ Este partea cu dreptatea,/ Însă o minoritate/ De juriști făcu „dreptate".* Spre oamenii de afaceri își îndreaptă ironia dusă la sarcasm: *Muncesc de bună seamă,/ Arând, apoi adună;/ Ogorul lor se cheamă/ Necinste și minciună.*

În critica socială antrenează și zei lacomi, drept simboluri, ca în următoarea epigramă, citată, în demersul său critic, și de Lessing: *Să-l prindă pe Marte în lațul iubirii,/ Stă albă și goală Venera cerească;/ De-ar fi cu podoabe, în clipa nuntirii,/ El iute-ar prăda-o în loc s-o iubească.* (Trad. de Elis R.)

Witz, Sinngedichte, Xenii – sunt unele denumiri ale epigramei. Încă de la Logau se manifestă preferința pentru catrenul de reflecție și pentru tonul aforistic, îmbinat cu cel moralizator: Timpul: *Timpul ce aleargă/ Face să se șteargă/ Tot ce-i bun sau rău/ Aruncând în hău.* Autovictorie: *Desigur, e frumos/ Și este mult mai bine/ Să ieși victorios/ În lupta ta… cu tine.*

Oricât de limitat ar fi spațiul acordat acestui eseu, considerăm că e de datoria noastră să amintim de vâlva pe care a făcut-o epigrama lui Teleor (Țața), adresată unui burghez parvenit, apărută în *Moftul român* (seria a II-a): *Un lucru natural,/ Iubitul meu amic,/ Cu cât te-nalți mai sus,/ Cu-atât te văz mai mic. Evenimentul din Iași,* precum și nenumăratele scrisori primite la *Moftul român* confirmă faptul că o epigramă asemănătoare publicase A.C. Cuza cu mult înainte. Această dezvăluire duce la răcirea relațiilor dintre Caragiale și Țața, exprimată într-un schimb de „amabilități" epigramatice. „Procesul literar" *Cazu-Cuza* se încheie în defavoarea ambilor autori: atât epigrama lui Cuza (publicată în 1886), care „se regăsește în toate antologiile școlare", cât și cea a lui Țața (publicată în 1901), au ca punct de plecare același catren, scris de un german – Fliegen Blasster – cu 16 ani înainte. Dar, pentru a respecta adevărul literar, precizăm că o epigramă cu aceeași desfășurare de idei fusese scrisă, cu mai bine de două secole înainte, de marele Logau: Parvenitului: *Un înțelept a spus/ De-acel ce-i de nimic:/ Cu cât e dus mai sus,/ De jos îl vezi mai mic.* Concluzia se impune de la sine.

Wernicke (1661-1725) consideră că secolul al XVII-lea este lipsit de gust. Îl atacă pe Logau pentru sobrietatea și virulența conținutului satiric și încearcă o întoarcere a epigramei spre politețea clasică, formală, în studiul *Überschrifte oder Epigrammata* (*Inscripții sau epigrame*), 1697. El își îndreaptă săgeata spre avari, lingușitori, falși amici și diverse păcate omenești, în epigrame în care latura aforistică se împletește cu cea moralizatoare sau de critică socială: Unui fals amic: *Îți spun – și-oricine-mi dă dreptate –/ Că te comporți precum o țață:/ Tu ești amabil față-n față/ Și sincer doar când ești în spate.* Din păcate: *Bogăția și norocul/ Când își potrivesc culoarea,/ Nu-și împart în lume locul/ Cu virtutea și onoarea.*

Wernicke orientează, în bună măsură, evoluția epigramei din secolul al XVIII-lea: e epoca „Aufklärung", cu tendință iluministă datorită influenței franceze, reprezentată de Gottschediani, Kästner cu ale sale *2.000 Sinngedichte* (1755-1781) [*Sinn* = gând, idee; *Gedicht* = poezie], mai mult lungi decât bune, Hagedorn și Götz, Gleim, Goeckingk, Heine, Langbein și Tidge. Este perioada care inaugurează înflorirea epigramei germane, comparabilă cu aceea din Franța. Epigrama își manifestă nevoia de public ca, de altfel, toată literatura. În felul acesta, ea își pierde mult din caracterul acid, din ingeniozitatea ideilor, devenind un joc literar de societate, atrăgând laude sau respingeri în mod public.

Odată cu Lessing și Herder, Goethe și Schiller, epigrama capătă o amplă semnificație, o cizelare deosebită și o mare profunzime de gândire, fără să i se răpească nimic din caracterul ei amuzant, dar și social, din mușcătura și batjocura ei generoasă.

Lessing (1729-1761) consideră că ornamentele sunt contrare scopului epigramei sau fabulei, el vrea ca acestea să fie, pe cât posibil, scurte și simple, pentru a pune în lumină adevărul pe care îl conțin. De la un cap la altul al operei sale, Lessing nu încetează să filosofeze; pentru caracterul său de frondă este numit „prințul polemiștilor" (Cf. *Literature Allemande*, Arthur Chuquet, Paris, p. 203). El a făcut să triumfe adevărul prin asprimea criticii și fermitatea logicii; îl caută cu perseverență și găsește mai multă plăcere în efortul de a-l căuta decât în a-l descoperi, precum vânătorul căruia îi place mai mult goana după iepure decât împușcarea lui. El promovează spiritul german, printr-un stil care-i este caracteristic: elimină ornamentele până la obținerea unei clarități și precizii puțin cam seci, dar cu putere de pătrundere; păstrează imaginile care întăresc ideea și o scot în relief. Iată o epigramă în care limbajul și epitetele măresc efectul umoristic al paradoxului exprimat: Unui specialist în discursuri funebre: *Ai față văicăreață de coțcar,/ Iar botul ți se strâmbă-ngrozitor,/ Decât să-mi ții discursul funerar,/ Îți jur pe zei, prefer să nu mai mor.* Acest catren respectă toate regulile de structură ale unei epigrame, așa cum o concepea Lessing – primele două versuri conțin o banalitate: comunică mimica „profesională" a bocitorului modern, care încearcă, prin strâmbături, să emoționeze asistența. Această prefăcătorie e un lucru obișnuit în asemenea meserie, dar comunicarea poartă amprenta subiectivității epigramistului, care îl ridiculizează folosind epitetul *văicăreață* pe lângă *față* și apoi cuvântul *bot* în loc de *gură*. Toate acestea incită interesul, provoacă un soi de *așteptare* care cere o *lămurire*. Versurile trei și patru produc o întoarcere neașteptată, de la general la reacția individuală, neașteptată a autorului, producând o poantă bazată pe paradox: decât un discurs funebru ținut de un asemenea personaj, preferă să rămână nemuritor.

Și epigramele lui Lessing se apropie de Xenii, prin caracterul lor aforistic: Constatare tristă: *Constatăm acum în viață/ Faptul simplu, dar profund:/ Pleava stă la suprafață,/ Perlele se duc la fund.*

Nu lipsește nici motivul animalului veninos care atacă omul, întâlnit și la contemporanul său Voltaire (care adaptează, și el, ideea din *Antologia greacă*), cu efect opus celui obișnuit: Unuia veninos: *Întins, pe fân uscat a stat/ Și-un scorpion l-a înțepat,/ Dar n-a urmat ce v-ați gândit,/ Că scorpionul a murit.*

Notă: Epigramele la care nu se specifică traducătorul, au îmbrăcat haină românească prin strădania regretatului confrate Florea Ștefănescu (1926-2011).

În schimb, acolo unde s-au produs experimente marxiste la nivel social, în fosta U.R.S.S., în China, sau, parțial, în România postbelică, acțiunea de eliminare a religiei prin forță s-a produs exclusiv prin abuz și violență. În aceste condiții, aproape că este redundant să te mai întrebi dacă liderii comuniști (și prin extensie, cei naziști) erau atei sau nu, sau de ce bisericile naționale nu au luat atitudine contra abuzurilor.

Din păcate, fenomenul nu este specific exclusiv lagărului ex-sovietic. Istoria postbelică în sine este o succesiune de evenimente sângeroase: atentate, genocid, războaie religioase, violență, totul producându-se într-un climat *infestat* de incitări la revoltă. În aceste condiții, opinia unui laureat al premiului Nobel pentru fizică, Steven Weinberg, anume că „religia este o insultă pentru demnitatea umană", nu face decât să confirme dimensiunile *noului ateism.*

De altfel, tema analizată prin procedeul „lecturilor paralele", invocate inclusiv în titlul cărții, ne duce cu gândul la opiniile formulate de filosoful Ion Petrovici, cu puțin timp înaintea morții survenite la venerabila vârstă de peste 90 de ani, într-un articol intitulat „Spiritul filosofic, în comparație cu spiritul științific" (publicat în *Revista de filosofie*, nr. 5, 1972, pp. 649-650). Analizând cele două principii, gânditorul român constata, de pildă, că „ele fac parte din mijloacele naturale ale spiritului nostru", diferența constând în special în problema „finalității": „O diferență fundamentală dintre filosofie și științele speciale (tehnice sau de altă natură, n.n.) ar fi aceea că filosofia poate întemeia reguli morale, iar științele pozitive nu..." (republicat în vol. *Misiunea filosofului,* Ed. Grinta, 1984, p. 87). Mergând, așadar, pe calea adevărului, vom constata, de pildă, că deținem doar o parte din acesta, respectiv *versiunea umană*, iar singura cale de reconstituire *in integrum* a adevărului absolut, rămân unitatea și continuitatea cercetării.

Cu precizarea că majoritatea argumentelor utilizate de Gh. Săsărman sunt extrase din literatura de specialitate de inspirație catolică sau neoprotestantă, fără a face apel (cu foarte rare excepții) și la argumentele oferite de învățătura ortodoxă, cu totul mai nuanțate și mai încărcate de o spiritualitate genuină, nu ne rămâne decât să ne obișnuim cu ideea că trăim într-o lume dominată de „primatul tehnicii". În același timp, nu putem renunța la valori și la construcțiile de tip etic și axiologic. Ambele domenii fac parte din portativul „permanențelor istorice", care vor hrăni totdeauna spiritul uman prin inedit și frumusețea ideilor care le animă. Și, ceea ce este mai important e că „toți avem dreptate"...

Contribuţii ale Chinei la civilizaţia omenirii (II)

Ion PĂTRAŞCU

Parcurgând traseul pe care ni l-am propus, vom afla noi dovezi despre adevărul istoric conform căruia, după descoperirea Chinei, bătrânul continent, Europa, a împrumutat masiv de la chinezi tot ceea ce putea ajuta la progresul său. Inspirată de invenţiile chinezilor şi, mai apoi, ale arabilor, Europa reuşeşte să iasă din întunecatul Ev Mediu şi să păşească în lumea modernă. Dar, să mergem, în continuare, pe firul istoriei Chinei.

Din *Dinastiile de Nord şi de Sud* (420-589) este de reţinut realizarea epocală a matematicianului Zhu Chongzhi (429-500), care a calculat valoarea numărului pi până la cea de a şaptea zecimală, aceasta cu o mie de ani înaintea europenilor.

Dinastia Sui (581-618) a lăsat moştenire Marele Canal Hangzhou-Beijing, lucrare inginerească de mari proporţii (1794 km), comparată de chinezi doar cu Marele Zid. Este vorba de cel mai lung curs de apă creat de mâna omului şi, în acelaşi timp, de cel mai vechi canal de navigaţie şi de irigaţii, care este în funcţiune şi astăzi. El făcea legătura între nordul sărac, mereu ameninţat de foamete, şi sudul cel rodnic, cu un surplus veşnic de orez. Până la urmă, Marele Canal s-a dovedit şi el drept una dintre cheile unităţii Chinei.

Cât despre *Dinastia Tang* (618-907), superlativele par insuficiente: cea mai măreaţă perioadă din istoria Chinei, cu cea mai strălucitoare şi prosperă capitală din lume, Chang'an, considerată şi centrul cultural al universului. Epitetele erau justificate de progresele marcante înregistrate de imperiu în tehnologie, literatură, astronomie, sistemul calendaristic, medicină, filosofie, arhitectură, muzică, dans şi, nu în ultimul rând, în meşteşugul armelor. Curtea Imperială Tang devenea model de urmat pentru regiunile şi ţările din Asia de Est. Capitala Chang'an avea un milion de locuitori, dintre care 50.000 (5%) erau soli, negustori şi rezidenţi străini. A fost o dinastie cu mulţi împăraţi luminaţi, precum Li Longji, care cocheta cu pictura, caligrafia, muzica şi poezia. El a fondat *Academia de Arte*, numită şi *Grădina de piersici*, precum şi o *Bibliotecă Imperială*, cunoscută drept *Lăcaş al înţelepţilor*. Apoi, sub împăratul Xuanzong, cu alese talente intelectuale şi militare, Dinastia Tang ajunge la apogeu. El a beneficiat, desigur, de realizările moştenite de la predecesorii săi. Printre ei, era şi împărăteasa Wu Zetian, singura femeie din istoria Chinei care s-a instalat de drept pe *Tronul Dragonului Galben*. Povestea acestei împărătese este lungă şi palpitantă, aici vom menţiona doar faptul că ea a condus cu mână de fier, însă şi cu multă raţiune. Wu Zetian a avut o contribuţie marcantă la perfecţionarea sistemului de examinare şi promovare a demnitarilor imperiului, acţiune începută încă din dinastiile Qin şi Han. Ea a fost cea care a introdus poezia ca probă obligatorie la examinări, considerând că fără poezie învăţatul chinez nu este complet. Apoi, din Dinastia Tang, prim-miniştrii încep să fie numiţi din rândul premianţilor la examenele imperiale, examene considerate cel mai corect şi mai rezonabil sistem de evaluare. Despre el, Voltaire spunea: *Înţelepciunea fiinţei umane nu putea să creeze o organizare administrativă mai eficientă decât în China.* Din acest tip de organizare s-au inspirat şi britanicii, prin secolul al XIX-lea. Chiar şi astăzi, chinezii apreciază acel sistem de examinare şi promovare drept un *Mare Zid protector* al civilizaţiei lor.

Dinastiile Song de Nord şi de Sud (960-1279) constituie etapa cea mai grandioasă a civilizaţiei chineze, când s-a consolidat structura sa tradiţională, cu cele trei părţi componente: confucianismul, taoismul şi budismul. Aceasta este şi perioada în care apar *primii bani de hârtie din lume* şi chiar primele manifestări de publicitate. Epoca respectivă a oferit Chinei şi lumii trei dintre cele mai mari invenţii, care au influenţat profund mersul societăţii umane.

Praful de puşcă a fost descoperit de alchimiştii chinezi care căutau elixirul nemuririi. În timpul dinastiei respective, au fost continuate şi concretizate unele experienţe începute în dinastia anterioară, Tang. Primii străini care au luat cunoştinţă cu praful de puşcă şi armele de foc din China au fost arabii, prin secolul al XIII-lea şi mai apoi, prin intermediul lor, şi europenii. *Tiparul mobil* a fost perfecţionat de un dregător de rang modest, Bi Sheng, care, şi el, continua experienţe din dinastia anterioară. Noua invenţie a avut o contribuţie determinantă la dezvoltarea culturii şi ştiinţei. În Europa, tiparul a fost pus la punct abia după cinci secole, de Gutenberg. *Busola* a cunoscut şi ea stadii intermediare, însă din Song ea începe să fie folosită cu succes de către chinezi ca instrument de navigaţie. Preluată ulterior de arabi, busola este transmisă şi Europei şi aşa încep marile descoperiri geografice. La aceste mari realizări ale dinastiilor Song nu putem să nu adăugăm şi construirea celui mai avansat, la acea vreme, *centru de cercetare astronomică*. Cele trei mari invenţii, alături de hârtia descoperită anterior, au fost considerate drept simbol al avansului tehnologic al Chinei antice. Despre ele, filosoful renascentist şi omul de stat britanic, Francis Bacon, scria în anul 1620 că *nimic nu a exercitat o putere şi o influenţă mai mare asupra omenirii decât aceste descoperiri mecanice.*

Împărăteasa Wu Zetian

Dinastia mongolă Yuan (1206-1386) este prima din istoria Chinei condusă de o minoritate etnică. Deşi popor războinic, mongolii se rafinează treptat, sub influenţa civilizaţiei chineze şi în contact cu lumea exterioară. De această dinastie se leagă nu doar folosirea primelor *proiectile de artilerie*, dar şi ridicarea dramei chineze la un înalt nivel de maturitate şi splendoare, aceasta cu circa două secole înaintea lui Shakespeare. Să-l amintim aici şi pe Marco Polo, care a slujit la curtea acestei dinastii timp de 17 ani, în calitate de dregător de nivel mediu. El este primul european care a prezentat lumii întregi măreţia civilizaţiei chineze, prin intermediul cărţii sale de memorii *Călătoriile lui Marco Polo*, cunoscută şi sub numele de *Il Milionne* sau *Descrierea lumii.*

Tripod pentru arome, cloisonné (Dinastia Qing)

Am ajuns şi la Dinastia Ming (1368-1644), când îşi fac apariţia primii muguri ai capitalismului. Este acea dinastie *strălucitoare* (*ming*, în traducere înseamnă strălucitor), întemeiată de un alt ţăran inteligent şi pragmatic, Zhu Yuanzhang (1368-1398). Dar, dintre cei 16 împăraţi Ming, să-l reţinem, în primul rând, pe Yongle, nu doar pentru faptul că de numele lui se leagă construirea *Palatului Imperial* sau *Oraşul Interzis* din Beijing, ceea ce ar fi fost suficient pentru a intra definitiv în istorie. El, însă, a înfiinţat *primul serviciu secret permanent* din istoria Chinei. În timpul lui, China avea cea mai modernă şi puternică flotă maritimă din lume. La început de secol XV, un faimos navigator chinez, Zheng He (1371-1435), întreprinde şase călătorii lungi, la conducerea unei flote impresionante de 200 de vase şi 27.000 de marinari. În voiajele sale, el a atins puncte precum insulele Java, Sumatra şi Ceylon, apoi India, Persia, Peninsula Arabă, până la coasta de Est a Africii. Aceasta se petrecea cu peste o jumătate de secol înaintea călătoriilor lui Cristofor Columb şi Vasco da Gama. În comparaţie cu flota lui Zheng He, flotila lui Cristofor Columb (trei caravele minione şi 150 de oameni) părea un joc de copii.

În timpul Dinastiei Ming a fost reconstruit, din piatră, Marele Zid, folosind drept liant amidonul din orez, după cum s-a aflat mult mai târziu. Zidul (6.400 km), care urma să-i protejeze pe chinezi pentru veşnicie, era o veritabilă coloană vertebrală a Chinei. Însă, soarta are, adesea, ironiile ei. Aşa se face că *cel mai mare proiect ingineresc din întreaga istorie a fost făcut inutil de zâmbetul unei femei frumoase,* concubina Cen, pentru care făcuse o pasiune mistuitoare unul dintre cei mai renumiţi generali ai imperiului. Era generalul Wu, comandantul unui fort de la Marele Zid, care era ameninţat de o răscoală puternică, dar şi de manciurieni. Situaţia era agravată şi de faptul că liderul răsculaţilor o răpise pe frumoasa Cen. În această situaţie, decizia generalului a fost sentimentală şi nu strategică. A cerut sprijinul manciurienilor pentru a face faţă răsculaţilor şi a o recupera pe iubita lui. A deschis poarta din Marele şi inexpugnabilul Zid. Şi, aşa, strălucitoarea Dinastie Ming se stinge după 277 de ani de guvernare.

Odată cu Dinastia manciuriană Qing (1644-1911) se încheie şi epoca feudală a Chinei. Ţara intră într-un declin treptat, determinat nu numai de cauze interne, dar şi de agresiunea deschisă a unor puteri capitaliste. Imperiul acestei dinastii devenise omul bolnav al Asiei de Est şi atunci China şi-a pierdut o mare parte din teritoriu în favoarea Marii Britanii, Rusiei, Japoniei, Franţei şi altor ţări occidentale.

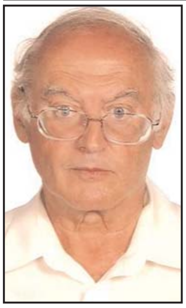
Noi să revenim la invenţiile chinezilor, care au fost menţionate mai sus cu multă zgârcenie. Ar fi multe de spus despre *porţelanul* chinezesc; *sistemul zecimal; abacul* bazat pe sistemul decimal (strămoş al calculatorului); crearea şi aplicarea *lacului*; *jocul go; teatrul de umbre* (strămoşul filmului modern); *câinii pekinezi; tapetul, umbrelele, evantaiele, paraşuta, chibriturile, ventilatorul, podul suspendat, ecluza, elicea, cârma vaporului* şi cine le poate şti pe toate. Fiecare invenţie are propria poveste, palpitantă adesea. Să luăm ca exemplu doar *zmeul*, un lucru minor, la prima vedere, dar care este parte componentă a culturii chineze de peste 2.400 de ani. Zmeul iniţial, sub formă de pasăre, era folosit şi de militari, pe post de dronă, care lăsa încărcături de praf de puşcă asupra fortificaţiilor duşmane. Apoi, prin secolul VI d.Hr., un zmeu mai mare devine *planor*, deci primul aparat de zbor din lume, care i-a devansat pe europeni cu 1335 de ani. Dar, din această scurtă enumerare, să nu uităm *beţigaşele*, probabil una dintre cele mai vechi invenţii ale chinezilor, care stimulează dezvoltarea armonioasă a ambelor emisfere cerebrale.

Cunoscând toate aceste minuni, Marco Polo constata cu uimire că: *Europa avea întârzieri mari faţă de China în domenii vitale, precum cunoaşterea ştiinţifică, nivelul tehnic, arta şi cultura, organizarea politico-administrativă, meşteşugurile, comerţul şi altele.* La rândul său, filosoful german G.W. Leibniz aprecia, în anul 1705, că *descoperirea Chinei de către europeni, după secolul al XIII-lea, a contribuit mai mult decât se crede la formarea lumii moderne.* Sinologul britanic Joseph Needham (1900-1995) a publicat chiar un volum intitulat *Ştiinţa şi civilizaţia în China,* în care subliniază următoarele: *Se poate demonstra cu uşurinţă că aceste invenţii şi descoperiri ale Chinei au fost făcute cu mult înaintea Europei, mai ales înainte de secolul al XV-lea.* Tot în acest context, sinologul american Derk Bodde (1900-2003) este şi mai categoric: *dacă aceste lucruri nu ar fi fost inventate, civilizaţia noastră occidentală ar fi fost atât de săracă... Toate ne-au schimbat stilul de viaţă şi au devenit fundamente ale civilizaţiei moderne.*

Pe bună dreptate, istoricul Su Shuyang afirmă că *poporul chinez poate fi mândru şi încrezător, însă să nu se rezume doar la realizările strămoşilor. Oamenii trebuie să-şi urmeze propria cale, cu mintea limpede.*

Orizont SF

Sfincși, rasă, utopie decăzută

Mircea OPRIȚĂ

Poetă, romancieră, autoare de literatură pentru copii și traducătoare, **Mioara Cremene** (numele de fată: Maria Elena Gorea), născută la 6 septembrie 1923, a dovedit un talent precoce, debutând cu versuri în *Dimineața copiilor* și *Universul copiilor,* la vârsta de șapte ani. Este nepoata lui B. Brănișteanu, publicist, multă vreme director al ziarelor *Dimineața* și *Adevărul*, din scrisul căruia și-a ales, de altfel, ca deviză de viață, cugetarea „N-am scris totdeauna ce am crezut, dar niciodată ce n-am crezut". Imediat după război, a urmat studii de teatru la Conservatorul bucureștean, în clasa lui Victor Ion Popa, avându-i colegi pe viitorii regizori Vlad Mugur și Sorana Coroamă și pe actorul Toma Caragiu. Angajată inițial în redacția revistei *Contemporanul,* alături de Ovid S. Crohmălniceanu și Radu Lupan, a scris cronică dramatică și reportaje, după care, din 1950, trece în redacția revistelor pentru copii, scriind piese de teatru și poezii dedicate vârstei respective. Până în 1969, când avea să plece în Germania împreună cu soțul ei, cineastul Sergiu Huzun, a publicat în țară în jur de 30 de volume, între care și cel care ne interesează în mod special. S-a stabilit în Franța, unde Sergiu Huzun a realizat mai multe filme, toate pe scenariile autoarei. Publicând și sub pseudonimul Doina Dor, a tipărit, între mai multe romane, și o carte de bucate: *Bucătăria bunicelor noastre românce.* O lucrare de referință, realizată pe baza documentelor găsite la Biblioteca Națională din Paris, este *Dicționarul inițiatic al ordinelor cavalerești,* care extinde aria de documentație în domeniu, dinspre ordinele europene medievale, spre societăți asemănătoare, mai vechi, din China, Japonia, India și țările arabe. S-a tradus și în limba română.

Într-o bibliografie de o spectaculoasă diversitate și care trădează preocupări atât de speciale, romanul *Mărirea și decăderea planetei Globus* (1968) reprezintă o contribuție notabilă pentru SF-ul nostru din anii '60-'70. Autoarea combină în el mai multe linii de interes: utopia și mitul, istoria antică și aluzia politică ținând de contemporaneitatea recentă. Regăsim, de asemenea, motivul civilizațiilor disjuncte, „de suprafață" și de nivel „subteran", pe care l-a exploatat la noi, într-o versiune adaptată, Felix Aderca, dar ale cărui rădăcini se întind spre Wells și Bullwer-Lytton. Planeta Globus, dintr-o ipotetică galaxie Phoebus, este locul de baștină al unei omeniri ce descoperă imortalitatea, producând rând pe rând civilizații sclipitoare, dar din ce în ce mai deficitare ca energie. Cadrul narațiunii este de o poetică feerie: în timpul zilei, doi sori luminează în mod complicat suprafața, iar noaptea, oceanele și relieful strălucesc sub poleiala mai multor sateliți naturali. Oamenii „celei de-a douăzeci și doua civilizații" globusiene sunt de două ori mai înalți ca pământenii și ar fi îndreptățiți să tindă, în condiții de manifestare mai dinamică a personalității lor, spre poziția unor veritabili stăpâni ai Universului. Utopia lor materială se constituie din niște vagi semne de tehnicitate (pasarele rulante, „aspiratoare-filtre", vagonete pneumatice, „vehicule de zbor", rampe spre cer și labirinturi subterane). Dar utopia socială, cu adânci amprente în mentalitatea locuitorilor, depășeste caracterul schematic al nivelului descris mai înainte. Viața lor se desfășoară într-un registru al amabilităților permanente, exprimate ritualic. Limbajul urmează reguli imuabile, comportamentul uman e și el marcat de numeroase și rigide convenții. Suntem conduși astfel spre imaginea unei civilizații îmbătrânite, pândite de stagnarea eternă: totul e hotărât dinainte de către „înțelepți", iar schimbările de orice fel se interzic categoric.

În imobilismul ei fundamental, lumea aceasta e de o mare bogăție a rafinamentului. Își consumă existența între parfumuri delicate și compozite speculații intelectuale. Comunicarea ei este profund spirituală, iar reflectarea acesteia în exterior instituie fastuoase ceremonii cu valoare simbolică. Simțirile tulburătoare se repudiază, ca indecente și neavenite. În procesul de prelucrare utopică, până și sentimentele de incontestabilă noblețe suferă o filtrare pe parcursul căreia conținutul inițial se complică artistic și se diluează. În consecință, „plăcerea de a te dărui" devine ineficienta, dar estetica „plăcere de a te dărui plăcerii de a te dărui". Realizate pe animale și flori, experiențele globusienilor vizează o fericită și filosofică uniformizare. Aceasta din urmă pare să fie condiția obligatorie pentru o ordine „superioară", pentru o viață complet eliberată, prin voință, de instinctele primitivității.

La fel ca în *Orașele scufundate* ale lui Aderca, sau ca în *Exilatul din Planetopolis* de Victor Bârlădeanu, Mioara Cremene consideră oportun să introducă în romanul propriu tema rasismului. Tema aceasta este străină, în principiu, de soluțiile utopiei, fiindcă o lume tăvălugită prin egalizare n-ar putea să aibă, în interiorul ei, straturi sociale pe care să le discrimineze. Autoarea permite, însă, asemenea focare de turbulență, limitându-și în fond utopia la o castă elitistă („grupul de conducere") și sugerând că globusienii de rând ar fi considerați, de la înălțimea rafinatelor idealuri utopice, inferiori. Ei s-ar adăuga astfel „oamenilor incolori" din subteranele planetei, „subglobusienii" condamnați cu seninătate să muncească, precum în *Mașina timpului* de H.G. Wells, pentru a întreține trândăvia, fie și meditativă, de la suprafață. Împotriva lor se montează impenetrabile bariere de separare, iar informația către toți acești globusieni de mâna a doua este trimisă selectiv, cu multă grijă pentru menținerea ordinii stagnante. Asemenea lucruri contradictorii tind să prezinte utopia globusiană drept un nivel social limitat, sub care se desfășoară, ca într-o oglindă de contrast, distopia. Sensibilă la sunetul poeziei, autoarea nu rezistă ispitei de a ilustra tema segregaționistă și printr-o memorabilă metaforă a sfincșilor: ființe străvechi, ele învăluie în muțenia lor înțeleaptă civilizație după civilizație, dar degajă un miros incompatibil cu nasurile dedate la parfumuri ale globusienilor convinși de superioritatea culturii lor rafinate. Revelația naturii unice și extraordinare a animalelor-oameni este de natură să introducă în intrigă un factor emoțional pe care, în virtutea condiționărilor lor utopice, puțini sunt dispuși să-l accepte:

„Sfincșii aceștia cu care mă aflu închis, pe care îi observ, ei bine, au liniștea făpturilor care nu se îndoiesc. Care știu! Știu! Da, știu ceva prețios pentru neamul nostru globusian, cunosc, chiar fără să înțeleagă. Cunosc totul. Întotdeauna am bănuit un mister în interiorul aparatului lor de gândit, atât de complex și atât de puțin folosit. Cred că pricep acum. Pricep. Acolo se înmagazinează amintirile. Și ce posedă într-un grad mult mai dezvoltat decât noi? Memoria. Pe care și-o transmit. Faptele se adună, nu una, nu două, nu diferențiat, ci toate. E o memorie globală, absolută, sfincșii o moștenesc odată cu existența, așa încât comportamentul lor e dictat de amintiri repetate și nu de înțelegere. Înțelegerea nici nu mai e necesară. Posedă concluziile mari."

Imaginea sfincșilor permite romanului să-și prelungească materia în mitologia terestră. Amenințată dinăuntrul său, în ciuda măsurilor de protecție pe care și le ia față de pericolele exterioare, strălucitoarea civilizație încremenită începe să cunoască defecțiuni tot mai grave. Nave cosmice de forma unor mari piramide părăsesc intempestiv utopia globusiană, împrăștiindu-se în spații, unde evadații au șansa de a-și construi alt destin. Numele celor ce dispar în direcția Pământului sunt mai mult decât sugestive: Am'n, N'fer, Iss, Keps, Ka, Tut. În perspectiva unei noi „măriri" venite după decăderea la care cititorul tocmai asistă, se instalează astfel o punte spre civilizația faraonică a Egiptului antic. La Ilie Ienea, extratereștrii de pe planeta Vitol întemeiau pe Pământ Atlantida. Racordat și el, cu discreție, la un motiv al paleoastronauticii, romanul Mioarei Cremene își rezolvă conflictul filosofic într-un mod asemănător.

Andrei și Antonina Sârbu, în 1980

(Urmare din pag. 24)

Artist plastic de factură intelectuală, colorist extrem de rafinat, Andrei Sârbu este acea personalitate din peisajul cultural basarabean care garantează trăinicia podului tras între arta maeștrilor mai vârstnici ai generației interbelice și experiențele artiștilor contemporani, formați deja în anii „restructurării" gorbacioviste. Sârbu a reușit să se impună atât prin fascinantele-i „viziuni" nonfigurative, cât și prin operele-i realizate în limbajele *pop-art*-ului sau ale *realismului fotografic.*

Totalmente străin artei angajate ideologic, profund ostil conjuncturismului în creație, Andrei Sârbu cred că este unul dintre puținii artiști plastici basarabeni (din cea de a doua jumătate a secolului XX) care nu au acceptat niciun fel de compromisuri și nu au colaborat principial cu fostul regim totalitar din URSS. Această incoruptibilitate a artistului i-a adus respectul colegilor de generație, dar i-a și remodelat în modul cel mai dureros condiția umană.

Creația pictorului chișinăuan nu poate fi percepută și înțeleasă făcând abstracție de faptul că aproape fiecare lucrare face parte dintr-o *serie.* Or, ceea ce în cazul unei singure opere ar putea fi recepționat de spectator drept un joc sau o consecință a aleatoriului, în cadrul unei serii capătă consacrarea prin tradiție și iterativitate.

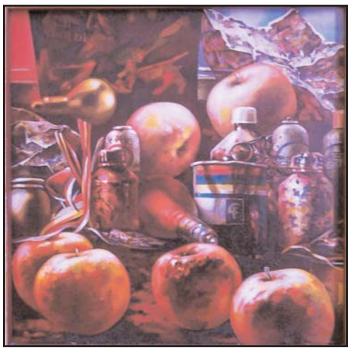
Pe tot parcursul vieții, Andrei Sârbu a fost extrem de receptiv la noile curente apărute în arta universală. O trecere în revistă a seriilor artistului probează evoluția logică de la limbajul *pop-art*-ului și al *realismului fotografic* spre limbajul picturii *abstract-intelectualiste* și al picturii *lirico-abstracte* (în care se pot întrezări și unele aluzii la motive figurative). Subjugat, la prima vedere, de misterul *monotoniei suprafețelor vopsite,* Sârbu aprinde viață în pânzele sale. O aprinde spontan: prin ritm, alternanțe cromatice, textură etc. Pentru Sârbu, decisivă este ne-condiționarea gestului artistului în raport cu „instanța" restrictivă a rațiunii. Acesta este, de fapt, un principiu fundamental al creației pur intuitive, al acelei creații în care transcendentalul coboară pe căi nebănuite în sfera lumii materiale. Datorită unor minuscule, abia perceptibile treceri de la o tonalitate la alta, sau datorită unor violente scuturări impulsive ale penelului, datorită cromaticii restrictive (generatoare de *grisaille*) sau datorită unor caleidoscopice etalări ale întregului spectru cromatic, pictura lui Andrei Sârbu posedă un limbaj și o arhitectonică absolut inconfundabile.
(Antonina Sârbu, jurnalistă)

Ars longa...

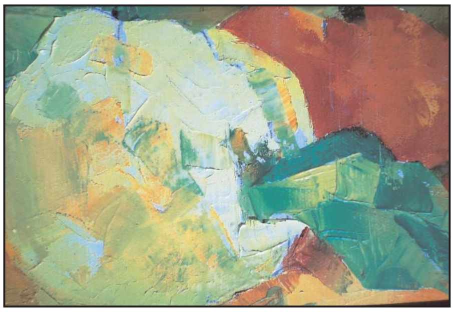
Andrei Sârbu

Andrei Sârbu s-a născut la 6 decembrie 1950, la Chișinău, și a murit la 14 aprilie 2000. Între 1963 și 1966 a urmat Școala de Arte Plastice „A.V. Sciusev”, Chișinău, apoi pleacă la Sankt-Petersburg (pe atunci Leningrad) să-și continue studiile la Facultatea de Scenografie a Colegiului de Artă Teatrală „Valentin Serov”, dar după trei ani părăsește facultatea, din motive materiale. În perioada 1966-1968 face studii și la Colegiul de Arte Plastice din Tallin, Estonia. Din 1968 studiază și creează în atelierul renumitului pictor basarabean Mihai Grecu.

Debutează în 1968 în cadrul expoziției autumnale de la Muzeul Național de Arte Plastice din Chișinău. Tot în același an își începe activitatea în calitate de scenograf al Teatrului „Luceafărul” din Chișinău, colaborând cu Esther și Mihai Grecu, Ion Ungureanu și Ilie Todorov. Din 1973 este profesor de pictură și artă decorativă în cadrul cursurilor pentru pictori-decoratori organizate de Ministerului Culturii din Republica Moldova. Participă la refacerea picturii bisericii din comuna Stolniceni, județul Lăpușna, împreună cu arhitecții Mihai Chiosev, Valerian Grosu și Ion Moraru. În 1979 realizează lucrări monumentale împreună cu arhitectul Mihai Chiosev în comuna Valea Trăisteni, județul Ungheni.

Din 1988, începe să participe la expozițiile moscovite. În 1993-95, participă la taberele de creație de la Tescani, Câmpina, Tulcea și Câmpulung-Moldovenesc, România. Lucrările sale sunt o prezență constantă în cadrul „Saloanelor Moldovei”, organizate începând cu 1991 la Chișinău, Bacău, Galați și București. În 1994 artistul devine laureat al expoziției-concurs prilejuită de ediția a IV-a a acestor saloane. Este unul dintre purtătorii de cuvânt ai Grupului „Zece” înființat la sfârșitul anului 1991. La sfârșitul anului 1999, Fundația Soros-Moldova i-a conferit artistului o bursă de excelență.

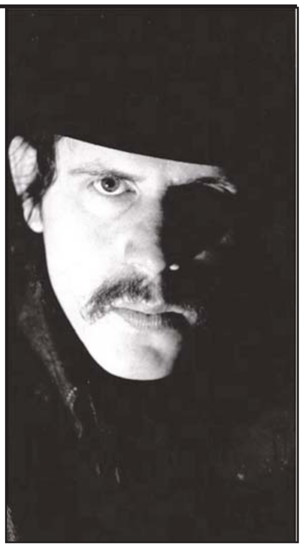

În Basarabia tradiția picturii a fost influențată de școala franceză, care nu-și punea tranșant problema conținutului. Pentru generația mea și, probabil pentru generația anterioară era important să scăpăm de narativismul social. Eu am tins, tind și acum, spre o pictură purificată de implicațiile exterioare și acesta este un moment important. (Dintr-un interviu acordat lui A. Șchiopu)

„Andrei a fost copilul soarelui. Nimeni nu a scos atâta Soare dintr-o gutuie... Una singură. Nimeni nu a iubit atât de patimaș Lumina... Nimeni altul nu a iubit atât de mult culoarea.

Andrei Sârbu a creat sanctuarul lui. Sanctuarul lui a fost PICTURA – pe acest altar Andrei a pus tot ce i-a dăruit Dumnezeu: familia, sănătatea, dragostea, toată viața. Andrei ne-a iubit pe toți, așa cum am fost. El a iubit, a dăruit, a răbdat și a știut/ a putut să ierte tot... Acum a venit rândul nostru să-i răspundem. Prin prețuire și neuitare. (Andrei Mudrea, pictor)

Soția mea, Georgia, și cu mine ținem pe un perete al casei noastre o floare a soarelui, brilliant pictată de Andrei Sârbu. Pentru noi această floare a soarelui simbolizează Moldova, un pământ pe care am venit să-l iubim. (John Todd Stewart, ambasadorul SUA în Moldova, 1995-1998)

Părea că e un strigăt al sufletului în tot ce făcea, căci pictorul exprima nu numai partea vizibilă a vieții sale, dar și pe cea invizibilă, care este la fel de activă pentru existența noastră.

Andrei a lăsat în arta de la noi o urmă adâncă, trasată parcă de un meteorit, incontestabilă, esențializată. Nu poți trece cu indiferență pe lângă ea.

Trimiterile la curente artistice ale timpului (epocii) din tablourile lui erau marcate de puternica lui personalitate și deveneau (intrinseci) organice creației lui. Merele vulcanice, floarea soarelui cosmică, abstracțiile metafizice sunt inconfundabile, le găsești numai la Sârbu.

Cultura unui neam/națiuni se îmbogățește cu acei artiști care au produs ceva nou și nu doar au activat. Andrei a fost unul din cei care a produs mult într-un timp scurt care i-a fost dat să trăiască. (Mihai Țăruș, artist plastic)

(Continuare la pag. 23)

Număr ilustrat cu imagini ale unor lucrări de Andrei Sârbu.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Florin HORVATH – scriitor și ezoterist, Zalău
- Ion COJA – scriitor, București
- Cristian BĂDILIȚĂ – teolog și scriitor, Franța
- Pr. Daniel GLIGORE – Curtea de Argeș
- Doina MÂNDRU – istoric de artă, București
- Nicolae MELINESCU – publicist, București
- Acad. Arto SALOMAA – Finlanda
- Dragoș VAIDA – prof. univ., București
- Constanța VAIDA HALIȚA – arhitect, București
- Cristian COCEA – scriitor și ezoterist, Pitești
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Monica DUȘAN – scriitor, Ribița-Hunedoara
- Maria Mona VÂLCEANU – scriitor, Pitești
- Radu PINTEA – scriitor, București
- Ion C. ȘTEFAN – scriitor, București
- Marian NENCESCU – scriitor, București
- Elis RÂPEANU – scriitor, București
- Ion PĂTRAȘCU – diplomat, București
- Mircea OPRIȚĂ – scriitor, Cluj-Napoca